

MANIFESTA 15

Barcelona Metropolitana 2024

Informe final

MANIFESTA15
Barcelona
Metropolitana
2024

El riu Besòs al costat de les Tres Xemeneies

Serra de Collserola

MNIFESTA15

Barcelona Metropolitana 2024

Informe final

Hedwig Fijen Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. Resum 13	Introducció	Crida a l'acció 20 Conclusions 22
Produir coneixement de forma col·lectiva 40	Recerca prebiennal	Marc conceptual 54
Seus i participants 80		Programa d'Educació i Mediació 152
Presentacions d'arxius 96		Dades econòmiques 178
Activitats i projectes interdisciplinaris 110	Manifesta 15 Barcelona Metropolitana	Màrqueting, comunicació, publicacions i desenvolupament de públics 182
Seu Itinerant de Manifesta 15 122		Enquesta pública 198
El programa de Manifesta 15+ 130		El Llegat de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana 204
Producció i programació 142		
Reciclar i reutilitzar 148		
Organització 212		Crèdits 221

Introducció

12

Hedwig Fijen

Directora i fundadora de Manifesta International Foundation i directora de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. Resum

Des de l'equip de Manifesta ens sentim orgullosos d'haver acollit tantes persones —més de 290.000 visites durant els 77 dies de la biennal— a la nostra 15a edició, que va tenir lloc a la ciutat de Barcelona i la seva regió metropolitana durant la tardor de 2024. En aquest informe final, analitzem què va aportar Manifesta 15 a la regió i com va contribuir a crear una visió alternativa de la descentralització cultural.

Fundada a principis dels anys noranta, Manifesta ha estat al capdavant del mapa cultural d'Europa. Amb unes arrels profundes en la producció i difusió d'intervencions urbanes i programes artístics en espais industrials i patrimonials extraordinaris, Manifesta ha evolucionat proactivament al llarg de la seva història fins a esdevenir un instrument inclusiu i amb múltiples dimensions de transformació i implicació cívica i artística.

13

La nostra 15a edició, que es va celebrar al llarg de dotze setmanes, del 8 de setembre al 24 de novembre de 2024, potser ha estat la més ambiciosa fins ara. Una «Crida a l'Acció» per a la transformació ecosocial, aquesta biennal descentralitzada ha tingut l'abast geogràfic més gran de la història de Manifesta, en 16 espais patrimonials industrials i històrics remarcables que canalitzen el passat, el present i el futur de Barcelona i d'onze municipis de la seva regió metropolitana: Badalona, Cornellà de Llobregat, El Prat de Llobregat, Granollers, L'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Sabadell, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Sant Cugat del Vallès i Terrassa.

Hedwig Fijen, directora de Manifesta, i Ada Colau, exalcaldessa de Barcelona, en una reunió l'any 2020

Quan l'any 2020 l'Ajuntament de Barcelona, sota el mandat de l'exalcaldessa Ada Colau, va convidar Manifesta a celebrar una edició a la regió metropolitana, les grans preguntes que es plantejaven des del consistori eren: «Com pot Manifesta transgredir les fronteres naturals de la ciutat —les muntanyes, els rius i el mar?» i «Com pot Manifesta contribuir a crear un ecosistema cultural alternatiu i integrat que connecti els municipis de la regió metropolitana entre si en comptes de fer-ho només amb el nucli històric de Barcelona?». La primera qüestió responia a la voluntat de replantejar la relació entre el medi natural i l'entorn construït en un moment en què els efectes del canvi climàtic es feien sentir de manera molt directa a Catalunya, especialment durant l'estat d'emergència provocat per un període prolongat de sequera. La segona qüestió es basava en el fet que la majoria dels aproximadament 5,3 milions d'habitants de la regió metropolitana tenen molt poc accés a la cultura en el seu entorn local i mantenen una relació conflictiva amb el centre històric de Barcelona, visitat per més de 15 milions de turistes cada any.

Després d'explorar el territori durant l'avaluació de la candidatura de Barcelona, Manifesta 15 va decidir centrar la nova edició en una «Crida a l'acció» per a la transformació eco-social i implementar un model descentralitzat alternatiu per als espais culturals a la regió metropolitana. Per aconseguir-ho, l'equip i jo mateix, conjuntament amb el Primer Mediator Creatiu, Sergio Pardo López, vam elaborar un marc conceptual

sobre com l'urbanisme, les arts i la cultura poden establir nous paràmetres d'anàlisi dels complexos problemes contemporanis: des de la descolonització fins al canvi climàtic, des de la transformació socioecològica fins a l'accés a la cultura, i com es poden traduir pràcticament aquestes qüestions en una estructura alternativa amb projectes participatius.

Aquest marc conceptual va donar lloc a tres clústers temàtics i geogràfics: *Equilibrant conflictes* (Delta del Llobregat), *Cuidar i cuidar-nos* (massís de Collserola cap al Vallès) i *Imaginant futurs* (riu Besòs i el seu entorn). Aquests clústers van proporcionar l'estructura temàtica per a la resta de la biennal, tant pel que fa al programa de recerca com a la descentralització de les seus al llarg d'un territori metropolità més ampli.

16

En aquesta edició, en comptes de començar la recerca prebiennal convidant un estudi internacional d'arquitectura perquè aportí una visió urbana, vam designar deu investigadors nacionals i internacionals —tant col·lectius com individuals— que també van contribuir a l'elaboració del marc conceptual de la biennal.

L'equip de Manifesta 15 estava format per un grup extraordinari de cinquanta treballadors a temps complet, majoritàriament de Catalunya, que continuen vinculats a l'escena cultural local. Allunyant-nos del model curatorial clàssic i jeràrquic, ens vam comprometre a adoptar un enfocament més democràtic i reflexiu,

Roda de premsa del 2020 anunciant Barcelona com a Ciutat Amfitriona de Manifesta 15

17

posant l'accent en processos col·laboratius adaptats a les característiques singulars de Barcelona i la seva regió metropolitana. Aquest compromís es va reflectir en l'estructura del programa de Manifesta 15, organitzat en tres clústers temàtics dissenyats a partir de les realitats locals.

Per desenvolupar el programa artístic, i per primera vegada en la seva història, Manifesta va incorporar onze representants artístics, un per a cadascun dels onze municipis participants en aquesta edició, juntament amb la ciutat de Barcelona, per treballar plegats amb l'equip de Manifesta i la Segona Mediadora Creativa, Filipa Oliveira. Aquest esforç col·laboratiu va donar lloc a la selecció de 92 participants internacionals i locals que van presentar obres multidisciplinàries que qüestionaven i reimaginaven com ens relacionem entre nosaltres i amb els recursos naturals que ens envolten.

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana va oferir un programa dinàmic d'obres específiques per al lloc, instal·lades en espais arquitectònics infrautilitzats i postindustrials de la regió metropolitana. El cor simbòlic de la biennial va ser l'antiga editorial Gustavo Gili, on projectes d'arxiu van il·luminar històries sovint silenciades o oblidades del passat de la regió, generant noves perspectives i idees per al futur de Barcelona.

A més de l'emblemàtic edifici de la Gustavo Gili, durant els 77 dies que la biennial va estar oberta al públic, es van poder visitar altres espais destacats com l'antiga central elèctrica de les Tres Xemeneies a Sant Adrià de Besòs i la icònica Casa Gomis al Prat de Llobregat, un exemple d'arquitectura racionalista.

Manifesta 15 no va ser un esdeveniment estàtic. Per amplificar la presència geogràfica de Manifesta a cada ciutat metropolitana, es va crear una estructura itinerant anomenada Seu Itinerant, que va visitar cada municipi amb un programa escollit especialment per a la ciutadania local i la comunitat cultural. El focus es desplaçava setmanalment d'un municipi a l'altre, destacant-ne la singularitat. Durant aquestes Focus Weeks, les destacades aportacions dels Representants Artístics de Manifesta 15 van prendre protagonisme. Aquests representants actuaven com a agents culturals locals, promovent l'arrelament de la biennial a cadascun dels municipis a través de Manifesta 15+, un programa de performances i esdeveniments que celebrava l'excel·lència cultural de Barcelona i la seva regió metropolitana.

Crida a l'acció

Manifesta 15 es va proposar marcar l'inici d'un procés transformador, impulsat pels col·lectius i individus amb qui vam col·laborar, des dels residents locals fins als líders comunitaris. Junts, vam construir xarxes alternatives que van donar suport a la transició ecosocial i fomentar la reflexió crítica. Manifesta 15 aspirava a ser només una incubadora d'aquest canvi.

Aquesta va ser la missió central de la biennial: no només visualitzar ideologies i representacions poètiques, sinó catalitzar una sèrie de Crides a l'acció concretes que ajudin a configurar el futur de la regió metropolitana. Els punts clau són els següents:

- 20
- La necessitat de reforçar les inversions a llarg termini en el sector cultural dins la regió metropolitana.
 - Garantir que l'art no sigui considerat només com una afició, sinó reconegut com un possible motor econòmic.
 - Desenvolupar iniciatives que permetin als residents gaudir plenament de l'amplitud de les seves ciutats, com ara projectes a Barcelona destinats a connectar els dos rius. En els pròxims mesos, Manifesta 15 organitzarà una Bicicletada de riu a riu.

- Crear espais segurs que celebrin la diversitat i fomentin la connexió, especialment en espais culturals i en la vida pública, amb un enfocament especial cap als grups marginalitzats.
- Invertir en una infraestructura de mobilitat verda i interconnectada a tota la regió.
- Enfortir projectes educatius que fomenten l'apreciació dels nostres entorns naturals, mentre es revalua quines eines pedagògiques històriques haurien d'informar l'educació contemporània.
- Protegir edificis patrimonials per a ús públic, amb l'ambició de reclamar espais públics per a les comunitats que els van ajudar a crear.
- Donar suport a institucions i pràctiques culturals diverses per reconèixer els nostres rius, mars, muntanyes, arbres i espècies com a entitats legals, atorgant-los drets com a actors no humans.
- Finançar i donar accés als professionals culturals dedicats a la recerca arxivística d'històries oblidades i genealogies reprimides, com les que es mostren avui aquí.
- Redescobrir el concepte dels «Commons» com un espai d'esperança.

21

Aquesta declaració va ser publicada per a la conferència de premsa d'inauguració de Manifesta 15 el 5 de setembre de 2024.

Conclusions

Mitjançant l'anàlisi de l'impacte de la biennial en la descentralització de la cultura proposada per Manifesta 15 i l'experiència dels visitants, les dades recollides per GESOP per a l'enquesta pública independent encarregada per la Universitat Oberta de Catalunya (vegeu la pàgina 198) van revelar els següents fets interessants:

- L'anàlisi de l'origen dels visitants indica que Manifesta 15 va atreure principalment residents de la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB), que van representar el 85,4 % del total de públic.
- De mitjana, cada visitant de la biennial va assistir a 3,8 seus, la qual cosa significa que van viatjar des de la seva pròpia ubicació metropolitana a almenys dues o tres altres localitzacions.
- El 91,2 % dels visitants de Manifesta 15 van estar molt o força satisfets amb la seva experiència a la biennial, destacant especialment l'ajuda del personal de suport de les seus, la comoditat general de les seus i el preu de l'entrada.
- Entre els residents de la regió metropolitana de Barcelona, el 68,9 % va afirmar que el seu interès per l'art i la cultura i la història de la seva regió va augmentar després de visitar Manifesta 15. A més, el 60 % va creure que el llegat de Manifesta 15 per a la regió podria ser una major consciència de la necessitat de la descentralització cultural, mentre

que el 55 % van identificar un augment del suport al sector cultural i el 50 % va destacar un sentiment creixent de cohesió social dins del projecte i els seus municipis, així com la necessitat de la transició ecològica.

- De la inversió pública total de 6.711.513 € destinada a Catalunya, els visitants van contribuir amb un total de 12.116.086 €, resultant en un Retorn de la Inversió (ROI) d'1,8 vegades el compromís original fet per les entitats iniciadores públiques. En altres paraules, per cada euro invertit pels socis públics, 1,8052 € van circular a la regió metropolitana en forma de despesa dels visitants.

En aquest estudi, reflexionem sobre com la cultura catalitza el canvi positiu, construint relats que ens inspiren i ens guien cap allò desconegut.

Manifesta 15 es va focalitzar a avançar en la descentralització, i l'objectiu aquí és determinar com Manifesta 15 va funcionar com a catalitzador per a la descentralització de l'ecosistema cultural de Barcelona. En aquest informe, explorem l'herència material i immaterial d'aquesta edició.

Els principals resultats van ser:

- Manifesta 15 va aconseguir implicar una àmplia gamma de veus i comunitats, una fita significativa, especialment donada la curta preparació de dos anys en comparació amb altres biennals i esdeveniments de gran escala.

- La programació descentralitzada va ser un èxit, amb activitats culturals tant de participants locals com internacionals i l'encàrrec de quatre presentacions d'arxius directament relacionades amb les comunitats locals i les seves històries.
- La inauguració simbòlica de tres de les seus més destacades: la fins ara residència privada Casa Gomis, l'antiga editorial Gustavo Gili i la central tèrmica de les Tres Xemeneies a Sant Adrià de Besòs.
- Tot i que no es va establir una llegat a llarg termini en totes les setze seus, es va prioritzar l'ús sostenible dels tres principals espais —les Tres Xemeneies, Casa Gomis i l'edifici Gustavo Gili. Després de Manifesta 15, aquestes seus han estat transformades amb èxit en espais culturals a llarg termini. Com a esdeveniment temporal, Manifesta 15 funciona com a incubadora per al canvi; no obstant això, garantir el seu impacte sostenible requereix un suport continu per part de les administracions locals, una necessitat que es va subratllar des de l'inici.
- Animant el públic a explorar espais culturals més enllà del centre urbà, Manifesta 15 ha demostrat ser un catalitzador efectiu per a la mobilitat cultural.
- La majoria de visitants de Manifesta 15 van informar d'una experiència positiva pel que fa a l'accessibilitat, el programa d'esdeveniments, la selecció única de les seus i el personal acollidor

i ben preparat que va mediar eficaçment les exposicions. No obstant això, la mobilitat entre les diferents seus va ser un repte.

- Manifesta 15 va contribuir significativament a l'enfortiment de capacitats entre els joves productors culturals catalans interessats a treballar en un context internacional. Va proporcionar formació professional i ocupació a més de cinquanta persones a temps complet durant més d'un any i mig, a més d'involucrar més de 200 membres de personal de suport i voluntaris.
- Algunes de les obres recentment encarregades s'han presentat després de Manifesta 15 en altres contextos culturals, exposicions i biennals, i alguns artistes i altres participants han estat convidats a realitzar altres encàrrecs importants.
- Manifesta 15 va encarregar a Tania Safura Adam una exposició sobre la Diàspora Africana a Catalunya i va situar aquest tema tan decisiu en un context local i internacional.
- Manifesta 15 va posar un èmfasi significatiu en el reciclatge i la reutilització dels materials utilitzats en els projectes d'exposició, la infraestructura i la senyalització exterior, i va donar més de 157.241 € en materials a diverses organitzacions catalanes, minimitzant així els residus i donant una segona vida als materials.
- Manifesta 15 va organitzar un debat de cloenda el 23 de novembre de 2024, en què professionals van

discutir el llegat a llarg termini de la biennial, amb un enfocament en l'ús futur i la transformació de les Tres Xemeneies, Gustavo Gili i Casa Gomis.

L'èmfasi de Manifesta 15 en la importància vital de garantir i preservar el futur d'algunes de les principals seus com a espais culturals va resultar en la compra de la Casa Gomis per 7,2 milions d'euros per part del Ministeri de Cultura d'Espanya per a la seva conversió en un centre ecològic i cultural. A més, l'arxiu Escolles en Lluita d'Anaïs Florin es va cedir a l'arxiu històric de Roquetes. Dos mesos després del tancament de Manifesta 15, es va anunciar el projecte arquitectònic guanyador de Garcés de Seta Bonet i Marvel Architects que transformarà les Tres Xemeneies en la Catalunya Media City un hub cultural audiovisual, un nou pol estratègic per al sector audiovisual i digital a Catalunya.

Fets i xifres

78

Dies

8 de setembre —
24 de novembre
2024

Dies previs per a
professionals

5, 6 i 7 de setembre
2024

12

Ciutats

Badalona
Barcelona
Cornellà de Llobregat
El Prat de Llobregat
L'Hospitalet de Llobregat
Granollers
Mataró
Sabadell
Sant Adrià de Besòs
Sant Cugat del Vallès
Santa Coloma de Gramenet
Terrassa

16

Seus

33

Exposicions

95

Esdeveniments

291.336

Nombre de visitants

5,3M

Residents a la regió
metropolitana

Participants

92

Participants

Participants
(%)

39

Local

61

Internacional

Obres
(%)

58

Obres noves

42

Obres existents

Perfils dels
participants
(%)

46

Dones

36

Homes

18

Collectius

Durant un acte de Manifesta 15, més de 250 antics treballadors de les Tres Xemeneies de Sant Adrià de Besòs es van reunir per primera vegada en dècades

TROS FUTUROS
LES O BELLOS?

Durant la prebiennial de Manifesta 15, els visitants podien contemplar un mapa amb els resultats de la recerca dels participants a l'antiga editorial Gustavo Gili

Activitat Ágapè de Paisanaje en col·laboració amb el departament d'Educació de Manifesta 15 a la Casa Gomis.

Recerca prebiennal

36

Equip artístic

Sota la gestió de la directora de la Biennal, es va formar un Equip Artístic que incloïa els Mediadors Creatius de Manifesta 15, l'equip de Manifesta 15 i onze Representants Artístics de diferents ciutats de la regió metropolitana, així com experts externs com els comissaris dels arxius encarregats especialment per a la Biennal.

Hedwig Fijen, Directora de Manifesta 15

Sergio Pardo, Primer Mediator Creatiu

Filipa Oliveira, Segona Mediatra Creativa

Tania Safura Adam, Coordinadora de la presentació dels Arxius

Germán Labrador, Coordinador de la presentació dels Arxius

Ariadna Amat Garcia, Representant artística de Badalona

Óscar Abril Ascaso, Representant artístic de Sabadell

Penélope Cañizares Bellido, Representant artística de Cornellà de Llobregat

Cristina Castells Tort, Representant artística de El Prat de Llobregat

Andreu Dengra Carayol, Representant artístic de Sant Cugat del Vallès

Joan González Cano, Representant artístic de Santa Coloma de Gramenet

David Linares Ramos, Representant artístic de Sant Adrià de Besòs

Mireia Mascarell Llosa, Representant artística de L'Hospitalet de Llobregat

Raquel Morcillo García, Representant artística de Granollers

Anna Mas Danés, Representant artística de Granollers

Gisel Noè, Representant artística de Mataró

Imma Vilches, Representant artística de Terrassa

37

MANIFESTA 15 Barcelona

8.09

Terrassa

Sabadell

Sant Cugat del Valles

Santa Coloma de Gramenet

Badalona

Sant Adrià de Besòs

Barcelona

L'Hospitalet de Llobregat

Cornellà de Llobregat

Prat de Llobregat

Granollers

Mataró

MANIFESTA

Generalitat
de Catalunya

Recerca prebiennal: produir coneixement de forma col·lectiva

40

Manifesta, la biennal nòmada europea, és coneguda pel seu enfocament innovador a l'hora de tractar qüestions globals emergents a través de les seves ramificacions socials en combinació amb l'art i l'arquitectura, tot centrant-se a investigar i repensar l'entorn urbà i metropolità. Manifesta 15 va examinar inquietuds urgents com, per exemple, l'impacte del canvi climàtic, les desigualtats socials i les injustícies econòmiques en les nostres vides individuals i de quina manera les pràctiques artístiques poden ajudar-nos a fer front a aquests canvis.

Aquesta quinzena edició es va caracteritzar per un enfocament col·lectiu per desenvolupar una estructura clara per a la recerca prebiennal i l'estudi del territori català. El procés de recerca es va endegar l'estiu del 2021, quan Manifesta va començar a cartografiar la regió metropolitana. Atès que Barcelona ja ha estat objecte de nombrosos estudis urbanístics, Manifesta 15 va arrencar creant un marc conceptual basat en tallers de reconeixement del territori, entrevistes i trobades tant amb professionals i no professionals com amb associacions socials i culturals com a alternativa al tradicional estudi arquitectònic i urbanístic encarregat en les anteriors edicions de Manifesta per cartografiar i repensar el territori. Com a part d'aquest procés, Manifesta 15 va convidar un grup de deu col·lectius internacionals i locals a treballar conjuntament amb l'equip en un mapeig holístic de com transcendir els límits naturals de la ciutat de Barcelona. Aquestes deu persones i col·lectius —Anaïs Florin, Arquitectes de Capçalera, Diversorium, Elmo Vermijs, Embassy of the North Sea, Inland / Paisanaje, Lara Schnitger i Erika Sprey, Massa Salvatge amb Lluc Mayol, On-Trade-Off, i radio SLUMBER— van rebre l'encàrrec per part de la directora i del Departament d'Educació de Manifesta 15 de dur a terme una recerca molt més interdisciplinària en i entre enfocaments pedagògics, artístics, urbans i ecològics. Van treballar plegats i en estreta col·laboració amb l'equip de la biennal de l'abril al desembre de 2023, explorant en profunditat un dels temes de Manifesta 15, com ara la injustícia social, l'escalfament global, la depuració de l'aigua, la reducció de CO₂ i el paper que l'art i l'arquitectura podrien tenir a l'hora de contemplar solucions a aquests problemes ecològics en un context regional català.

A banda de designar els col·lectius per a la recerca *site-specific*, Manifesta 15 va nomenar el primer mediador creatiu, l'arquitecte espanyol Sergio Pardo López, director del programa Percent for Art del Departament d'Afers Culturals de la ciutat de Nova York, al qual se li va demanar que analitzés

41

críticament els extensos estudis urbans ja existents i que els transferís a una recerca actualitzada al llarg de les darreres quatre dècades sobre com implicar-se amb el territori i abordar qüestions urgents com ara el clima o el subministrament d'aigua a la regió metropolitana.

La recerca va comportar la col·laboració entre actors de base i internacionals amb diverses àrees d'expertesa, des d'artistes i ecologistes fins a pedagogs, urbanistes i, en particular, grups veïnals i representants comunitaris de dotze municipis de la regió metropolitana. Aquest va ser un treball intens i a llarg termini que va preparar el terreny per a posteriors col·laboracions amb els barris, la ciutadania i les associacions i que ens van ajudar a configurar la biennal. Aquest procés també va introduir formes innovadores i emergents per cridar l'atenció sobre els problemes urgents als quals s'enfronta Catalunya en termes de sequera, inundacions i crisi climàtica en general, identificant les transformacions ecològiques i socials claus necessàries a la regió.

D'aquesta manera, Manifesta 15 Barcelona Metropolitana va establir una nova eina i un marc de recerca per a la producció de coneixement social i ecològic, impulsat per les accions i intervencions desenvolupades per aquests deu participants en la recerca arreu de la regió metropolitana de Barcelona. La investigació es va centrar en components temàtics i geogràfics concrets en tres àmbits interconnectats identificats per l'equip de Manifesta 15 com a compatibles amb l'objectiu de la biennal d'investigar com la ciutat pot transcendir els seus límits naturals i quina mena d'infraestructures culturals es poden implantar en aquestes tres zones identificades al llarg del riu Besòs, el Delta del Llobregat i la serra de Collserola. Els deu participants, seleccionats pel seu treball experimental transgressor en camps interdisciplinaris com l'art, la ciència, el dret, l'arquitectura, els drets humans, l'activisme i la pedagogia, van tenir un paper cabdal a l'hora de donar forma al projecte. Alguns dels projectes van incorporar un equip comunitari, com ara *Parliament of Trees* del biòleg i artista holandès Elmo Vermijs, que va aplegar professionals del camp de la investigació acadèmica, dendrologia i assessoria legal per investigar com presentar una demanda judicial contra les administracions en nom d'un grup d'arbres assassinats per la contaminació.

Tot cobrint la ciutat de Barcelona i la regió metropolitana de manera col·lectiva i comunitària, Manifesta 15 va descentralitzar la seva producció de coneixement i la seva metodologia organitzativa, creant una eina molt eficaç per al desenvolupament de models curatorials més democràtics.

La recerca col·lectiva prebiennal es va traduir en la creació d'un espai de laboratori a l'edifici de l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili, on les investigacions i intervencions que es van debatre amb els participants i les associacions van donar lloc a la formulació d'un marc conceptual de Manifesta 15, que identificava no només els punts temàtics essencials, els socis col·laboradors, els espais i els tres temes principals a tractar, sinó també històries alternatives i formes d'intervenció, col·laboració, coproducció i activació per a la regió. Aquest marc va establir una xarxa de centres de pensament ecològic interdisciplinari i de producció cultural als dotze districtes metropo-

litans, posant en marxa una manera de treballar ascendent, escoltant primer els protagonistes locals i consultant les associacions de ciutadans abans d'implementar iniciatives en el concepte final de Manifesta 15. L'imperatiu socioecològic de connectar temàticament els dotze municipis i ciutats de l'àrea metropolitana es va fer cada cop més urgent, sobretot quan Catalunya va aplicar restriccions el gener de 2024 com a resposta a tres anys de sequera i el ràpid descens dels nivells d'aigua dels embassaments. En la seva anàlisi regional, el primer mediador creatiu de Manifesta 15, Sergio Pardo López, va ressaltar l'impacte ambiental en la societat i el potencial dels professionals de la cultura i de la biennal per fomentar el canvi positiu, basat en el marc d'entrega i el concepte de Manifesta 15:

- La salut de les nostres democràcies depèn molt de com alimentem, activem i articulem la nostra connexió amb el medi ambient. Això ens permet preveure canvis demogràfics i ambientals urgents en el nostre món globalitzat. Per aconseguir-ho, calen noves dinàmiques, innovacions i una mena d'«activisme fonamentat» que pugui exigir canvis legislatius.
- Sense un espai vigorós en què la gent i la natura es connectin —l'espai públic de la ciutat— és impossible endegar processos culturals per al canvi. ¿Podem, com a ciutadans, promoure aquests canvis o, almenys, participar activament en un nou marc legislatiu mitjançant accions socioclimàtiques transformadores?
- Sovint es té la sensació que ha desaparegut el sentit de «cuidar». ¿Quan va deixar d'actuar d'aquesta manera la nostra naturalesa humana? Probablement va passar durant moltes dècades, enmig dels canvis accelerats en tots els aspectes de les nostres vides, mentre tot s'anava estandarditzant: la llengua, el consum, l'habitatge, la mercantilització de la terra i la dissolució dels límits tradicionals de la ciutat. La lògica del canvi dicta les nostres emocions, fent-nos creure que res no pot ser diferent. Les socialdemocràcies s'esfondren, l'estat del benestar s'afebleix, i tot plegat va lligat als reptes a què s'enfronten les democràcies.

Recerca prebiennal al voltant del delta del Llobregat

«Per primera vegada i després de passar per ciutats com Marsella, Zuric, Palerm o Pristina, Manifesta abraça un territori que va més enllà dels límits d'una ciutat, convertint la regió metropolitana de Barcelona en llenç i tema de la creació artística contemporània. La creació artística acompanya i subratlla la realitat metropolitana de Barcelona.»

Jaume Collboni, alcalde de Barcelona

Els deu col·lectius i persones seleccionades i els títols dels seus projectes van ser:

Anaïs Florin

Recordarem allò que vam aprendre

El tema principal de la recerca d'Anaïs Florin va ser Escoles en Lluita, un moviment de base a favor de l'ensenyament públic a Barcelona, actiu en el darrer període de la dictadura i els primers anys de l'anomenada transició democràtica, la qual va propiciar que les lluites veïnals i obreres iniciessin un nou model d'educació radicalment diferent del que preconitzava el franquisme. Mitjançant l'acció directa, la presència als carrers, les nombroses manifestacions de solidaritat i l'assemblea com a òrgan de presa de decisions, Escoles en Lluita va maldar per l'educació bàsica obligatòria pública i una implicació política més forta per part de la societat civil i contra l'especulació financera als barris. El projecte d'Anaïs Florin va continuar desenvolupant-se al llarg de la biennal. Va ampliar encara més la recerca a l'arxiu d'Escoles en Lluita, recopilant tot el material documental que va poder trobar de particulars, institucions locals i escoles i el va digitalitzar i imprimir. El projecte va finalitzar amb la donació d'aquest material a l'Arxiu Roquetes com una manera de mantenir viva i sencera la memòria col·lectiva d'Escoles en Lluita en un mateix lloc.

Arquitectes de Capçalera

La gent gran es manifesta

Com a part de la seva investigació prebiennal per a Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, a finals de juny de 2023 Arquitectes de Capçalera va dur a terme una recerca site-specific a Sant Adrià de Besòs, cartografiant tots els diferents elements dels estudis de vulnerabilitat del barri on es troba les Tres Xemeneies. Aquí, la vulnerabilitat social és especialment greu entre les persones grans. A mesura que s'allarga l'esperança de vida, les nostres ciutats i les nostres llars evidencien que estan mal equipades per satisfer les necessitats d'aquest sector de la població. Per tractar aquests reptes, Arquitectes de Capçalera (AC) va decidir centrar la seva recerca en aquest col·lectiu particularment vulnerable. La implantació de la metodologia AC va permetre l'elaboració de cartografia vivencial i vital de la gent gran, que es va traduir en la proposta d'una sèrie d'accions participatives per posar en contacte grups d'estudiants amb la gent gran i abordar temes com la memòria activa, les cures, els refugis climàtics i l'accessibilitat. Al final de curs, van organitzar una presentació i un debat públic on van exposar el seu diagnòstic i van explicar les seves propostes a les veïnes i els veïns que van participar en la recerca, als responsables dels departaments de Drets Socials i Territori Sostenible de l'Ajuntament de Sant Adrià de Besòs i als representants de les associacions veïnals dels dos barris analitzats.

Diversorium

Club de relectura dels Arxius Vil·la Joana

L'Escola d'Educació Especial Vil·la Joana, fundada per l'Ajuntament de Barcelona a principis del segle xx, va marcar una fita per fer que l'ensenyament públic fos obert i accessible per a infants amb diverses discapacitats. Els membres fundadors de Diversorium, un projecte que vol explorar el significat cultural i social de la diferència a través de noves vies de col·laboració, interacció i connexió entre les persones, van fer visites de recerca al Museu i Escola Vil·la Joana. Durant aquestes visites van entrevistar-se amb personalitats clau, com ara el director de l'escola i l'arxiver del museu, sobre les motivacions i necessitats que van portar l'Ajuntament de Barcelona a crear l'escola innovadora «per als anormals» fa més de cent anys. Aquesta institució s'inspirava en plantejaments educatius progressistes com Montessori i Waldorf, entre altres metodologies i pràctiques. D'aquesta inquietud neix el Club de Relectura dels Arxius Vil·la Joana. Proposat per Diversorium juntament amb l'artista Jaume Ferrete, el club va organitzar trobades amb participants intel·lectualment diversos. El format obert era diferent de les activitats dirigides en què normalment es convidava les persones a participar. Durant les reunions, van poder tenir accés de manera autònoma i col·lectiva als documents pedagògics, diagnòstics i científico-tècnics elaborats pel centre, imaginant el seu futur possible.

Elmo Vermijs

Collserola: quan els arbres tenen estatus

En el marc de la seva recerca prebiennal, Elmo Vermijs va parlar amb els arbres de les zones forestals i els boscos de la regió metropolitana de Barcelona per obrir un diàleg amb i sobre la posició legal dels arbres en entorns tòxics. La seva recerca va estudiar noves maneres de donar-los una plataforma en un món on en massa ocasions es passen per alt les veus no humanes. Aquest projecte forma part del seu estudi d'investigació plurianual en què, mitjançant diversos estudis de cas, científics (d'arbres i boscos), advocats (ambientalistes) i artistes examinen com es pot donar als arbres, als boscos i als seus ecosistemes una veu (legalment) equitativa dins la societat i retre comptes a qui els amenaça.

Embassy of the North Sea

El Llobregat: la muntanya de salt, espècies invasores i el riu mort

Com a part de la seva missió de donar veu pròpia als nostres mars i rius, Embassy of the North Sea va examinar les relacions físiques, especulatives i espirituals dels habitants humans i no humans del Delta del Llobregat, dins la regió metropolitana de Barcelona, per trobar la veu interior d'un riu que té molt a dir. Aquesta recerca els va fer seguir el curs ascendent del Llobregat fins a la salina de Sallent. Per a visualitzar la recerca sobre l'impacte de la muntanya de sal en el seu entorn, el desembre de 202, Embassy of the North Sea va aixecar una muntanya de sal a escala reduïda al pati de la històrica editorial Gustavo Gili com a intervenció artística que posteriorment va formar part de l'exposició «L'Oceà Parla. Noves ecologies i noves economies del mar» al Disseny Hub Barcelona.

48

Anaïs Florin, *Recordarem allò que vam aprendre*
Massa Salvatge i Lluç Mayol, *Batecs d'una premsa menuda*

INLAND / Paisanaje, *Banquet per Collserola*
Lara Schnitger i Erika Sprey, *Un fil trenat no es trenca fàcilment*

49

INLAND / Paisanaje

Banquet per Collserola

INLAND / Paisanaje va analitzar l'enfocament pedagògic singular del model de 1925 de l'Escola de Bosc, una institució innovadora que submergia els seus alumnes en entorns naturals i una de les primeres escoles progressistes a l'aire lliure que es van fundar a Barcelona, com a part de la seva recerca per a Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. El col·lectiu va centrar la seva atenció en una pràctica habitual a l'Escola de Bosc: l'elaboració setmanal dels menús de migdia de l'escola per part dels propis alumnes. Quan va conèixer aquest procés d'implicar l'alumnat en la preparació d'aliments, el col·lectiu va endegar debats i col·laboracions amb diferents agents i organitzacions de la ciutat, els quals comparteixen l'interès per l'alimentació sostenible, l'horticultura i l'ensenyament.

Lara Schnitger i Erika Sprey

Un fil trenat no es trenca fàcilment

Investigant el tema de l'ecofeminisme, Lara Schnitger i Erika Sprey es van ajuntar per desenvolupar la recerca prebiennial de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. En el marc de la seva recerca, van col·laborar en la investigació del paper de la democràcia femenina durant els darrers cent anys en la indústria tèxtil de Catalunya i van posar el focus en els moviments ecofeministes locals de Sant Adrià de Besòs tot aprofundint en els rics arxius dels moviments de dones del passat. Durant la seva recerca, van visitar molts dels col·lectius de base actius a Barcelona i van parlar amb les seves membres, per exemple a Ca la Dona, associació de referència dels moviments feministes a Catalunya, i Sindillar, una associació que acull dones immigrants de tota condició que treballen majoritàriament en el sector assistencial

Massa Salvatge i Lluç Mayol

Batecs d'una premsa menuda

Massa Salvatge és un col·lectiu valencià que, juntament amb Lluç Mayol, va centrar la seva recerca per a Manifesta 15 en l'estudi de la metodologia d'un col·lectiu de mestres històric de Lleida anomenat Batec. A les primeres dècades del segle xx, aquest col·lectiu considerava que les escoles oferien una oportunitat per canviar la societat. També van influir a l'hora d'importar idees pedagògiques, com les de Célestin Freinet, pioner en la pràctica de la impremta a les escoles perquè considerava que l'autoedició era un recurs indispensable per donar als estudiants una sensació d'empoderament.

On-Trade-Off

Energies (in)visibles del Besòs

On-Trade-Off és un col·lectiu artístic internacional amb seu a Àfrica i Europa que treballa en les dimensions contemporànies de qüestionar les matèries primeres de la Terra i les seves relacions fonamentals amb l'energia. Per a Manifesta 15, aquest col·lectiu va examinar la dependència que la innovació tecnològica té dels recursos naturals. La seva recerca es va centrar en l'energia, el postcolonialisme i el passat i el present de la zona industrial del Besòs. Malgrat la seva complexa història local, els temes que hi ha en joc a la zona del Besòs parlen de la nostra època en general. En desenterrar i treure a la llum aquestes realitats (in)visibles, On-Trade-Off pretenia contribuir a una societat més justa, en què el fet de retre comptes i fer-se responsable estigui plenament present, deixant l'espai que cal a tots els habitants de la regió metropolitana. La idea d'energies (in)visibles va servir com a concepte global que es podia ramificar en tres àrees diferents d'enfocament: cossos humans (in)visibles, processos de transformació d'energia (in)visibles i la subsegüent contaminació (in)visible arran de les tecnologies de producció d'energia i tractament de residus.

radio SLUMBER

El mutant aquós es desperta

La banda sonora de radio SLUMBER serveix com un recull divers de conjurs i de cançons: encanteris i mantres sonors per protegir el cos i l'esperit femení enmig dels tumultuosos corrents de l'existència. La seva recerca es va orientar a aprendre i subratllar com els professionals de la cultura marginats de Barcelona treballen en la solidaritat i la connectivitat entre i arreu de les comunitats. L'anàlisi col·lectiva va cobrir la intricada xarxa d'afinitats i bagatges compartits, convergint en les lluites indiscutibles que formen part integral de les històries diasporiques.

STITCH
&
BITCH

THE
FUTURE
IS
ANCESTRAL

REVOLUTIONARY
(M)OTHERHOODS
TO
THE FRONT!

MATERIA
ORGANICA

MICRO
ORGANISMOS

MINERALES

Marc conceptual

54

«Crec que Manifesta 15 Barcelona Metropolitana ens ha fet millors culturalment com a societat civil. Va néixer com un projecte cultural transformador per a la ciutat. Hem de posar en pràctica aquest projecte i aquesta realitat en el nostre dia a dia a la ciutat.»

Ángela Molina, crítica d'art

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana 2024 va abordar el repte d'anar més enllà d'una perspectiva únicament centrada en la ciutat i assolir una escala regional, arribant fins a més de cinc milions de persones. En el seu compromís de posar en valor el fet de desenvolupar una infraestructura cultural i artística descentralitzada i col·laborativa, Manifesta 15 va centrar la mirada en un enfocament regional col·laboratiu integrant narratives artístiques i ecològiques dins de fites històriques per crear així un model alternatiu de producció cultural àmpliament accessible. Durant el 2023, la recerca prebiennal, realitzada arreu de la regió metropolitana per deu investigadors i col·lectius artístics locals i internacionals encarregats especialment per dur a terme aquesta tasca, va comportar la detecció d'urgències específiques dels llocs vinculades a components temàtics. Entre aquests temes podem destacar el creixement i el decreixement i la salvaguarda, cura i reparació del medi ambient, juntament amb les transformacions ecològiques i de justícia social necessàries dins dels nodes geogràfics interconnectats identificats per l'equip de Manifesta 15. El resultat d'aquesta recerca va sorgir arran d'un procés interdisciplinari i col·laboratiu ascendent singular, que va incloure tallers, programes comunitaris, investigacions científiques i estudis d'arxiu sobre diverses qüestions, des dels moviments pedagògics històrics fins a l'ecofeminisme i la biodiversitat.

A partir de la recerca col·lectiva prebiennal abans descrita, el concepte del programa de Manifesta 15 es va construir al voltant de tres clústers temàtics de la regió metropolitana. Els nodes del riu Besòs, el Delta del Llobregat i Collserola es van identificar com a punts centrals de les pràctiques d'investigació artística de Manifesta 15. Aquestes zones destacaven per les particularitats que les diferenciaven del territori metropolità més ampli. Representen els límits geogràfics de la ciutat i s'hi estan duent a terme importants transformacions urbanes, les quals definiran la forma de viure de les generacions futures. La definició d'aquests clústers com a territori de treball de Manifesta 15 va fer palesa la necessitat urgent de debatre la mobilitat accessible entre els municipis metropolitans i les possibles vies per superar els límits naturals de muntanyes, rius i mar de Barcelona per poder examinar diferents models d'interconnexió dins de la regió metropolitana.

En aquest context, arquitectes, artistes, investigadors i urbanistes de renom van participar en aquesta edició, centrant-se en el potencial que té la regió de poder comptar amb una estructura descentralitzada de recursos naturals i xarxes de mobilitat. Manifesta 15 pretenia actuar com a catalitzador del canvi positiu, utilitzant intervencions urbanes com la bicicletada de novembre del 2024 i intervencions artístiques com *Urchins* de CHOI+SHINE i *Wings (X-205)* de Niels Albers per identificar i tractar com la cultura pot ajudar a implementar una consciència a favor de la transformació social i ecològica i l'expansió d'una infraestructura descentralitzada. El model també va servir per fomentar col·laboracions i programacions culturals conjuntes entre els municipis, mostrant el valor d'un enfocament descentralitzat en les arts. En paral·lel, Manifesta 15 també pretenia amplificar temes, perspectives i narratives històriques poc representades mitjançant iniciatives de base.

55

* Anaïs Florin, Arquitectes de Capçalera, Diversorium, Elmo Vermijs, Embassy of the North Sea, Inland/ Paisanaje, Lara Schnitger i Erika Sprey, Massa Salvatge amb Lluç Mayol, On-Trade-Off i radio SLUMBER.

Expectation Workshops celebrats a Barcelona l'any 2022 amb agents culturals i membres de la comunitat durant la fase prèvia a la biennial.

Durant les darreres quatre edicions, Manifesta ha passat de ser un projecte merament artístic a ser una incubadora de nous models culturals i de canvi socioecològic. A través de la creació de nous processos descentralitzats —tant en el sentit geogràfic com en el de la mediació creativa—, la biennial també va subratllar el desenvolupament i la implementació de col·laboracions i processos més democràtics com ara Expectation workshops (tallers de reconeixement), assemblees ciutadanes i programes públics amb associacions locals. Aquest enfocament ha tingut un impacte positiu en la inclusió de veus diverses i ha deixat un fort llegat per al futur de la biennial. Aquests models democràtics van crear una estructura de mediació més col·laborativa dins de la conceptualització de l'edició.

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana va tenir lloc a múltiples municipis, amb múltiples veus i múltiples espais

Les tres diferents ubicacions —Besòs, Llobregat i Collserola— es van transformar en «taules de treball» expansives per a artistes i col·lectius a Manifesta 15. Aquests nodes van suposar una tria deliberada per afrontar els reptes urgents i els debats contemporanis que donen forma al futur de les ciutats. Concretament, els nodes van permetre investigar temes com l'emergència climàtica immediata o la reactivació de moviments socials emancipadors, com el col·lectivisme i l'ecofeminisme.

El Besòs i el Llobregat, alineats per rius i mirant cap al Vallès i el «pulmó» de la metròpoli —la serra de Collserola—, van oferir un escenari únic per examinar solucions als reptes socioambientals urgents. Aquest compromís amb una perifèria sovint ignorada va ocupar el centre de Manifesta 15, destacant les lluites i el potencial de les ciutats de mida mitjana que han de fer front a problemes globals com el canvi climàtic, les disparitats econòmiques i les pràctiques neocolonials.

Els clústers de Manifesta 15 van aplegar projectes a múltiples espais de diversos municipis al voltant dels tres temes principals de la biennial: *Imaginant futurs*, *Cuidar i cuidar-nos* i *Equilibrant conflictes*. El periple de cada clúster va començar en un lloc històric excepcional que simbolitzava el seu tema general. Les monumentals Tres Xemeneies, situades al front marítim entre Barcelona, Sant Adrià de Besòs i Badalona, van acollir el punt de partida del tema *Imaginant futurs*; el monestir de Sant Cugat del Vallès va representar l'aspecte espiritual amb *Cuidar i cuidar-nos* i, finalment, la Casa Gomis i la seva fràgil posició va encarnar el clúster *Equilibrant conflictes*.

Clústers de Manifesta 15

1

Clúster *Imaginant futurs*

Seu principal: les Tres Xemeneies

**LA RUÏNA INDUSTRIAL COM A ESPAI PER A LA IMAGINACIÓ
I LA TRANSFORMACIÓ**

Context i història

L'eix Besòs inclou els municipis de Badalona, Montcada i Reixac, Sant Adrià de Besòs i Santa Coloma de Gramenet i els districtes barcelonins de Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí. Aquest territori està situat al llarg de la conca inferior del riu Besòs, des del congost format per la Serralada Litoral fins a la plana del seu delta i la desembocadura al mar.

Actualment hi viuen un milió de persones, que representen el 30 % de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona i el 12 % del conjunt de Catalunya. Amb una superfície de més de 80 km² i barris diferenciats, el Besòs constitueix el paisatge social més complex i divers de tot el país. La manca d'una visió global del territori, agreujada per una llarga història de creixement urbanístic desordenat, ha fet del Besòs un territori fragmentat, sense un projecte urbanístic definit.

Històricament, el Besòs ha patit alts nivells persistents de vulnerabilitat urbana a determinats barris, agreujats fa poc per l'impacte de la crisi econòmica i la manca d'inversió en comparació amb altres àrees metropolitanes: concentra 16 dels 25 barris més vulnerables. L'existència de processos d'exclusió i segregació social n'ha fet tradicionalment un territori estigmatitzat.

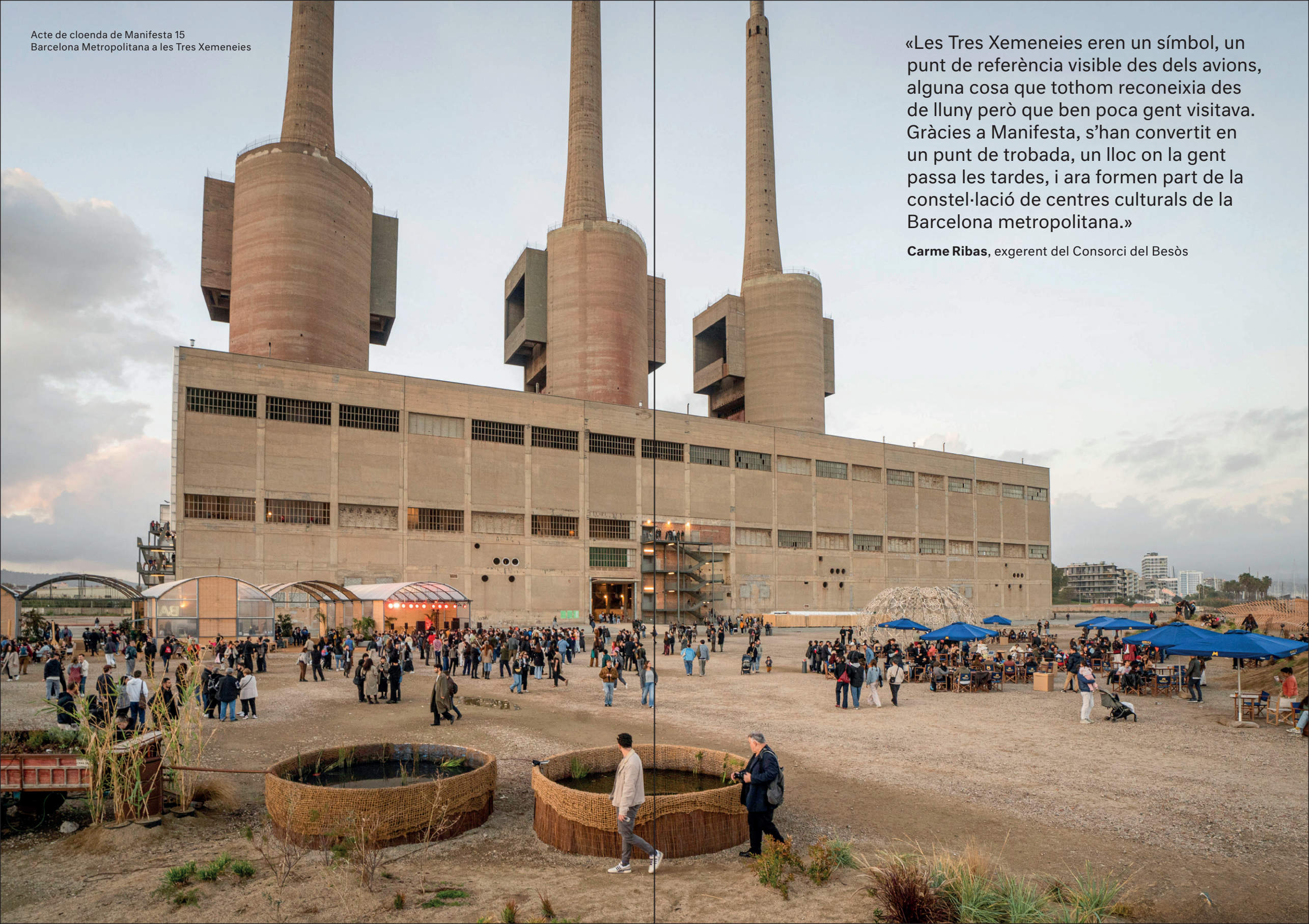
Tanmateix, el Besòs actual és una zona amb gran potencial de futur per la seva centralitat i accessibilitat respecte a la gran regió metropolitana de Barcelona i la seva capacitat de convertir-se en un corredor productiu i de coneixement, un espai acollidor on la diversitat es pot transformar en riquesa.

El Besòs és clau per arribar a Barcelona des del Maresme i el Vallès, i avui constitueix el principal corredor d'entrada i de sortida de la ciutat cap al nord, la qual cosa es tradueix en una gran concentració d'estructures viàries i ferroviàries d'alt valor estratègic.

L'existència de processos de segregació social ha estat una xacra que s'ha vist intensificada per dècades d'abocaments industrials a la llera del riu Besòs, el seu delta i el litoral que hi ha a prop de les seves platges. Una indústria el símbol de la qual es perfila en l'horitzó barceloní amb les Tres Xemeneies de Sant Adrià. L'antiga central va fer possible que el corrent elèctric arribés a tota la regió metropolitana. «La Fàbrica», com

«Les Tres Xemeneies eren un símbol, un punt de referència visible des dels avions, alguna cosa que tothom reconeixia des de lluny però que ben poca gent visitava. Gràcies a Manifesta, s'han convertit en un punt de trobada, un lloc on la gent passa les tardes, i ara formen part de la constel·lació de centres culturals de la Barcelona metropolitana.»

Carme Ribas, exgerent del Consorci del Besòs

l'anomenaven molts veïns, va arribar a tenir una capacitat de producció excepcional a les centrals tèrmiques de l'època, comparable a la d'una central nuclear. En tant que fita industrial amb els seus conseqüents danys col·laterals, aquell gegant de formigó, ara símbol del perfil urbà de Barcelona, va castigar durant dècades les comunitats que vivien als seus voltants. La Fàbrica va tenir un impacte mediambiental molt greu que va comportar la declaració d'aquest indret com a «zona atmosfèrica contaminada» l'any 1983. I va ser Sant Adrià el municipi on l'impacte va ser més acusat, ja que va real·lotjar gent de bona part dels barris de barraques de Barcelona, va cremar els residus de la gran àrea metropolitana i va presumir de ser la planta de tractament d'aigües residuals més gran d'Europa.

Nou ús relacional

Abans de les Tres Xemeneies s'estén un tram litoral de 2 km. Aquí, el model de turisme de «sol i platja» ara obsolet ofereix una oportunitat de revitalització. Imagineu-vos un nou barri amb una elevada concentració d'habitatge social, activitat econòmica diversa i un parc deltaic que doni nova vida al riu. El seu centre l'ocupa una ruïna postindustrial, a l'espera d'una transformació amb un nou propòsit i significat.

Aquesta revitalització, juntament amb la naturalesa i la història de la zona del Besòs, exigeix nous models construïts al voltant de la capacitat que tenen les persones de dinamitzar els espais urbans i oferir així una manera alternativa d'imaginar futurs. També representa una oportunitat per enfrontar-se amb el passat colonial de Barcelona, entrellaçat amb els anys d'auge de les indústries tèxtils altament contaminants propietat d'empresaris rics als quals els agradava proclamar la seva «filantropia», tot i que la seves fortunes es basaven en gran part en el tràfic d'esclaus. Tot i que sembla cosa del passat, aquest llegat persisteix en silenci en les pràctiques laborals explotadores i els patrons de consum neocolonials, sovint obviats els drets humans bàsics.

Les Tres Xemeneies, com a punt central del clúster de Manifesta 15 Imaginant futurs, va permetre examinar la regeneració urbana i social dins l'ampli espai que ha deixat lliure la infraestructura d'energia industrial. Adoptar enfocaments ecosocials creatius i transformadors als espais litorals pot enfortir el valor indiscutible de la Mediterrània per als residents de Catalunya i, alhora, promoure iniciatives que afavoreixin la sostenibilitat, una economia blava, una major habitabilitat i més obertura i accessibilitat al mar.

Clúster *Cuidar i cuidar-nos*

Seu principal: monestir de Sant Cugat del Vallès

**EL GRAN PULMÓ DE LA CIUTAT:
UNA INCUBADORA ON CUIDAR I CUIDAR-NOS**

Context i història

El massís de Collserola forma part del sector central de la Serralada Litoral Catalana. Els límits són ben precisos: a l'est limita amb el riu Besòs; a l'oest, amb el riu Llobregat; les rieres de Sant Cugat i de Rubí són el límit per la banda nord, i el pla de Barcelona, pel sud. Conegut com el Central Park metropolità, l'encerclen nou municipis, amb aproximadament dos milions d'habitants en els seus 190 km² d'àrees urbanes, i rep 3,5 milions de visitants l'any.

Collserola va ser declarat parc natural l'any 2010: les seves gairebé 8.300 hectàrees constitueixen un sistema fonamental per al funcionament ecològic d'aquesta matriu d'espais oberts a la metròpoli. D'altra banda, es tracta d'un enorme espai de proximitat que ofereix a la ciutat nombrosos serveis de l'ecosistema, i alhora és un gran centre de biodiversitat que acull unes 940 espècies d'animals. El 66 % de la seva superfície es considera hàbitat protegit. Gràcies als processos d'ecosistema que acull, Collserola és un dipòsit de cicles de salut i de natura, que milloren substancialment la qualitat de vida de totes les persones que viuen a l'àrea metropolitana.

La naturalesa com a capital simbòlic

Collserola i l'àrea del Vallès es diferencien d'altres espais oberts metropolitans per la seva juxtaposició única d'importància ecològica i ús social. Tenen una identitat particular en la geografia local i s'han convertit en un espai irremplaçable d'ús social i de contacte amb la natura. Alhora, tenen un paper cabdal en la salut i els processos metabòlics de la ciutat, actuant com els seus pulmons i el seu sistema de filtració. El monestir de Sant Cugat, amb el seu símbol històric d'espiritualitat, de lloc de cura, oferiment i reflexió, va ser la seu principal per al tema Cuidar i cuidar-nos.

Sant Cugat del Vallès: monestir de Sant Cugat

El monestir de Sant Cugat és una abadia benedictina fundada al segle IX. És un dels monestirs més importants de la comarca, amb elements romànics, gòtics, renaixentistes i barrocs, que es va convertir en l'epicentre del poder i de la cultura al segle XI, quan els monjos vivien seguint la regla de Sant Benet tot gestionant grans propietats a la zona.

L'element més destacable del complex és el claustre romànic que data del segle XII i on es troba el Museu de Sant Cugat. Amb més de 30 metres de llarg, és de planta quadrada, amb arcs semicirculars sostinguts per parelles de columnes notables pel seus capitells delicadament esculpits.

Clúster Equilibrant conflictes

Seu principal: Casa Gomis (La Ricarda)

SOSTENIBILITAT O MODERNITZACIÓ?

Context i història

La zona del Delta del Llobregat, en què se situen part de la ciutat de Barcelona, El Prat i l'Hospitalet, forma part inseparable del continu urbà central de la metròpoli, així com del delta, entès com unitat geogràfica i mediambiental. Com els deltes més grans del Mediterrani, té un enorme valor ecològic. Durant segles el delta va estar ocupat per grans extensions de zones humides, subjectes a freqüents inundacions.

A partir del segle XVI, es van començar a drenar parts dels aiguamolls i es van introduir cultius de secà. Al segle XIX, es va excavar tota una xarxa de recs. L'enderrocament de les muralles de la ciutat vella de Barcelona entre els anys 1853 i 1873, amb la ràpida ocupació de l'Eixample i la creixent industrialització de la zona, a la qual es van afegir noves infraestructures de comunicació, va accentuar la protoindustrialització del delta. L'any 1916 s'hi va construir un aeròdrom i dos anys després un port franc. El port de Barcelona i l'aeroport del Prat són els dos pols que han condicionat el desenvolupament territorial i econòmic de l'entorn del delta i, per extensió, de la gran metròpoli. Aquests nodes de transport fan palès el conflicte social generat per l'ampliació d'aquestes infraestructures dins del medi natural.

66

Una zona de gran valor mediambiental

Actualment la ciutat de Barcelona està plenament compromesa amb la regeneració continuada del seu model urbà, el qual incorpora els reptes de futur en una zona densament construïda i que necessita urgentment abordar la millora del que ja existeix: la salut de les persones, l'envelliment de la població, l'accés a un habitatge digne, els canvis en la mobilitat, la monocultura del turisme, el metabolisme urbà i, sobretot, la pressió d'encarar el canvi climàtic. En aquest sentit, el Delta del Llobregat és paradigmàtic: ha patit la substitució irreversible dels espais naturals (aiguamolls, terrenys buits i altres hàbitats, juntament amb les comunitats que hi viuen) per infraestructures i zones urbanitzades, de tal manera que se n'ha alterat l'equilibri mediambiental.

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana va posar en joc aquestes casuístiques, que tan sovint porten al fals dilema entre sostenibilitat i modernització. Els artistes i col·lectius de diferents bagatges han fet paleses aquestes confrontacions i han proposat solucions sostenibles alternatives per al medi ambient sense deixar de banda la necessitat de modernitzar les infraestructures urbanes clau que ens permeten contactar amb la resta del món. Hi ha un imperatiu urgent de fer visible el fet que qualsevol transformació en aquesta zona, en virtut de la seva condició de part integral i habitable de la ciutat metropolitana, requereix la sostenibilitat i corregir les disfuncions dels models actuals que obvien criteris ecològics.

La Barcelona metropolitana està redefinint la seva relació amb el mar mitjançant nombrosos projectes per reconquerir un territori que va ser dràsticament reconfigurat durant els anys vuitanta, però que el mercat immobiliari i la indústria turística han sotmès cada vegada més a una gran pressió. Un procés que deriva de l'enorme èxit que va assolir aleshores la ciutat i que avui està mirant de recuperar, no només des de la perspectiva social dels barris, sinó també des d'un enfocament mediambiental envers l'emergència climàtica que cada vegada és més evident.

Al Delta del Llobregat xoquen qüestions econòmiques i ecològiques a gran escala i que presenten reptes a nivell nacional. El debat gira al voltant de com fer front a interessos diversos. En primer lloc, en termes d'infraestructura, equilibrant plans per a l'ampliació de l'aeroport i del port tot preservant zones humides molt fràgils. En segon lloc, sobre l'ús del sol, reconciliant el parc agrícola resiliència amb el motor econòmic de la Zona Franca i l'aeroport internacional.

Aquests projectes van escalfar i polititzar els debats, provocant una reavaluació del nostre model urbà en un context global. El debat transcendeix els fils relativament abstractes del neocolonialisme per aprofundir en les realitats específiques del consum i les implicacions per al nostre país i per al nostre planeta.

Dos punts clau en aquest canvi de paradigma són els deltes dels dos rius, el Llobregat i el Besòs, que voregen la ciutat i que des de fa molt han estat intensament canalitzats i pressionats pels nombrosos plans de desenvolupament que competien pel valuós sòl adjacent. A l'epicentre d'aquest territori sobreviu i continua centrant aquest fascinant debat una joia de l'arquitectura i del paisatge del moviment modern: La Ricarda o Casa Gomis.

Casa Gomis

Vinculada al tema d'*Equilibrant conflictes*, la Casa Gomis al Prat de Llobregat, envoltada per zones humides amb una gran varietat de biodiversitat i d'aus, és objecte d'un diàleg en curs sobre l'expansió de la indústria i la protecció del medi natural, i de la pròpia casa —fins fa molt poc en perill de ser enderrocada com a part dels plans d'ampliació de l'aeroport del Prat. Construïda entre 1947 i 1963 pel reconegut arquitecte Antoni Bonet Castellana en estreta col·laboració amb els seus propietaris, Inés Bertrand Mata i Ricardo Gomis Serdañons, la casa segueix els principis de l'arquitectura racionalista, i va ser declarada Bé d'Interès Nacional l'any 2021. Es troba inserida en el paisatge natural, la qual cosa reflecteix la tensió entre el desenvolupament i la conservació de la natura.

«Crec que Manifesta 15 ha estat molt important, no només per mostrar casa nostra, que ja era ben coneguda com a Casa Gomis La Ricarda, sinó també perquè Manifesta ha aportat una perspectiva metropolitana significativa sobre edificis i espais poc utilitzats i en gran part desconeguts.»

Beatriz Gomis, antiga copropietària de la Casa Gomis

La Casa Gomis,
una de les seus principals de Manifesta 15

PROCESSOS DEMOCRÀTICS DINS DE
MANIFESTA 15 BARCELONA METROPOLITANA

Expectation Workshops

Els tallers de reconeixement del territori de Manifesta són una part fonamental del procés prebiennal de cada edició. El 15, 16 i 21 de juny del 2022, es van celebrar aquests tallers a la Casa de l'Aigua a Trinitat Vella, una històrica estació de bombament de l'aigua de Barcelona ara oberta al públic i que acull intervencions i exposicions permanents i temporals.

El propòsit d'aquests tallers era implicar i col·laborar amb les comunitats artístiques, culturals i cíviques de Barcelona i de la regió metropolitana durant el procés prebiennal. L'enfocament d'aquests tallers era obert i participatiu, i l'objectiu era vetllar perquè l'equip de Manifesta 15 fos conscient de les opinions de diferents actors de la comunitat i el que esperaven i desitjaven de Manifesta, creant un espai de reconeixement mutu i un diàleg que, al capdavant, conduís al desenvolupament del programa de la biennal el 2024. La pregunta principal que es va fer és com la cultura podria formar part de la transició ecosocial i si el model de descentralització podria funcionar a la Barcelona metropolitana.

Tots plegats —productors culturals, representants del municipis i parts interessades i membres de l'equip de Manifesta 15— van dibuixar un mapa amb què construir una biennal metropolitana.

Assemblea Metropolitana Manifesta 15: procés i resultats

La coincidència en el temps (2024) i en el territori de la regió metropolitana de Barcelona de dos grans esdeveniments —la Biennal Manifesta 15 Barcelona Metropolitana i la Capital Europa de la Democràcia (ECoD)— i el desplegament del pla estratègic metropolità per a un ciutat de cinc milions d'habitants —el Compromís Metropolità 2030— havia creat el marc adequat perquè l'equip de Manifesta 15, l'ECoD i el Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (PEMB) col·laboressin en la posada en marxa d'un procés deliberatiu pilot: l'Assemblea Metropolitana Manifesta 15.

La peculiaritat (i complexitat) del projecte també provenia del fet que no hi havia precedents per a un procés deliberatiu que inclou seixanta persones de l'esfera cultural a escala metropolitana, amb totes les diferències entre zones, perfils i àmbits d'acció cultural.

Quins eren els objectius d'aquest procés deliberatiu en relació amb la qüestió de com Manifesta 15 podria tenir un paper a l'hora de crear un paisatge cultural descentralitzat?

- Aprofitar la capacitat transformadora de la cultura, en sentit ampli, per plantejar i intentar donar resposta a una pregunta concreta «Com impulsar de forma democràtica i col·lectiva una cultura que contribueixi a la transició ecosocial, en el context de la regió metropolitana de Barcelona?» en el benentès que les polítiques i els agents culturals poden contribuir a apropar-nos a un model ambiental i social més sostenible.
- Convertir el resultat d'aquest procés deliberatiu en què van participar seixanta persones de diversos municipis de la metròpolis

en una Declaració que —en veu de les persones assembleistes— inclogui els objectius, les polítiques i les mesures necessàries que permetin respondre aquesta pregunta.

- Fer una primera experiència pilot de governança metropolitana, en forma d'assemblea deliberativa, com a eina per millorar la participació ciutadana a la metròpoli i fer front conjuntament als reptes de futur (com és la transició ecosocial) i que alhora serveixi com a model de futures experiències de governança metropolitana en altres àmbits.

Els resultats d'aquest procés van ser cabdals per desenvolupar iniciatives ascendents en el marc de Manifesta 15 i van adoptar la forma d'una declaració, que va ser acordada pels participants en l'assemblea ciutadana i votada durant la sessió de cloenda de maig de 2024.

DECLARACIÓ

Els assistents convidats a l'Assemblea Metropolitana Manifesta 15 eren seixanta persones d'una gran diversitat de municipis, cultures, identitats, comunitats i ocupacions. Vam expressar el nostre interès a formar part del procés, però vam ser escollits de forma aleatòria per garantir la màxima diversitat en el grup.

Durant l'Assemblea vam adonar-nos de dos aspectes molt importants: en primer lloc, el caràcter complementari de visions i experiències entre territoris, juntament amb una notable capacitat per al diagnòstic col·lectiu i potencials propostes per abordar els reptes de l'àrea metropolitana, els seus municipis i més enllà; i, en segon lloc, que malgrat l'esmentada diversitat, aquesta Assemblea no era prou representativa dels grups i de les comunitats que coexisteixen als diferents municipis dels quals provenim.

Havent constatat la força deliberativa, la potència propositiva i el valor d'aquesta Assemblea com a espai de governança oberta, animem els responsables que continuïn organitzant-se més experiències d'aquest tipus posant, però, més èmfasi en una presència més destacada de persones de col·lectius que sovint estan infrarepresentats.

Durant tres jornades repartides entre març i maig de 2024 —un temps intens, estimulant, insuficient però tanmateix inspirador— vam diagnosticar, analitzar, compartir, proposar i deliberar sobre com impulsar de forma democràtica i col·lectiva una cultura que contribueixi a la transició ecosocial, i ho vam fer en el marc del context metropolità que uneix els territoris d'on venim.

Un cop conclòs el nostre període de treball com a assemblea deliberativa, **declarem:**

1

La cultura és un dret fonamental de cadascuna de les persones que viu a les nostres comunitats. Perquè aprendre i gaudir de la cultura ens engrandeix com a persones i ens aporta coneixement i esperit crític. Perquè fer cultura ens permet descobrir talents, tenir una veu i associar-nos amb persones per teixir territori. Perquè impulsar cultura ens permet exercir el nostre dret

que la societat on vivim compti amb narratives que representin allò en què creiem i la manera com veiem o volem veure el món.

En el context d'una greu emergència climàtica, és imprescindible que la cultura sigui protagonista a l'hora d'impulsar canvis estructurals, socials i d'imaginari que ajudin a assegurar la possibilitat del benestar i l'equilibri ecològic, i no antropocèntric, a les generacions actuals i futures..

2

En aquests moments, alhora que constatem la gran riquesa de col·lectius, accions i processos culturals als nostres territoris, creiem que cap d'aquests dos principis té les condicions per implementar-se de forma completa, i que per aconseguir-ho calen polítiques, estratègies i accions decidides que ens portin a assolir el següent:

Una cultura de totes les persones, governada democràticament i construïda de forma plural i col·laborativa

Cal que es potenciïn i dignifiquin els espais, les iniciatives i els col·lectius culturals de forma distribuïda i accessible, arreu de la regió: als barris dels nostres municipis i als diferents municipis de la nostra àrea metropolitana. Per això és imprescindible una redistribució equitativa dels recursos i és recomanable impulsar les iniciatives col·laboratives entre territoris i ineludible reequilibrar el reconeixement de la cultura de base respecte a les produccions de gran format.

Cal també que es reconeguin totes les manifestacions culturals i les realitats culturals de la nostra regió com a integrants de la nostra cultura, i que la diversitat en totes les seves formes tingui un espai real i visible a les produccions que arriben a la ciutadania.

Per aconseguir-ho, finalment, també és fonamental que les relacions de poder —és a dir, la presa de decisions, la gestió, l'establiment de prioritats, l'avaluació de polítiques i esdeveniments culturals— s'enfoquin d'una forma democràtica i participada entre institucions, el teixit cultural, el teixit associatiu i la ciutadania. Per això, considerem que els òrgans de participació (com ara consells, meses o assemblees) són recomanables si s'articulen bé i perduren en el temps, alhora que reivindicuem que es controli l'acció de grups de pressió culturals i pràctiques monopolístiques o centralitzadores.

Una cultura dignificada, valorada i amb una veu empoderadora

La situació dels professionals de la cultura és de gran precarietat. Ho sabem i ho hem constatat en les converses entre territoris, i és possible, i també necessari, fer passos que ens portin a la dignificació econòmica i laboral del món cultural. Des d'un estatut per als artistes i la resta dels professionals del món de la cultura fins a la millora del finançament cultural: ja sigui per donar suport a processos creatius o millorar tràmits burocràtics, entre altres exemples possibles.

Però cal també dignificar el món de la cultura en el pla simbòlic i social, ajudar a entendre la importància que té la cultura en la vida de les persones

si volem que aquesta sigui plena i justa. Per tant, és cabdal el paper que hi tenen tant l'educació com la comunicació. Pel que fa a l'educació, hem d'impulsar la transversalització de la cultura i l'art en els diversos àmbits educatius (començant per l'escola), i això només es pot aconseguir amb finançament i iniciatives. I en referència a la comunicació, hem d'assegurar-nos que la informació pugui circular per canals descentralitzats i capil·laritzats, tot potenciant la construcció de marcs d'imaginari que generin esperança i dibuixin escenaris transformadors.

Una cultura sostenible i ambientalment transformadora

Els hàbits globals superen la capacitat de regeneració del planeta, i els esdeveniments culturals contribueixen a aquesta sobrecàrrega. Les propostes globals de decreixement encaixen amb la necessitat de controlar i disminuir les grans produccions i els grans esdeveniments culturals (de perfil altament contaminant) a favor de produccions més locals. A més, cal implementar mesures per reduir l'impacte dels esdeveniments, dissenyar protocols, mètodes de seguiment i línies de polítiques culturals que prioritzin la reducció de l'impacte ambiental.

Alhora, la cultura ha d'assumir el seu paper en la construcció de marcs i possibilitats d'imaginari, oferint visions d'experiències existents i escenaris desitjables per portar endavant. O sigui, contribuir a crear una cultura de la sostenibilitat i de la justícia ecosocial.

3

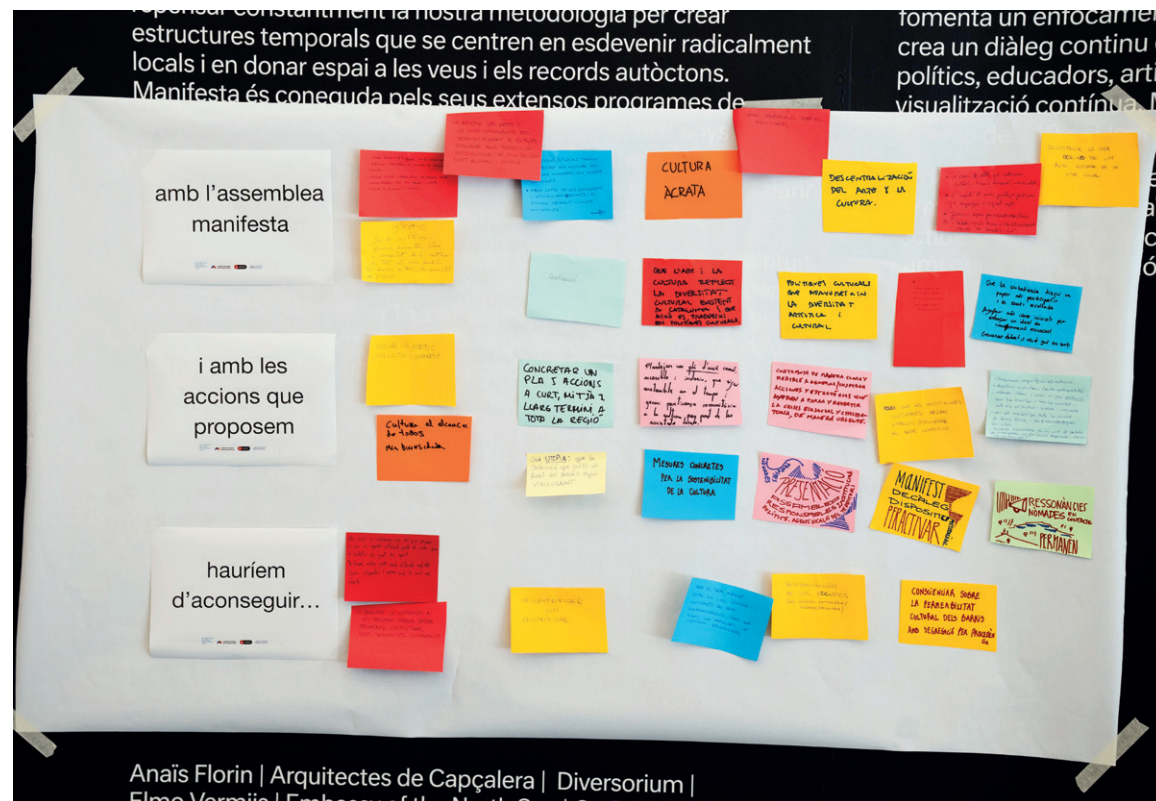
Som conscients que construir aquestes noves realitats és complex i que serà un procés que ha de començar avui però que només en veurem els fruits a mig i llarg termini. És per aquest motiu que tenim la convicció que això no ha de dependre d'una sola figura, sinó de la implicació de molts agents: les comunitats i les institucions dels nostres territoris, el teixit social, nosaltres mateixos i els col·lectius als quals pertanyem.

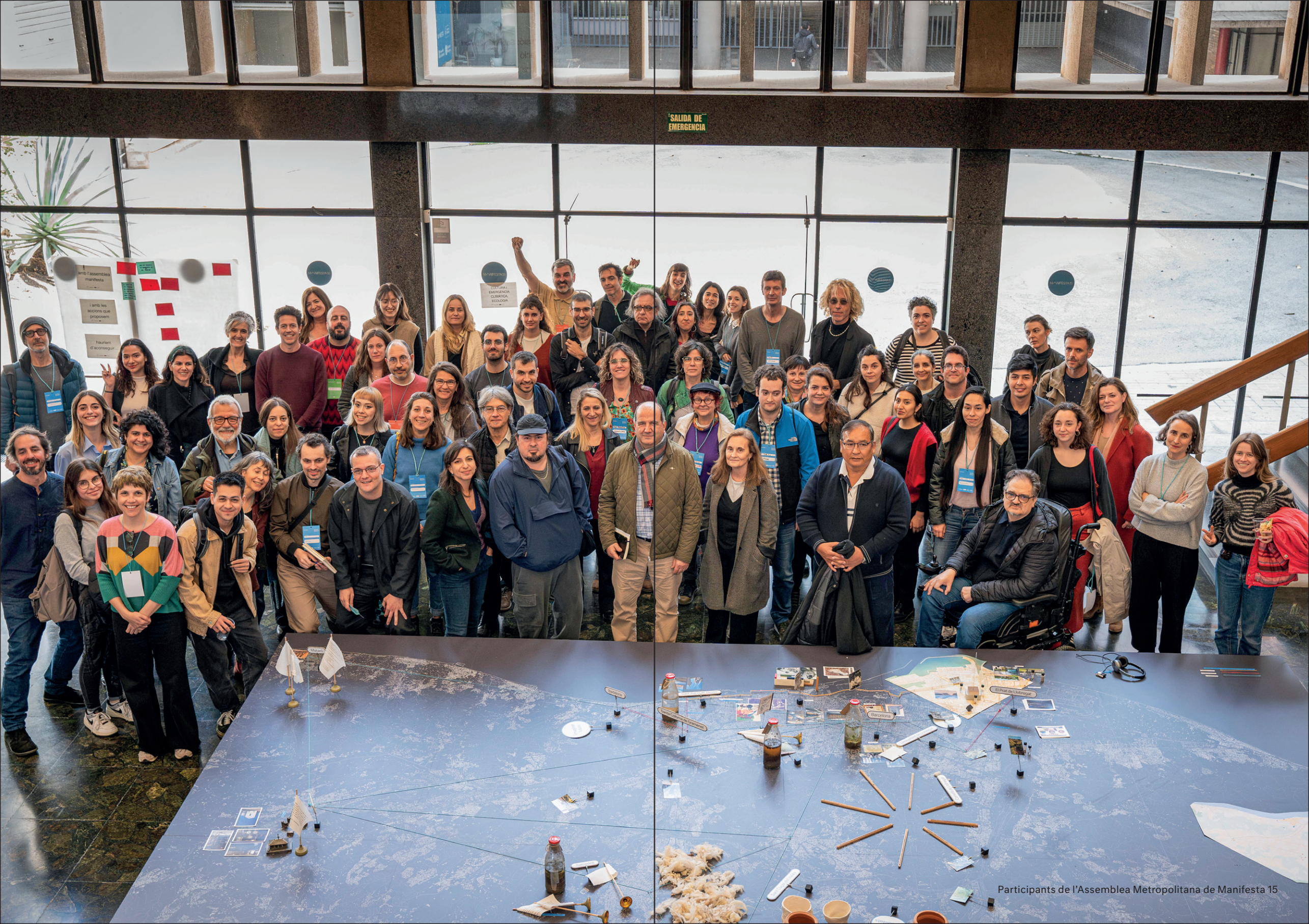
Considerem que, idealment, tots aquests agents haurien de coordinar-se i regir-se de manera transversal i democràtica i per això defensem que experiències com aquesta Assemblea continuïn produint-se a nivell intramunicipal, tot construint espais de participació diversa a nivell local.

Sabem també que això que plantejem en aquesta Declaració no depèn d'una o dues mesures brillants, sinó d'un conjunt de passes coordinades i continuades en el temps. Nosaltres hem dibuixat una sèrie de mesures que ens semblen prioritàries, i us convidem que les llegiu, les tingueu en compte, us hi adhereu, intenteu portar a la pràctica aquelles que considereu adequades per al vostre territori i en suggeriu de noves, si cal; però que no deixeu passar l'oportunitat i la necessitat urgent de construir-les col·lectivament.

Perquè si creiem que la cultura és un dret de tothom, al nostre territori hi ha milions de persones que, ni avui ni demà, no hi tenen l'accés garantit. I si creiem que és imprescindible que la cultura contribueixi a fer possible una metròpoli habitable, sana i justa en el futur, avui l'emergència climàtica ens obliga a iniciar una transició ecosocial urgent.

Per això és fonamental que ens organitzem i treballem plegades i plegats.

SALIDA DE EMERGENCIA

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana Programa de la Biennial

Seus i participants

80

«Un membre de l'equip em va venir a recollir a l'aeroport i em va portar a les Tres Xemeneies. Des d'aquell moment vaig trobar que l'equip estava molt implicat i atent mentre desenvolupava la meua aportació. Com que soc força lent a l'hora de desenvolupar idees, vaig agrair molt el diàleg pacient i continuat amb la Hedwig, la Filipa i tota la resta, incloent-hi altres artistes de Manifesta 15 com la Claudia Pagès, en Kiluanji Henda i la Maja Escher. Tot això va ser crucial per desenvolupar una resposta al lloc i al context que, al meu entendre, pogués tenir força i simplicitat. Estic molt agraït a tot el grup.»

Asad Raza, participant de Manifesta 15

Seus

Aquesta edició descentralitzada de Manifesta va tenir l'abast geogràfic més gran de la història de la biennial atès que es va desenvolupar arreu de 16 seus excepcionals que vehiculen el passat, el present i el futur d'una Barcelona més ecosocial i 11 municipis de l'àrea metropolitana: Badalona, Cornellà de Llobregat, El Prat de Llobregat, Granollers, L'Hospitalet, Mataró, Sabadell, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Sant Cugat del Vallès i Terrassa.

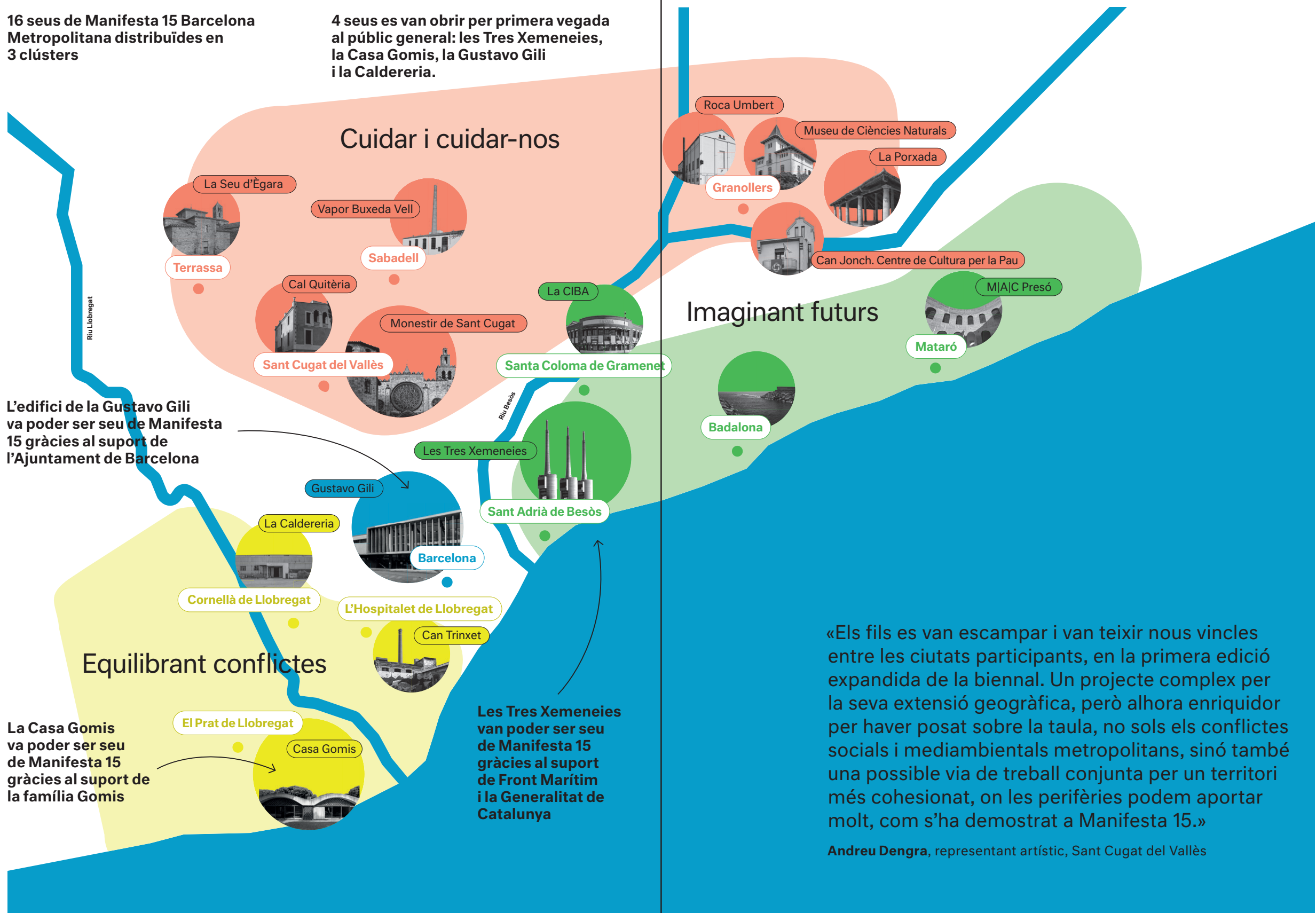
Participants

Per a la selecció de participants, Manifesta 15 va prioritzar aquells i aquelles les pràctiques dels quals es vinculen amb la justícia ecològica i climàtica, el compromís comunitari i els enfocaments educatius radicals, amb una gran diversitat de bagatges i expertesa per crear projectes pensats específicament per al lloc i intervencions artístiques basades en el temps. D'altra banda, per tal de garantir una relació sòlida amb la realitat local, Manifesta 15 va convidar un ampli ventall d'iniciatives locals a presentar-se a la convocatòria oberta i a pensar més enllà de l'àmbit dels formats tradicionals de l'art visual per abordar qüestions que anaven des del desenvolupament urbà i la descolonització fins a la inclusió social i la transició climàtica, qüestions que poden tenir un impacte positiu per a les comunitats locals. Un jurat local i internacional va avaluar totes les sol·licituds i va seleccionar els deu projectes que es van integrar en el programa principal de la biennial. Els altres participants van ser escollits per l'equip artístic, en resposta a un nou model curatorial descentralitzat i més col·laboratiu. Dels 92 participants, un 58 % o bé van crear obres noves o van adaptar projectes especialment per a la biennial. A més, en una mostra del compromís de Manifesta 15 de promoure perspectives locals, un 39 % dels participants eren locals.

81

16 seus de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana distribuïdes en 3 clústers

4 seus es van obrir per primera vegada al públic general: les Tres Xemeneies, la Casa Gomis, la Gustavo Gili i la Caldereria.

«Els fils es van escampar i van teixir nous vincles entre les ciutats participants, en la primera edició expandida de la biennial. Un projecte complex per la seva extensió geogràfica, però alhora enriquidor per haver posat sobre la taula, no sols els conflictes socials i mediambientals metropolitans, sinó també una possible via de treball conjunta per un territori més cohesionat, on les perifèries podem aportar molt, com s'ha demostrat a Manifesta 15.»

Andreu Dengra, representant artístic, Sant Cugat del Vallès

BARCELONA

L'antiga seu de l'Editorial Gustavo Gili

L'antiga seu de l'Editorial Gustavo Gili és un exemple de l'arquitectura catalana de la dècada dels cinquanta. Aquest edifici situat al centre de l'Eixample va ser dissenyat per Joaquim Gili i Francesc Bassó (membres del Grup R) i es va dedicar a la seva finalitat original fins al 2016. Sota els seus auspicis, es van elaborar publicacions rellevants sobre diversos temes, entre els quals hi havia la cultura visual i l'arquitectura, per difondre-les públicament. Després que s'acceptés la seva candidatura, l'Ajuntament de Barcelona va cedir temporalment l'edifici a Manifesta 15 perquè l'utilitzés com a seu i com a laboratori viu per al procés d'investigació previ a la biennial. Durant la biennial, l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili serà un focus d'activitat que acollirà tres presentacions d'arxius, intervencions artístiques, programes públics, una seu temporal de la Llibreria Finestres i moltes activitats més.

Participants en aquesta seu:

Anaïs Florin
Agnes Essonti Luque
Germán Labrador Méndez
Lorenzo Sandoval
Fernando Sánchez Castillo
Lara Schnitger
Claudia Pagès
Tania Safura Adam
Daniela Ortiz & Xose Quiroga
Massa Salvatge & Lluc Mayol
Diversorium & Ariadna Guiteras
Paisanaje
Tornen les esquelles
Transductores

Equilibrant conflictes

EL PRAT DE LLOBREGAT

Casa Gomis

La Casa Gomis, situada en un terreny conegut com a La Ricarda, és una casa d'estil racionalista dissenyada per Antoni Bonet Castellana per a Ricardo Gomis Serdañons i la seva esposa Inés Bertrand Mata. Aquest immoble residencial construït entre el 1949 i el 1963 té un passat històric i un futur incert. Mentre encara servia com a habitatge privat, també s'utilitzava com a centre cultural alternatiu durant la dictadura franquista. En aquella època, les personalitats i els grups culturals més rellevants de Catalunya no només van passar-hi temporades, sinó que també van crear i presentar obres en aquesta casa. En particular, molts dels hostes habituals de l'habitatge van ser protagonistes destacats de la lluita contra la dictadura franquista i van advocar a favor d'una transició democràtica. Avui dia, els principis progressistes que l'edifici promou arquitectònicament, i que residents i hostes van defensar de diverses maneres, estan en perill. Això es deu al fet que la Casa Gomis es troba a la reserva natural del Delta del Llobregat, que limita amb l'aeroport de Barcelona-El Prat. Tant la reserva com l'immoble estan en perill de ser destruïts si guanyen les forces que pressionen per ampliar l'aeroport. Durant Manifesta 15, la Casa Gomis acull perspectives artístiques sobre la sostenibilitat i la modernització. Les obres de 23 participants, que es presenten a la seu principal del clúster *Equilibrant conflictes*, investiguen les transformacions ecosocials al mateix temps que tracten temes com el

creixement, el decreixement i la gestió mediambiental.

Participants en aquesta seu:

Larry Achiampong
Anca Benera & Arnold Estefan
Annette Barcelo
Magda Bolumar Chertó
Chiara Camoni
Manuel Chavajay
Embassy of the North Sea
Gözde Ilkin
Lola Lasurt
Ira Lupu
Ana Mendieta
Fina Miralles
Paisanaje
Carlos Pérez Siquier
Ruta Putramentaite
Enrique Ramírez
Felipe Romero Beltrán
Lin May Saeed
Antoni Tàpies
Elmo Vermijs
Moisés Villèlia

L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

Can Trinxet

Can Trinxet és una antiga fàbrica tèxtil. Inaugurada el 1890, va ser el primer complex d'aquest tipus a L'Hospitalet de Llobregat, ciutat coneguda pel seu patrimoni industrial. A causa de la seva reputació com a centre manufacturer, la població de la ciutat va viure un creixement al segle XX, quan població treballadora de tot Espanya i de l'estranger s'hi van traslladar per accedir a una feina remunerada. Tot i que la seva base industrial s'ha debilitat des de llavors, aquesta ciutat —sovint denominada «L'Hospitalet» o «L'H»— continua sent la segona més gran de la regió metropolitana. Actualment, Can Gras és l'única part de la fàbrica tèxtil que es conserva, testimoni del pes de la indústria que va ser un gegant socioeconòmic i l'esperit del qual continua planant sobre la regió. Aquí, on

el treball femení era fonamental, però també força invisible, Manifesta 15 va convidar Binta Diaw a presentar una adaptació monumental de la seva obra *Diàspora*. Amb aquest teló de fons, la instal·lació es relaciona amb la història de la manufactura tèxtil a Barcelona, i en particular amb els seus vincles amb el tràfic d'esclaus.

Participant en aquesta seu:

Binta Diaw

CORNELLÀ DE LLOBREGAT

La Caldereria

La Caldereria ha passat per diverses iteracions des de la seva fundació el 1910. Al principi fabricava motors, més tard es va convertir en un centre global d'equipament ferroviari i actualment funciona com un hangar i espai de treball de les brigades municipals. Situada a Cornellà de Llobregat, una ciutat industrial que ha experimentat una reconversió important en els darrers anys, la presència de la fàbrica planteja la pregunta següent: com es pot utilitzar allò que ha deixat la indústria al mateix temps que es persegueix la justícia mediambiental i social? Manifesta 15 presenta aquí una instal·lació multimèdia de Katja Novitskova que reflexiona sobre com l'ésser humà controla la natura a través d'aparells tecnològics, i amb quina finalitat.

Participant en aquesta seu:

Katja Novitskova

Cuidar i cuidar-nos

SANT CUGAT DEL VALLÈS

Monestir de Sant Cugat

El Monestir de Sant Cugat, fundat al segle IX i finalitzat al segle XIV, combina elements romànics, gòtics, renaixentistes

i barrocs. Amb un estil arquitectònic eclèctic, el monestir representa la intersecció de cultures que ha estat la regió metropolitana des de temps immemorials. El monestir es va convertir en epicentre de poder i cultura al segle XI, quan els monjos residents vivien segons l'estil de vida benedictí i gestionaven un extens territori. Durant Manifesta 15, aquest santuari espiritual encara en funcionament és la seu principal del clúster *Cuidar i cuidar-nos* de la biennial. Les obres de 14 participants defensen la importància de cuidar-nos entre les persones i de tenir cura de l'entorn natural. També tracta diferents formes d'espiritualitat, amb especial atenció a les obres que difereixen de les narratives patriarcales i occidentals, amplificant les veus de les dones, les sanadores tradicionals i els esperits ancestrals, al mateix temps que donen prioritat al respecte per la natura i fomenten pràctiques de cura més enllà de les humanes.

Participants en aquesta seu:

Dana Awartani
José Bedia
Bea Bonafini
Fanja Bouts
Judy Chicago
Simone Fattal
Marie-Claire Messouma
Manlanbien
Diana Policarpo
radio SLUMBER
Mónica Rikić
Marianna Simnett
Buhlebezwe Siwani
Martin Toloku
Wu Tsang

Cal Quitèria

Cal Quitèria, una masia del segle XIX de Sant Cugat, acull actualment el Centre Grau-Garriga d'Art Tèxtil Contemporani. Centre d'art tèxtil contemporani influent a

la regió metropolitana, aquesta institució cultural perpetua el compromís de l'artista català Josep Grau-Garriga amb la difusió d'aquesta forma d'art, les possibilitats expressives de la qual van ser assumides plenament per l'Escola Catalana del Tapís.

Nora Ancarola presenta un projecte de nou encàrrec que adopta la forma d'una exploració col·lectiva del fràgil pla urbanístic de la ciutat de Ripollet. Amb la recopilació d'una sèrie d'enfocaments i veus de la comunitat, *#lamevaripollet* és a la vegada un espai d'arxiu que recull les reivindicacions de la ciutadania, una videoinstal·lació reflexiva sobre un ecosistema perdut i un espai de joc prospectiu que estimula una activació performativa en el públic. Aquest projecte és una anàlisi geogràfica i poètica feminista d'una ciutat vista des d'una perspectiva femenina. A *#lamevaripollet*, Ancarola amplifica les veus de dones de tres generacions diferents que han estat treballant per millorar i cuidar les condicions de vida de la seva ciutat. *#lamevaripollet* celebra la resiliència, les reivindicacions, els anhels i les expectatives d'un futur millor d'aquestes dones.

Participant en aquesta seu:

Nora Ancarola

SABADELL

Vapor Buxeda Vell

Vapor Buxeda Vell va ser fundada pels germans Buxeda el 1852 i és un exemple de l'enorme contribució de Sabadell a la Revolució Industrial. Coneguda col·loquialment com a «Can Buxeda», aquesta fàbrica tèxtil funcionava amb l'electricitat que generava a les seves instal·lacions amb la seva màquina de vapor. En aquesta seu, Manifesta 15 presenta obres de quatre participants que tracten

el treball femení, la manufactura tèxtil, el colonialisme i les seves relacions amb Catalunya, evocant com els col·lectius subrepresentats poden reivindicar i recuperar les narratives metropolitanes.

Participants en aquesta seu:

Jonathas de Andrade
Lamin Fofana
Tanja Smeets

TERRASSA

La Seu d'Ègara

La Seu d'Ègara és un conjunt arqueològic episcopal del segle V i una fita exemplar del patrimoni eclesiàstic, cultural i arquitectònic de Catalunya. Els tres elements més importants del conjunt són la catedral de Santa Maria i les esglésies de Sant Miquel i Sant Pere, així com la seva decoració pictòrica excepcional. Quan s'observen els edificis de la Seu, es fa palesa la profunda evolució que ha experimentat la humanitat al llarg dels segles. En el centre del conjunt, Manifesta 15 presenta les obres de sis participants que canalitzen formes d'espiritualitat antigues i noves, prestant especial atenció a les pràctiques curatives, els rituals, les narratives postcoloniales i posthumanes i les seves projeccions materials.

Participants en aquesta seu:

Seyni Awa Camara
Marcos Kueh
Ana Mendieta
Antoni Miralda
Buhlebezwe Siwani
Tanja Smeets

GRANOLLERS

Roca Umbert. Fàbrica de les Arts

Roca Umbert és una antiga fàbrica tèxtil que va posar en marxa els primers telers el 1904.

La fàbrica va anar creixent en el marc de la industrialització i consolidació del sector tèxtil a Catalunya fins a tancar les seves portes el 2001. Des del 2003, la fàbrica s'ha anat transformant de manera progressiva, on, posteriorment, s'hi ha construït una biblioteca i un centre artístic i cultural. La fàbrica és també l'escenari de diversos actes especials, com el Festival Panoràmic que, en coproducció amb Manifesta 15, ha encarregat a la participant espanyola Alba G. Corral una instal·lació específica per a *La Tèrmica*, la central tèrmica de la fàbrica.

Participant en aquesta seu:

Alba G. Corral

La Porxada

La Porxada és una construcció del segle XVI que es troba a la Plaça Gran, la plaça principal del casc antic de Granollers. L'estructura està formada per 15 columnes que s'aixequen sobre una plataforma de pedra lleugerament elevada i una teulada de quatre vessants coberta de teules esmaltades verdes. Originalment utilitzada com a llotja de gra, a partir de l'època moderna i contemporània es va convertir en la seu d'un mercat de productes frescos i d'actes culturals freqüents. El 31 de maig de 1938, durant la Guerra Civil espanyola, La Porxada va ser l'escenari d'un bombardeig de les forces aèries italianes que va causar gran destrucció i la pèrdua de vides humanes. L'estructura reconstruïda representa la resistència de la ciutadania davant les forces divisòries.

Participant en aquesta seu:

Félix Blume

Museu de Ciències Naturals

El Museu de Ciències Naturals de Granollers està dedicat a la geologia, la botànica, la paleontologia i la zoologia, connectant els àmbits de la naturalesa i la cultura en un mateix espai.

Consta de dos edificis: La Tela, una casa modernista, i un edifici annex contemporani, a més d'un jardí integrat. Disposa d'una col·lecció permanent, una biblioteca d'investigació i exposicions temporals periòdiques. Com a part del clúster *Cuidar i cuidar-nos* de Manifesta 15, actualment presenta les obres de tres participants, les quals imaginin relacions de col·laboració i simbiosis entre éssers humans, éssers més que humans i el medi ambient.

Participants en aquesta seu:

Hugo Canoilas
Eva Chettle
Jonathas de Andrade

Can Jonch

Can Jonch. Centre de Cultura per la Pau es va crear el 2008 per commemorar el setantè aniversari del bombardeig de Granollers durant la Guerra Civil espanyola. El centre, situat en una casa modernista, serveix tant de seu d'exposicions com de centre de recursos per la defensa dels drets humans. Al seu jardí hi creix un roure, descendent de l'emblemàtic arbre de Guernica, símbol de la llibertat i la perseverança. Sota aquest arbre sagrat, Manifesta 15 presenta una videoinstal·lació de MASBEDO, que reflexiona sobre com es construeix la memòria.

Participant in this venue:

MASBEDO

Imaginant futurs

SANT ADRIÀ DE BESÒS

Les Tres Xemeneies

Les Tres Xemeneies s'alcen imponents a l'horitzó de Barcelona. Construïdes a la dècada de 1970, formaven part d'una central tèrmica que

generava electricitat per a tota la regió metropolitana fins que va tancar l'any 2011. Conegudes col·loquialment com «la Sagrada Família dels obrers» o «la Sagrada Família de l'electricitat», les Tres Xemeneies han seguit inoperatives des del tancament de la instal·lació industrial i, per això, són una seu principal excepcionalment apropiada per al clúster *Imaginant futurs* de Manifesta 15. Obertes al públic per primera vegada durant la biennal, parlen dels reptes i les oportunitats de la regeneració urbana i social dels grans espais desocupats per la indústria. Gràcies a la seva ubicació al costat de la confluència del riu Besòs amb el mar, també prometen tenir un paper clau en la transició ecosocial. Les obres que aquí es presenten, de les quals una gran majoria són nous encàrrecs, qüestionen els sistemes d'extracció i explotació, a la vegada que exploren lògiques utòpiques, economies blaves i mons més que humans, entre d'altres temes. Per garantir que les perspectives locals estiguin representades en l'adaptació de les Tres Xemeneies, Manifesta 15 també presenta un arxiu *in situ* sobre les històries locals, les lluites i els col·lectius vinculats a la fàbrica, destacant-ne els coneixements i les experiències dels veïns i veïnes del Besòs.

Participants en aquesta seu:

Niels Albers
Carlos Bunga
Carolina Caycedo
Julian Charrière
CHOI+SHINE Architects
Claire Fontaine
Jeremy Deller
Maja Escher
Alexandra Daisy Ginsberg
Institute for Postnatural Studies & Juan Pablo Pacheco Bejarano
Jokkoo & cantdefine.me
Nnena Kalu
Kiluanji Kia Henda
Aurèlia Muñoz
Mike Nelson
OJO Estudio

Asad Raza
Diana Scherer
Ugo Schiavi
Emilija Škarnulytė
Dziga Vertov

SANTA COLOMA DE GRAMENET

La CIBA

Inaugurat el 2020, La CIBA és un equipament públic exemplar per a les dones de Santa Coloma de Gramenet. A través de l'empoderament de les dones perquè siguin independents en tots els aspectes de la seva vida, aquest centre d'innovació feminista acull tallers i cursos, alhora que ofereix espais accessibles per a la cocreació i la llibertat d'expressió. Les obres de les dues participants presentades a La CIBA amb motiu de Manifesta 15 contribueixen a la missió del centre, ja sigui a través d'una lectura i una experiència performativa del riu Besòs o de la invocació de deïtats feministes ancestrals.

Participants en aquesta seu:

Chiara Camoni
Rosa Tharrats and Gabriel Ventura

MATARÓ

M|A|C Presó

La presó de Mataró, dissenyada per Elies Rogent, va ser construïda el 1863. Va ser el primer centre penitenciari d'Espanya que va adoptar el model panòptic, fet que va consolidar la seva importància en la història de l'arquitectura carcerària del país. Va acollir una gran quantitat de presos polítics durant l'Espanya franquista fins al seu tancament l'any 1967. El 2022, l'edifici va passar de ser un centre de repressió a un espai de llibertat cultural, convertint-se en la seu de Mataró Art Contemporani (M|A|C), un centre d'art contemporani. Amb motiu de Manifesta 15, l'edifici acull quatre

videoinstal·lacions produïdes per la Fundació Han Nefkens i obres creades específicament per a aquest espai per Domènec i Eva Fàbregas per encàrrec del M|A|C.

Participants en aquesta seu:

Korakrit Arunanondchai
Martha Atienza
Priyageetha Dia
Domènec
Eva Fàbregas
Maya Watanabe

REGIÓ

Participants que van presentar obra arreu de la regió

El programa de Manifesta 15 es va desenvolupar més enllà dels 12 municipis i les 16 seus. Els següents participants van presentar la seva obra arreu de la regió, enfortint els vincles entre el divers ventall d'expressions artístiques i culturals que s'hi donen.

Tornen les esquelles
Transductores
La Casa dels Futurs
Matías Daporta
Institute for Postnatural Studies
and Juan Pablo Pacheco Bejarano
Lara Schnitger

Katja Novitskova, *Pattern of Activation (random forest)*
La Caldereria

Alba G. Corral, *Les petites Coses*
Roca Umbert. Fàbrica de les Arts

Asad Raza, *Prehension*
The Three Chimneys

Presentacions d'arxius

96

«Formar part d'aquest viatge increïble ha estat molt més que una experiència professional, ha estat un capítol profundament significatiu que sempre portaré amb mi. Treballar al costat de persones amb tant de talent, dedicades i inspiradores m'ha ensenyat moltíssim, i em sento honorada d'haver contribuït a un projecte que representa la creativitat, la col·laboració i el diàleg cultural a la meua ciutat.»

Claudia Noble, membre de l'equip de Manifesta 15

Manifesta 15 va prendre la iniciativa de cartografiar el context històric i sociocultural del territori català encarregant una sèrie d'exposicions d'arxius, tres de les quals es van presentar a l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili a l'Eixample de Barcelona i la quarta a les Tres Xemeneies de Sant Adrià de Besòs.

Les presentacions a l'edifici de Gustavo Gili van examinar l'evolució democràtica de Barcelona des de principis de la dècada de 1800 fins a l'actualitat, l'experiència de la diàspora africana negra a la regió metropolitana i experiències pedagògiques radicals catalanes des d'una perspectiva històrica. La primera, conceptualitzada per Germán Labrador Méndez, estudiós de l'Espanya moderna i contemporània i professor a la Universitat de Princeton, adoptava la forma d'un «arxiu-biblioteca» i se centrava en l'evolució democràtica i cultural de Barcelona des del segle XVII fins al període postfranquista. La segona, conceptualitzada per Tania Safura Adam, comissària, investigadora i fundadora de Radio Africa, es dedicava a analitzar la vida de la comunitat negra a la regió metropolitana, traient a la llum arxius inèdits per forjar memòries col·lectives. El darrer arxiu, conceptualitzat pel Departament d'Educació i Mediació de Manifesta 15, feia palesa la recerca artística en els arxius de cinc enfocaments pedagògics radicals a la Catalunya del segle XX.

Aquestes presentacions, plenes de materials originals i interpretatius, (re)avaluaven críticament costums, moviments i metodologies que històricament s'han passat per alt i han estat infravalorats o reprimits. Tot i que cada presentació tenia la seva pròpia narrativa i funcionava per separat, es va convidar el públic a establir connexions entre elles. En conjunt, les presentacions feien visible la trajectòria matisada del territori i van oferir visions històriques versàtils per fer front als reptes més urgents que existeixen avui en dia. Cada arxiu era original i els seus organitzadors van convidar artistes i col·lectius a participar en la construcció, el programa públic i la interpretació dels arxius, disseminant així el seu ressò entre un públic ampli.

La presentació a les Tres Xemeneies, *Memòria del fum*, va ser un encàrrec de la directora de Manifesta 15 per garantir que la història de les Tres Xemeneies es contextualitzés dins de les lluites democràtiques i ecologistes pels drets encapçalades per dones manifestants i treballadors. Resseguia el patrimoni social i industrial de Sant Adrià de Besòs, retent homenatge a la llarga lluita de les veïnes i els veïns per unes condicions de vida justes, tot subratllant que s'han de prioritzar les seves aspiracions en el nou ús que es farà de l'emblematika central tèrmica.

97

Escola de passats

Escola de passats consistia en un arxiu d'experiències històriques, tant de caràcter estètic com polític, situat a la Barcelona metropolitana i articulat mitjançant sis moments històrics clau: des dels orígens colonials del capitalisme industrial fins a la crisi ecosocial actual (1820-2024). Davant d'una història de la ciutat i de la regió metropolitana entesa com un cúmul de progrés, bellesa i modernitat, va sorgir una pregunta sobre els costos i els límits d'aquesta acumulació, així com les barreres —de classe, gènere, raça, origen, visibilitat i veu— que expliquen com funciona la Barcelona històrica i l'actual.

En aquesta presentació, s'invocava el passat com un laboratori democràtic, recopilat en un arxiu d'imaginaris utòpics des del qual projectar futurs col·lectius desitjables. En aquesta ocasió, es va aplegar una constellació experimental solidària de textos, imatges i objectes, en què es presentaven altres formes de la vida quotidiana i altres històries de la ciutat i la regió, les de col·lectius, comunitats i mons subalterns, contraculturals o simplement oblidats. L'estètica de les protestes incloïa aquí diferents tipus de materials artístics i documentals, així com la nova obra encarregada a Fernando Sánchez Castillo, en la cruïlla entre qüestionament crític i utopia històrica. Ens van permetre no només entendre les formes participatives de resistència al capital, l'estat autoritari i el feixisme, sinó també reconstruir moments i llocs on va ser possible la democratització radical del coneixement, els drets i els recursos, com per exemple el treball, l'energia, el desig o la imaginació política.

Arxius negres:

Fragments d'una metròpoli anticolonial

Arxius negres: fragments d'una metròpoli anticolonial era una mostra que reflexionava sobre com forgem memòries col·lectives i fem circular el coneixement sobre i entre les poblacions quan aquestes viuen al marge i no formen part del relat o de la representació d'una ciutat o regió, i molt menys de la seva projecció, ja que les seves vides han estat silenciades i invisibilitzades. En un present en què perviuen els ressons del passat i la submissió ha deixat de ser sostenible, comencen a sorgir vides, i l'arxiu, en els seus múltiples formats, constitueix la materialitat necessària per construir la història, esdevenint el testimoni indiscutible que aspira a trencar el silenci del passat i promoure altres maneres d'imaginar el futur.

Aquesta és la història de les comunitats negres de Barcelona, constantment silenciades, però presents des de fa segles a la metròpoli, i de manera més visible arran del procés d'immigració en el període postfranquista. La materialitat dels seus considerables llegats s'ha fet fonedissa, ja sigui perquè no ha quedat res per escrit o perquè l'evidència documental existeix en forma de fragments dispersos que cal recuperar, recopilar i reescriure.

Aquesta presentació va suposar un exercici d'història i d'escriptura que maldava per teixir la memòria col·lectiva basant-se col·lectivament en fragments de vegades dispersos escampats arreu de l'espectre polític,

associatiu, cultural i domèstic; fragments que funcionen a les zones frontereres entre allò informal i allò formal, allò lícit i allò il·lícit, allò caòtic i allò ordenat. Junts, constituïen una materialitat en el marc d'«Espanya negra: viatge a la negritud en l'espai-temps», un laboratori dirigit per Tania Safura Adam que reflexionava sobre l'experiència de la diàspora negra. Al llarg de tres anys, s'ha generat un recull eclèctic de microrelats, documents, obres artístiques, imatges, enregistraments sonors i cinematogràfics i arxius fins ara invisibles, així com llibres, còmics, fotografies, discos, vídeos i revistes.

Corresponent al marc conceptual de Manifesta 15, la presentació s'estructurava en tres àmbits: *Cuidar i cuidar-nos*, *Imaginant futurs* i *Equilibrant conflictes*, cadascun dels quals se centrava en un aspecte particular de l'existència de la comunitat negra en aquesta part del món. El primer àmbit consistia en una relectura historiogràfica i testimonial de la metròpoli. El segon reforçava la idea d'un arxiu negre en construcció que trenca amb la historicitat unilateral, configurant una memòria social i intel·lectual inesperada, mentre que el tercer omplia els buits i els silencis del relat racista i colonial de la ciutat i el seu passat, a banda de connectar els àmbits en què sorgeixen els enfrontaments i afecten les pràctiques quotidianes, artístiques i polítiques.

Com a part de l'exposició *Arxius negres: fragments d'una metròpoli anticolonial*, la comissària Tania Safura Adam va organitzar una sèrie de visites guiades i debats sobre com construïm memòries col·lectives i compartim coneixements sobre comunitats que, en molts casos, viuen al marge de la societat. Aquestes visites i converses funcionaven com un complement important de l'exposició, aplegant una memòria col·lectiva més àmplia des de perspectives diverses i de vegades fragmentades. Nombrosos col·lectius van aportar coneixements inestimables a aquest projecte únic, ajudant a donar visibilitat a aquests relats que sovint s'obvien.

L'exposició i la recerca es van convertir en una publicació de Manifesta 15 i Tania Safura Adam titulada *Arxius negres: fragments d'una metròpoli anticolonial* (vegeu pàgina 194).

Fora per fer escola.

Pràctiques radicals de les pedagogies catalanes

Fora per fer escola és un projecte de recerca col·laboratiu que va donar forma al programa d'Educació i Mediació de Manifesta 15. El títol té múltiples connotacions: portar l'ensenyament a l'exterior, establir precedents i ser acomiadat —o fins i tot haver d'exiliar-se— per haver creat una escola.

La presentació va sorgir de l'encàrrec que Manifesta 15 va fer a diversos col·lectius i artistes espanyols perquè investiguessin experiències pedagògiques catalanes progressistes del segle xx: l'Escola de Bosc (fundada el 1914), l'Escola del Mar (fundada el 1921), l'Escola ViHla Joana (fundada el 1932), el col·lectiu de professors Batec (dècada de 1930) i Escoles en lluita (finals dels anys setanta).

Mitjançant la recerca artística, la mediació, la programació pública i el treball en xarxa professional, *Fora per fer escola* va posar en relleu idees i pràctiques que poden ajudar de manera significativa a les transformacions pedagògiques i

ecosocials necessàries avui dia. Entre aquestes hi ha la sobirania alimentària, els espais inclusius, la natura com a pedagogia, les xarxes solidàries i la memòria col·lectiva de la lluita social per l'ensenyament públic. La recerca que va servir de base per a la presentació de l'arxiu també va portar a la creació d'una plataforma per a docents en actiu anomenada Trobades de professorat, que es va endegar a la regió metropolitana. El projecte també va incloure una publicació titulada *Fora per fer escola*, que va consolidar i contextualitzar la recerca i es va distribuir entre les organitzacions educatives de Catalunya.

Per a més informació sobre el projecte i les seves activacions, consulteu la pàgina 152.

Memòria del fum. Conflictes ecosocials en zones de sacrifici

Les «zones de sacrifici» es refereixen a les zones la població i l'entorn de les quals pateixen danys greus i prolongats arran de l'activitat industrial, exemplificats aquí per les Tres Xemeneies a Sant Adrià de Besòs. Les xemeneies, les enormes masses de ferro i formigó i les torres d'alta tensió, han proporcionat riquesa continuada alhora que representen una gran amenaça ambiental i social amb un gran cost.

Per reflexionar sobre aquesta qüestió, Manifesta 15 va organitzar un espai de trobada i participació a les Tres Xemeneies, que es va traduir en la creació d'una sala de memòria, així com un programa d'activitats desenvolupat per una xarxa veïnal. Ambdues iniciatives —la sala i el programa— estaven profundament interconnectades, impulsades per una voluntat col·lectiva de demanar a les veïnes i els veïns que unissin esforços per contemplar el passat i construir el futur.

Tota aquesta participació i recerca va culminar en una exposició concebuda i produïda per Manifesta 15 Barcelona Metropolitana i l'Observatori de la Vida Quotidiana (OVQ) titulada *Memòria del fum: conflictes ecosocials en zones de sacrifici*. Situada a la segona planta de les emblemàtiques Tres Xemeneies de Sant Adrià de Besòs, examinava el concepte de «zones de sacrifici». Centrant-se en Sant Adrià de Besòs, on l'activitat industrial ha malmès el medi ambient però tanmateix ha fomentat una forta identitat comunitària, la mostra celebrava els moviments de base que defensen la conservació del medi ambient, la justícia social i la regeneració urbana.

L'exposició s'articulava en tres àmbits. «La tèrmica, poema inacabat» examinava com el paisatge industrial de Sant Adrià va tenir un impacte físic i social important en aquest lloc, expressant les lluites, els sacrificis i les victòries de la classe obrera. «El taller fotogràfic de Jara» mostrava els resultats d'un taller pioner per a alumnes de primària de l'Escola Jara del barri de la Mina entre 1985 i 1990. Concebut i dirigit pels professors José María Escalona i Ana Quintín, el taller tenia diversos objectius pedagògics i artístics, entre els quals l'estudi de la imatge com a mitjà d'expressió i el foment del pensament crític i l'autonomia així com la creació de materials

basats en els vincles amb la comunitat local. Finalment, el tercer àmbit, «Gregal, escola de suport mutu», aprofundia en les activitats liderades per l'organització veïnal anticapitalista Gregal Cooperativa, una de les entitats sociopolítiques de referència de la zona Besòs-Maresme. Fundada l'any 1961 com a escola, la cooperativa es va convertir en el seu moment en el primer grup ecologista organitzat d'Espanya. Gregal compta actualment amb un menjador social que ofereix a moltes persones necessitades un àpat calent diari.

En paral·lel a l'exposició, es va posar en marxa un programa d'activitats creat en col·laboració amb les veïnes i els veïns i les entitats del barri sota el títol «Trobades a la fàbrica». Entre les més destacades es poden esmentar les xerrades sobre les protestes contra el sutge industrial de l'any 1966 encapçalades per dones i els debats sobre els reptes ambientals i urbanístics a Sant Adrià.

D'altra banda, el 10 d'octubre del 2024, Manifesta 15, en col·laboració amb l'associació veïnal del barri de Sant Joan Baptista de Sant Adrià de Besòs, va acollir al recinte una trobada d'antics treballadors de les Tres Xemeneies de Sant Adrià. Més de 250 antics treballadors, juntament amb les seves famílies, van assistir a aquest impactant acte, que va començar amb una ofrena floral a l'entrada.

Durant la trobada, tres antics treballadors van compartir records commovedors de les seves experiències quan hi treballaven, seguit d'una visita a l'exposició *Memòria del fum*. L'acte va acabar amb un brindis, amb la presència de Filo Cañete, alcaldessa de Sant Adrià de Besòs, compartit per tots els assistents.

Un dels moments més emotius va ser la lectura del poema «Yo soy yo y mis compañeros» d'autor anònim, homenatge a un antic treballador que va perdre la vida pel seu compromís amb el sindicalisme.

El programa al voltant de *Memòria del fum* va finalitzar el 23 de novembre del 2024 amb una lectura col·lectiva de la novel·la *Paseos con mi madre* de Javier Pérez Andújar. Els participants van examinar l'essència del Delta del Besòs, destacant la seva història i cultura compartides. Aquest acte va servir de magnífica cloenda al programa i a l'arxiu de l'exposició.

Sens dubte, una intervenció arxivística molt necessària com *Memòria del fum* va ser un dels projectes més gratificants i de més èxit de Manifesta 15 i que esperem que es continuï presentant al públic en un futur proper.

Tania Safura Adam, instal·lació *Arxius Negres*.
Antiga editorial Gustavo Gili

Presentació d'arxius *Fora per fer Escola* a l'antiga editorial Gustavo Gili
Presentació d'Arxius Negres a l'antiga editorial Gustavo Gili

Presentació d'Arxius Negres a l'antiga editorial Gustavo Gili

Activitats i projectes interdisciplinaris

110

«Durant Manifesta 15, vaig tenir l'oportunitat de presentar la meva instal·lació *Essaim* [Eixam] en un espai públic, a *La Porxada* de Granollers. Va ser una oportunitat única perquè l'obra es pogués alliberar de les limitacions del museu i les seves quatre parets, permetent que els sons de les abelles que formen part de la instal·lació sonora arribessin a tothom, no només als amants de l'art contemporani, sinó també a la gent del barri, infants i turistes de pas. Va ser una experiència constructiva per a mi, que ressonarà en els meus projectes i exposicions futures.»

Félix Blume, participant de Manifesta 15

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana es basa en una metodologia participativa i ascendent amb l'objectiu de garantir que el projecte estigui profundament entrellaçat amb el teixit social, la infraestructura i les complexes inquietuds comunes locals. És per això que les propostes artístiques i socioecològiques dels artistes es posen en pràctica en estreta relació amb els diversos projectes participatius arreu del territori i amb les comunitats locals implicades en la configuració, complementació i ampliació del programa Manifesta 15 i el seu públic en temes que realment importen.

Projectes ecosocials de Manifesta 15

Embassy of the North Sea

Competició de pesca no il·legal

Com a part de la seva recerca prebiennal per a Manifesta 15, el col·lectiu internacional Embassy of the North Sea va examinar l'impacte de la contaminació, la dessalinització i la presència d'espècies invasores a les zones humides i els rius de Barcelona, centrant la seva investigació en les veus d'éssers no humans i la seva relació amb el medi natural i urbà del Delta del Llobregat. En aquest context, de l'11 al 14 de juliol de 2024, van organitzar la Competició de pesca no il·legal al riu Llobregat.

La competició va tractar qüestions relatives a la cura i la responsabilitat envers els éssers no humans en el nostre ecosistema urbà. El primer dia es va concebre per implicar les nenes i els nens de la zona, d'uns deu anys, molts dels quals no havien estat mai a prop del riu i es van sentir fascinats per les criatures que hi van descobrir. Altres veïnes i veïns, com per exemple una dona que treballa per a una organització que fa el seguiment de la qualitat de l'aigua potable de Barcelona, van aprofitar l'ocasió per conèixer més a fons el riu Llobregat. Aquesta activitat va servir per posar la gent en contacte amb el riu, la bellesa i els conflictes del qual es van fer palesos en la instal·lació que Embassy of the North Sea va crear per a Manifesta 15 a Casa Gomis i en l'exposició titulada «L'Oceà Parla. Noves ecologies i noves economies del mar» al Disseny Hub Barcelona.

111

Tornen les esquelles

C.A.LL (camí amb llana)

El col·lectiu català d'art tèxtil Tornen les esquelles organitza accions participatives que apleguen comunitats locals, professionals de la cultura i pastors i pastores, que comparteixen el compromís de gestionar el Parc Natural de Collserola, el pulmó verd de Barcelona. Per a Manifesta 15, Tornen les esquelles va reactivar simbòlicament una antiga ruta de transhumància que els pastors seguien per portar els seus ramats de la muntanya al mar, amb l'objectiu d'un dia tornar a connectar el ramat amb la metròpoli. Durant el taller, el públic participant va teixir conjuntament un tapís amb llana de ramats locals, que més tard es va exhibir a l'edifici de l'antiga editorial Gustavo Gili, seu de Manifesta 15.

Projectes urbans de Manifesta 15

Bicicletada

El 9 de novembre Manifesta 15 va organitzar la bicicletada «De riu a riu», que va aplegar gairebé 700 ciclistes en una celebració de la mobilitat sostenible i d'una connectivitat urbana més segura al llarg del litoral metropolità. Aquesta va ser una ocasió única per pedalejar de riu a riu, creuant el Port de Barcelona i part de la façana marítima metropolitana de la ciutat, amb l'objectiu de connectar els rius Besòs i Llobregat passant pels barris de la Marina i de Ciutat Vella. Aquesta iniciativa promovia la mobilitat sostenible i un entorn on la ciutadania pugui gaudir d'espais públics segurs i accessibles, així com posar en relleu algunes de les oportunitats que ofereixen per a la ciutat.

Sortint des de l'antiga llera del riu Llobregat, la ruta passava per l'àrea actualment restringida del Port (que va obrir especialment per a Manifesta 15), oferint als participants la possibilitat d'explorar aquest espai no obert al públic i de tornar a connectar amb el seu litoral. La ruta va continuar al llarg de la façana litoral de Barcelona, evidenciant la necessitat de repensar la desconexió existent entre els dos rius, i va acabar a les Tres Xemeneies de Sant Adrià de Besòs, un dels espais principals de Manifesta 15.

La premsa local que va cobrir l'esdeveniment va celebrar la diversitat dels participants i va expressar l'esperança que pogués donar lloc a una conversa més àmplia sobre la necessitat d'abordar la manca de connexió entre els dos rius i catalitzar un canvi significatiu.

«De riu a riu» es va dur a terme en col·laboració amb associacions locals com ara Biciclot i el Bicicleta Club de Catalunya (BACC) i va comptar amb el suport de la Zona Franca, el Port de Barcelona, l'Ajuntament de Barcelona i l'Ajuntament de Sant Adrià de Besòs.

Embassy of the North Sea, Competició de pesca no il·legal
Tornen les esquelles, C.A.LL (Camí de Llana)

Projectes comunitaris de Manifesta 15

Congrés d' Antigitanisme de Gènere i apropiació cultural de la música romaní

Inauguració de l'exposició temporal «Museu de Flamenco Pop»

Del 17 al 18 d'octubre de 2024, l'associació Voces Gitanas va organitzar el 2n Congrés d'Antigitanisme de Gènere al barri de la Mina. En el marc d'aquest congrés, del dimarts 15 al diumenge 20 d'octubre de 2024, al vestíbul de la sala de les Turbines de les Tres Xemeneies de Sant Adrià de Besòs es va muntar l'exposició temporal «Museu del Flamenco Pop», comissariada per Cathy Claret. D'altra banda, es va poder assistir a activitats culturals i concerts seguits d'un sopar popular per als participants. Aquesta activitat va gaudir de gran èxit entre el públic visitant i les comunitats locals.

Jokkoo & cantdefine.me

Sonido Invisible

Sonido Invisible consistia en una instal·lació audiovisual de dos canals creada en col·laboració amb les comunitats que recullen i reciclen ferralla a Barcelona, comunitats a les quals se'ls nega el dret humà fonamental al treball i a l'habitatge en arribar a Europa, i molts membres de les quals provenen de la diàspora africana.

Projectes participatius de Manifesta 15

Una part important de les obres d'art van ser concebudes específicament per al lloc on es van presentar i realitzades pels participants durant Manifesta 15 en estreta col·laboració amb agents locals d'un grup divers de comunitats catalanes, reforçant els vincles entre l'ampli ventall d'expressions de l'art i la cultura de la regió. Aquests projectes participatius van constituir un dels eixos vertebradors del programa de la biennial. Tot seguit es descriuen breument alguns d'ells:

CHOI+SHINE Architects, activitat de ganxet en equip

Urchins

Aquest projecte artístic, una estructura monumental feta a partir de ferro i corda de pescar, s'inspirava en l'esquelet d'un eriçó de mar i en com les comunitats de pescadors han treballat amb aquestes eines i tècniques tradicionals. L'obra recrea aquests patrons i va ser concebuda com un homenatge al patrimoni tèxtil i pesquer barceloní, i en especial a les lluites històriques de les dones de Sant Adrià de Besòs per millorar les seves condicions laborals i protegir el medi ambient. *Urchins* la van crear a la Mina 120 participants locals de la zona metropolitana, en un esforç de gran paciència, tenacitat i treball en equip durant un llarg període de temps.

Lara Schnitger

Women's Work is Never Done, Banderes per a la Gran Barcelona

Arran de l'encàrrec per part de Manifesta 15, Lara Schnitger va crear una instal·lació descentralitzada en col·laboració amb la Xarxa de Dones Cosidores. La instal·lació la formaven pancartes narratives que finalment van ser un altaveu real per a les dones de la Barcelona metropolitana, les quals han estat silenciades durant molt temps. Aquestes pancartes penjaven com faldilles al voltant de xemeneies a diversos municipis de tota la regió. Les dones van participar en la confecció de les pancartes i van decidir quines frases proclamar després d'una sèrie de tallers. La instal·lació es basava en les històries (personals i col·lectives) de les dones locals i les seves comunitats, entrellaçant-les amb la feina de la indústria tèxtil: tenyir, blanquejar, filar, planxar.

Binta Diaw

Diàspora

L'artista italianosenegalesa Binta Diaw va invocar la tradició de trenar-se els cabells entre les dones africanes atrapades en el tràfic d'esclaus a l'Atlàntic a l'hora de crear la seva instal·lació monumental, per a la qual va convidar membres de la diàspora africana de l'Hospitalet de Llobregat a fer llargues trenes de cabells sintètics. Mentre treballaven, les participants van compartir històries personals del passat i del present, desenvolupant un sentiment de solidaritat.

Voces Gitanas, *Flamenco Pop Museum*
Jokkoo & cantdefine.me, *Sonido invisible*

Lara Schnitger, *Women's work is Never Done, Banderes per la Gran Barcelona*
Binta Diaw, *Djà s p o r a*

Activitat col·lectiva de ganxet per a la peça *Urchins* de CHOI+SHINE

Seu Itinerant de Manifesta 15

122

Per simbolitzar la creixent necessitat d'interconnexió i mobilitat entre les ciutats metropolitanes, Manifesta 15, per primera vegada en la història de la biennial, va crear una estructura itinerant dissenyada i construïda per estudiants de l'Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya (IAAC), que va acollir un programa que vinculava les 11 municipis metropolitans participants. Programat per Manifesta 15 i els ajuntaments, aquest espai itinerant nòmada, construït tenint especialment en compte mètodes sostenibles i anomenat Seu Itinerant de Manifesta 15, es va instal·lar com a base d'operacions a la plaça major de cada municipi durant les Focus Weeks de la biennial, oferint una plataforma versàtil a l'aire lliure per a diverses activitats com ara iniciatives educatives, tallers familiars i per al públic en general, visites mediades, xerrades i actuacions.

La Seu Itinerant de Manifesta 15 també reflecteix els valors fonamentals que promou la biennial, com la responsabilitat ambiental en la transició ecosocial mitjançant l'ús de materials sostenibles i reciclats, així com el desenvolupament dels conceptes de mobilitat i descentralització a través del seu disseny innovador. Aquest plantejament no només complia les funcions pràctiques de connectar els diferents municipis, sinó que també va servir per implicar activament les veïnes i els veïns en les activitats culturals de la seva regió. Els moments de celebració marcaven l'inici de cada Focus Week amb una gran varietat d'actuacions, xerrades i presentacions.

Les Focus Weeks de Manifesta 15 van constituir un programa complementari de Manifesta 15 que durant una setmana posava el focus en cada municipi participant, oferint a cadascun d'ells una oportunitat addicional de mostrar les seves fortaleeses culturals.

123

Fets i xifres

6.878

Visitants a la Seu Itinerant

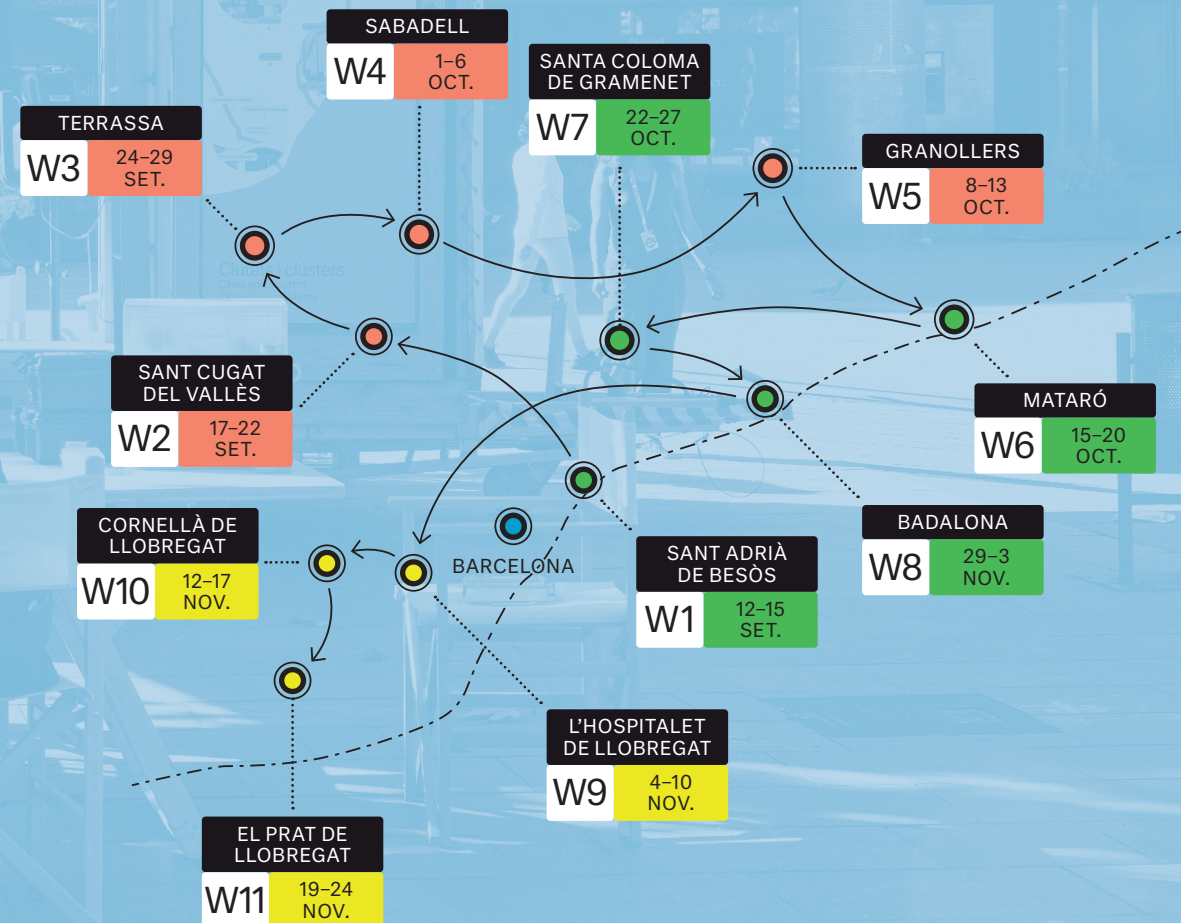

98

Activitats de la Focus Week
a la Seu Itinerant

158

Activitats totals
de la Focus Week

Recorregut de la Seu Itinerant

126

Les Tres Xemeneies, Sant Adrià de Besòs
Mataró

Sant Adrià de Besòs
Sabadell

127

MANIFESTA 15

MANIFESTA
Sant Adrià de Besòs
08/09 - 20/09/2024
Seu itinerari
Mòdul Venut
Sede Síntesi
15
manifesta.org

4.09 - 15.09.2024
Sant Adrià de Besòs
Descobreix la Focus Week de
Sant Adrià de Besòs del 4 al 15 de
setembre
Descobreix la Focus Week de
Sant Adrià de Besòs del 4 al 15 de
setembre
Descobreix la Focus Week de
Sant Adrià de Besòs del 4 al 15 de
setembre

El programa de Manifesta 15+

130

«Enhorabona per un altre projecte impressionant, que suposo que també ha estat una de les Manifestes més complexes, almenys pel que fa a la logística. Com en les altres edicions que hem cobert, l'he gaudit molt, un cop més, per haver pogut conèixer espais que només s'obren al públic gràcies a Manifesta 15 i per (re)descobrir obres artístiques en aquests entorns tan inusuals.»

Maria Pallier, directora de Metropolis, RTVE

El programa de Manifesta 15+ va ser un programa independent en resposta a la invitació de Manifesta 15 a treballar en cada municipi participant. El programa presentava i celebrava la infraestructura cultural de cadascuna de les ciutats metropolitanes tot ampliant l'oferta d'activitats culturals addicionals durant els dies de la biennal al públic tant internacional com regional. Aquest programa interdisciplinari va ser conceptualitzat i executat pels representants artístics de Manifesta 15 dels municipis metropolitans, creant un conjunt interdisciplinari d'activitats locals, majoritàriament formades per exposicions, projeccions, xerrades, actuacions musicals, concerts, tallers i visites als llocs més dinàmics, com ara mercats, biblioteques i comerços locals.

El principal èxit del programa de Manifesta 15+ va ser la implicació directa dels onze representants artístics locals i el seu compromís per crear aquest projecte juntament amb un gran nombre d'artistes i col·lectius locals. Cada projecte de Manifesta 15+ va comptar amb els seus propis públics locals i moments de debat, la qual cosa va fer palès que aquesta iniciativa de Manifesta 15 pot aconseguir l'activació de la comunitat local. Un exemple d'un programa de cap de setmana que va tenir gran èxit i va ser molt concorregut durant una Focus Week va ser el de l'Hospitalet, que va culminar amb una sèrie d'espectacles i balls de flamenco organitzats per l'Ajuntament i dirigit per Víctor Jaenada.

El programa de Manifesta 15+ es va concretar de diferents maneres en relació amb la identitat cultural i la configuració social de cada municipi. La programació va ser molt variada, tant en disciplines artístiques com en formats, implicant nombroses propostes i agents de manera intergeneracional. En alguns municipis les propostes estaven més vinculades a una exposició ja existent, un programa d'arts escèniques o audiovisual, que actuava de fil conductor al llarg de la biennal i connectava els temes de la biennal: *Equilibrant conflictes*, *Cuidar i cuidar-nos* i *Imaginant futurs*. Així va ser a Sabadell, amb el projecte expositiu *Gris Plom. Arts Visuals a Sabadell 1960-2024*; a Badalona, amb el programa *The Gate: Frontiers of the Future. Sharing the future at the intersection of Science, Technology, Art and Society*; a Terrassa, amb el festival d'arts escèniques TNT (Terrassa Noves Tendències), i a Cornellà de Llobregat, amb el festival audiovisual *Concèntrica: Mirades fora d'òrbita*.

Altres municipis, com Sant Cugat del Vallès, Granollers i l'Hospitalet, van comptar amb un alt nivell de participació ciutadana a través de visites guiades, rutes en bicicleta, col·laboracions amb institucions educatives i música en directe amb lligams amb el territori, entre altres propostes. Altres municipis, com el Prat de Llobregat, Mataró i Sant Adrià de Besòs, van presentar activitats, exposicions i visites que mostraven el valor del seu patrimoni industrial, històric i cultural i la seva riquesa natural.

En conclusió, el programa de Manifesta 15+ va ser una iniciativa positiva, ja que va permetre als visitants locals implicar-se en la cultura de les seves ciutats a través d'exposicions, activacions, activitats mediades a la Seu Itinerant, com ara tallers familiars i caminades de les Focus Weeks, i molt més. Els ajuntaments van ser molt proactius i van aprofitar el context de la biennal per activar i donar a conèixer la seva pròpia oferta d'espais (des de museus fins a centres educatius).

Cal assenyalar que s'han establert connexions entre els agents artístics i culturals locals i els seus col·legues metropolitans, cosa que suggereix que aquestes relacions probablement seguiran existint més enllà de la durada de Manifesta. La tasca dels representants artístics ha facilitat la creació d'un entorn d'aprenentatge col·laboratiu, fomentant les connexions entre els propis representants i amb l'equip de Manifesta (tant local com internacional). Aquesta col·laboració s'estén més enllà dels límits dels seus respectius departaments i municipis.

131

MANIFESTA 15+

32

Exposicions

95

Activitats

30

Espais nous i ja existents

+300

Participants i artistes
col·laborant a Manifesta 15+

33.195

Visites al programa de
Manifesta 15+

Participants de Manifesta 15+

BADALONA

Absure 2000
Agnès Rodon Galceran
Albert Rodon Canyelles
Ballet Sílvia Pallisera
Compañía Toni Ortiz
Daniela Zyman
Germán Bartolomé
Glòria Tormo
James Wescoat
JM Codina
Joana Demestre
Josep M. Camí
Júlia Fritz
Llorenç Garcia
Louis Ward
Marta Carreté
Olafur Eliasson
Oriol Saulea
Paula Piedad
Pep Bou
Ramon M. Teixidó
Santi Serratosa
Sheila Kennedy
Sonia Ferrer

CORNELLÀ DE LLOBREGAT

Auri Alos
Bàrbara Fluxá
David Tejedor
Elena Bajo
Ivó Valdivielso
Joana Moll
Jordi Rocosa
Luna Bengoechea
Núria Montclús
Rosa Lendinez
Sergio Blanco
Sílvia Iruela Lacuesta
Xavi Esteban

EL PRAT DE LLOBREGAT

Carolyn Steel
Elisabet Martínez-Sancho
Esin Aydemir
Indraneel Joshi
Laura Guimarães
Maria Luiza Gomes Torres
Nicolas Rotta
Renata Gomes
Santiago Sepulveda

Selma García Sanz
Soham Bhanushali

GRANOLLERS

Alba G. Corral
Boris Mikhaïlov
Jordi Homar
Marta Ros
Núria Güell
Thania Petersen

L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

15+1
Alba Haro
Albert Mercadé
Aldo Urbano
Alex Palacín
Alfredo Lagos
Ana Brenes
Antonio Montesinos
Arnau Boces
Bàrbara Sánchez Barroso
Biel Llinàs
Blanca del Río
Christina Schultz
Comissió de Festes de
Bellvitge
Constantino Molina
Costi El Chato
Diego Tamenilli
Ela Ela Teatre
Élan D'Orphium
Enric Casasses
Enric Farrés
Escuela de la Tani
Estel Boada
Eva Fàbregas
Fase
Flamenco Queer
Germán Portal
Gidla Love
Gonzalo Elvira
Hermanos Cobo
Irene Bou
Isabel Bassas
Isla_666666
Jeleton
Joana Capela
Joaquín el Duende
Karorosa Murutipure
La Corcoles
La Flauta dolça
La Moreno

La Muerte
Lady Braga
Lara Fluxà
Laura Llaneli
Laura Marchal
Lolo
Los Pelos tiene barba
Lucila
Marc Herrero
Marc Larré
Marc Vives
Marco de Ana
María García Ruiz
María Jerez
María Mira
María Pleguezuelos
Marikarmenfree
Mario Santamaría
Marla Jacarilla
Nele Feys
Nuria Gómez Gabriel
Nuria Martín
Patricia Chomon
Pau Mira
Pedro G. Romero
Pere Llobera
Perrate
Pilar Cruz Ramón
Plaudite Teatre
Rafel Bianchi
Ricard Gutiérrez
Roberto Ruiz
Salamina
Samuel Labadie
Silvia Antolín
Skamot Diabolik
Sofia Zunino
Sosaku
The Julandrones
Trama 34
Valeria Mata
Víctor Jaenada
Xavi Rodríguez
YiLong Li +1 Campeón
ZA!
Zaida Trallero

MATARÓ

Alejo Palacios
Alicia Gimeno
Ana García
Anna Aluart
Anna Fradera
Bruno Ollé

Carla Aledo
Carme Garolera
Clara Ballesta
Clara Esperalba
Cori Mercadé
Dani Montlleó
Dusa Jesih
Edu Novellas
Enric Punsola
Fernando Daza
Guillermo García Cruz
Joan Hernández Pijuan
Joanpere Massana
Joaquim Chancho
Josep M. Codina
Josep Serra
Laia Arnau
Laura Iniesta
Manolo Ballesteros
Manuel Blázquez
Manuel M. Romero
Mikel Jaso
Miquel Vila
Pere Fradera
Pol Pintó, Riera i Aragó
Pol Ponsarnau
Russel Tyler
Rut Pla del Rio
Ruth Morán
Xavier Arenós

SABADELL

Agustí Puig
Alejandro Robles
Ana García Pineda
Anna Dot
Ariadna Albareda
Assumpció Oristrell
Benet Ferrer
Bestué-Vives
Brut Ediciones
Càndida Bracons
Carla Núñez Hernández
Claudio Zulian
Col·lectiu Oblique
DACS
Daniel Moreno Roldán
Estel Boada
Fina Miralles
Francisc Bordas
Francisco Guijosa (Eme Rock)

Frank Trobok
Gerard Torres
Guillem Celada
Helena Guillén
Isidre Manils
Ivan Merino
Joan Carreras
Joaquín Jara
Josep Gerona
Josep Madaula
Júlia Franco Álvarez
Laia Estruch
Les Salonnières
Llorenç Ugas Dubreuil
Marc Sala Armengol
Maria Bosch
Max Pérez
Nati Ayala
Neus Segalés
Oriol Enguany
Oriol Vilapuig
Paula Perarnau Vallès
Pep Sallés
Ramiro Fernández
Roberte Piqueras
Rosa Borrell
Sitesize (Joan Vilapuig-Elvira Pujol)
Teresa Pampalona
Toni Marquès
Xavier Ristol

SANT ADRIÀ DE BESÒS

Kamchatka

SANT CUGAT DEL VALLÈS

Associació Familiars de Malalts d'Alzheimer
Berta Navarro
Clara Nubiola
Daniela Duarte
Deqlive
Dj Cool Claxon
Escola l'Olivera
Ignacio García Sánchez
INS Angeleta Ferrer
José Antonio Delgado
Julia Coelho
Juliana Frontin
Marta Fàbregas
Paula Artés

radio SLUMBER
Renan Araujo
Salva G. Ojeda
Societat Coral 'El Vallès'
Teo Vázquez
Uncommon

SANTA COLOMA DE GRAMENET

Adela Gallardo
Andrés Bolancer
BesArt Project
Carlos del Hoyo
Carmen Serrano
Daniel Salinas
Iván Bolancer
Jairo Ríos
José Antonio Flores
José Ramón Alvarado
Manuel Habreu
Melisa Rodríguez
Merche Molero
Mihoko Ono
Montserrat Quiles
Núria Castro
Sinergia (Dani Marín i Anna Torres)
Zulema Galeano

TERRASSA

27 Lletres
Anna Taratiel
Associació Arketip
Bakoom
Cecília Coca
Col·lectiu Liminal
Diego del Pozo
Diego Marchante
Gabriel Verderi
Helena Laguna Bastante
Ignacio Llamas
Irene Pérez
Laia Estruch
Laura Carreras Daura
Montse Carreño
Pau Gurpegui
Paulo Cacaís
Raquel Muñoz
Rita Chaos
Rosanna Fontanet
Rose Present
Tomamor
Txuma Sánchez

Exposicions de Manifesta 15+

SANT CUGAT DEL VALLÈS

D(ó)na Oportunitat. L'art com a eina de transformació social, Casa de Cultura, Sant Cugat del Vallès.

Màquines, ruletes, trucs i trampes, Cal Quitèria, Sant Cugat del Vallès.

La vitalitat: una actitud. Exposició sobre un projecte artístic intergeneracional, Ajuntament de Sant Cugat. Espai Àgora (OAC), Sant Cugat del Vallès.

TERRASSA

La fàbrica d'imatges, Sala Muncunill, Terrassa.

The place is always new, Sala Muncunill, Terrassa.

MOAT3, Sala Muncunill, Terrassa.

The nature of the walls (Cycle The third landscape), Sala Muncunill, Terrassa.

Coses invisibles. Arxius desplaçats (Cicle Permafrost. Reclamar les Imatges. Un arxiu LGTBI a Terrassa), Sala Muncunill, Terrassa.

Metropoli d'arts immersives. Mutacions 3D Music Lab, Museu Tèxtil de Terrassa, Terrassa.

54 Jokers, Sala Muncunill, Terrassa.

El pou, Castell Cartoixa de Vallparadís, Terrassa.

Maternitats, Castell Cartoixa de Vallparadís, Terrassa.

SABADELL

Gris plom / Eix 1 and 2. Esdevenir art, Museu d'Art de Sabadell, Sabadell.

Gris plom / Eix 3. Esdevenir ciutat, Acadèmia de Belles Arts de Sabadell, Sabadell.

Art Emergent Sabadell. Aniversari especial, Acadèmia de Belles Arts de Sabadell, Sabadell.

Gris plom / Eix 4. Esdevenir postindustrial, L'Estruch, Fàbrica de creació de les arts en viu, Sabadell.

Òxid de plom. Exhibition of emerging visual arts sabadellenques, Galeria SIS, Sabadell.

GRANOLLERS

Panoràmic, Roca Umbert. Fàbrica de les Arts. Granollers.

MATARÓ

Mataró, capital del gènere de punt, Museu de Mataró. Can Marfà Gènere de Punt, Mataró.

Col·lectiva: Imaginant futurs, La Múndia, Mataró.

Demoprint. #thisisnotanexposició, Taller dels Edus, Mataró.

Col·lecció Bassat. Obres del segle XXI (II), Nau Gaudí - Col·lecció Bassat, Mataró.

SANTA COLOMA DE GRAMENET

Imagining futures. 8th Santa Coloma de Gramenet Art Biennial, Centre d'Art Contemporani Can Sisteré, Santa Coloma de Gramenet.

BADALONA

El Gran Mantell, Centre Cultural El Carme: Sala Josep Uclés, Badalona.

Només tenim un planeta. Pensant el futur a través de l'art. Agnès Rodon, Espai Betúlia, Badalona.

Territorial Agency: Oceans in Transformation. A project commissioned by TBA21-Academy / Un projecte comissionat per TBA21-Academy / Exposició en el marc del projecte The Gate: Frontiers of the Future. Sharing the future at the intersection of Science, Technology, Art and Society. Fundació Èpica La Fura dels Baus, Badalona. *Imaginar futurs,* Local Pompeu Fabra, Badalona.

L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

Ver llover, Centre d'Art Tecla Sala, L'Hospitalet de Llobregat.

CORNELLÀ DE LLOBREGAT

La Cosa del Pantano #2: crítica(s) y poética(s) desde la aberración, Concèntrica Factory, Cornellà de Llobregat.

Jordi Rocosa. Vestigis d'una arqueologia postindustrial, dirigit per Isaac Cañizares, Nau La Postindustrial Zona CreativaZona Creativa', Cornellà de Llobregat.

EL PRAT DE LLOBREGAT

Convocatòria /Unzip Arts Visuals 2024, La Capsa, El Prat de Llobregat.

Justícia climàtica des de les perifèries, Local dels Espigoladors, El Prat de Llobregat.

138 Activitats de la Focus Week de Badalona
Activitats de la Focus Week de L'Hospitalet de Llobregat

Activitats de la Focus Week de L'Hospitalet de Llobregat 139

Producció i programació

142

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, que es va celebrar durant dotze setmanes del 8 de setembre al 24 de novembre del 2021, es va convertir en l'empresa de major escala del Departament de Producció en la història de Manifesta. Aquesta edició de grans dimensions, que es va centrar en una «crida a l'acció» a favor de la transformació ecosocial, va incloure activitats i exposicions a dotze ciutats i setze seus arreu de la regió metropolitana. Deu col·lectius i investigadors van ser convidats a crear el marc conceptual juntament amb l'equip de Manifesta 15. Per fer-ho possible, un equip de dotze persones va treballar a temps complet durant un any o un any i mig per aconseguir i posar a punt les seus, instal·lar la infraestructura i la logística necessàries, facilitar el sistema de mobilitat per als visitants i produir i muntar més de quaranta obres de nova creació, més de cinquanta préstecs i obres ja existents i dissenyar un ampli programa tant als municipis metropolitans com a la Seu Itinerant de Manifesta 15. L'enfocament participatiu i ascendent del projecte va tenir un enorme impacte en el temps que l'equip havia de dedicar als diferents projectes per crear confiança entre les comunitats i l'organització, sobretot en projectes com *Memòria del Fum*. Altres reptes van ser els projectes que tenien lloc a múltiples ciutats en l'espai públic, com ara les intervencions de Lara Schnitger a dotze xemeneies que són part del llegat industrial urbà, els espectacles de titelles de La Casa dels Futurs a les places públiques de diferents municipis o els projectes participatius de Tornen les esvelles i els erigons fets en col·laboració amb Jin Choi i Thomas Shine.

La descentralització de la cultura ha estat una de les fites més importants de la biennal i va fer que el projecte es desplegués arreu de l'àmbit geogràfic més ampli de la seva història, amb seus singulars i la implicació activa en cadascun dels dotze municipis que hi participaven: Barcelona, Badalona, Cornellà de Llobregat, El Prat de Llobregat, Granollers, L'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Sabadell, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Sant Cugat del Vallès i Terrassa. Per aconseguir-ho, va ser necessari augmentar en 2 milions d'euros el pressupost bàsic global de l'edició.

La Generalitat de Catalunya va invertir un total d'1,9 milions d'euros per transformar la icònica sala de turbines de les Tres Xemeneies en un espai segur, agradable per als visitants i accessible a Sant Adrià de Besòs. El pressupost total dedicat al programa artístic i a la producció de la biennal va ser de 3,2 milions d'euros.

Manifesta 15 estava organitzada en tres grups temàtics i geogràfics: *Equilibrant conflictes* (Delta del Llobregat), *Cuidar i cuidar-nos* (serralada de Collserola cap al Vallès) i *Imaginant futurs* (riu Besòs i els seus voltants). En aquests clústers, els dissenys dels quals estaven profundament influenciats per les realitats locals, més de noranta participants van presentar treballs multidisciplinaris que van interactuar i reimaginar com ens relacionem entre nosaltres i amb els recursos naturals que ens envolten.

143

Cadascun dels tres clústers tenia una seu principal, juntament amb una quarta a l'edifici de l'antiga Editorial Gustavo Gili, que actuava com a seu principal de Manifesta 15 al centre de Barcelona. L'edifici va acollir les oficines de l'organització i tres exposicions d'arxiu: *Arxius Negres: fragments d'una metròpoli anticolonial*, comissariada per Tania Safura Adam; *Escola de passats*, comissariada per Germán Labrador, que consistia en un arxiu d'experiències històriques, tant estètiques com polítiques, des dels orígens colonials del capitalisme industrial fins a l'actual crisi ecosocial (1820-2024); i *Fora per fer escola. Pràctiques radicals de les pedagogies catalanes*, sobre idees i pràctiques que poden ajudar considerablement a les transformacions pedagògiques i ecosocials necessàries avui dia. Es va encarregar específicament a un arquitecte que dissenyés el muntatge dels materials d'arxiu i que donés suport a l'equip de producció de Manifesta 15 en l'organització de l'exposició i l'adquisició de mobiliari.

Les Tres Xemeneies va ser la seu principal del clúster Besòs i la més gran de la biennal. Manifesta, amb el suport del Consorci del Besòs i la Generalitat de Catalunya, va obrir l'edifici al públic per primera vegada. Aquest immens exemple del patrimoni industrial situat a l'únic tram del litoral català que no ha estat regenerat va oferir l'escenari perfecte per fer palesa la importància històrica de la resistència obrera a la zona i la regeneració urbana en general, així com per reflexionar críticament sobre la transformació ecosocial de la ciutat de Barcelona. Oferint una infraestructura cultural alternativa descentralitzada, l'espai va rebre molts visitants, més de 117.000, un 90 % dels quals eren de la regió metropolitana de Barcelona i la majoria no eren professionals del món l'art o persones que participen sovint en esdeveniments culturals. D'altra banda, més de seixanta veïnes i veïns, activistes i associacions locals van implicar-se activament en el disseny i desenvolupament del projecte *Memòria del Fum*. El projecte tenia com a objectiu fer visible la història de la classe treballadora i els conflictes mediambientals de Sant Adrià de Besòs amb una exposició i un programa públic. Tallers participatius, entrevistes amb antics treballadors i la creació d'una exposició col·lectiva d'arxiu van construir una narrativa compartida sobre el passat industrial de la zona i les seves conseqüències en el present.

Les dimensions i l'estat de l'edifici, així com l'enorme terreny abandonat que l'envolta, van convertir la transformació del lloc en un repte important per a l'equip de producció. Superant les limitacions de temps i pressupost i les dificultats administratives, el Departament de Producció va muntar amb èxit una exposició completa amb obres especialment encarregades per a aquest espai dins de l'edifici i una infraestructura completa de serveis i programes públics a l'exterior. La implementació de tots els serveis en aquesta i altres seus va tenir molt en compte les qüestions de reciclatge, ecologia i canvi climàtic. Per exemple, tots els lavabos temporals eren secs, les aigües residuals del bar es van recollir, netejar mitjançant filtratge vegetal i reutilitzar, un 85 % dels materials van tenir un nou ús i tot allò que no es va poder reutilitzar va ser reciclat.

Un llegat important de Manifesta 15 va ser que el fort focus d'atenció local i internacional en la Casa Gomis, la seu principal del clúster Llobregat a les zones humides protegides del riu i amenaçades per l'ampliació de l'aeroport, va fer que el Ministeri de Cultura d'Espanya adquirís l'edifici catalogat arquitectònicament un cop acabada Manifesta 15 i va anunciar que es convertiria en un centre artístic i ecològic.

En el context de la transformació ecosocial i la crida a l'acció, Manifesta 15 va desenvolupar diversos projectes que demostraven que la creació d'exposicions pot impulsar el canvi social i promoure la conscienciació sobre els principals problemes ecològics. Per exemple, la Bicicletada, amb gairebé set-cents participants, va fer visible el clam dels ciutadans locals per tal que la ciutat s'obri cap al sud al llarg del litoral. El col·lectiu local Tornen les esquelles va recuperar un antic camí de pastura que històricament connectava els turons de Collserola, la ciutat i el mar, i amb ell les memòries col·lectives dels pastors. Vinculant accions simbòliques i pràctiques, la seva intervenció a Manifesta 15 va reobrir el camí i va fer reviure coneixements tradicionals relacionats amb la llana i el pasturatge que corren el risc de perdre's. Diversorium va organitzar una sèrie de trobades en què participants intel·lectualment diversos van analitzar els sistemes que etiqueten i aïllen els infants que no s'ajusten als estàndards educatius «normals», qüestionant la noció i els sistemes d'inclusió. Un cop duta a terme la seva recerca, Diversorium i l'artista Ariadna Guiteras van crear un espai acollidor i tranquil per a tothom. El concurs de pesca organitzat pel col·lectiu Embassy of the North Sea, la pràctica del qual defensa els drets de la natura, va veure com diversos grups s'involucraven amb el riu Llobregat i la seva ecologia, aprenent sobre l'estat del riu, recollint dades i obrint un debat sobre les espècies invasores i autòctones i el paper de la intervenció humana en l'ecosistema.

Fanja Bouts, *A Largely Distorted yet Surprisingly Ordered Map of Regular Irregularities: A Dense Description of The Present Day History of The Future*. Monestir de Sant Cugat

Reciclar i reutilitzar

148

Un dels reptes a què s'enfrontava Manifesta 15 és l'impacte ecològic de la construcció d'infraestructures temporals, utilitzades només durant el temps la biennal, contribuint a l'emissió de deixalles i al dany mediambiental. Per aquest motiu, Manifesta 15 va posar especial èmfasi a reciclar i reutilitzar materials emprats en les exposicions, així com mobiliari i articles d'oficina.

Un cop acabada la biennal, Manifesta 15 va donar 157.241 € en material, com ara elements d'exposició, articles d'oficina, mobiliari, hardware i tèxtils, a diverses organitzacions catalanes. Entre els receptors podem destacar la Fundació Formació i Treball, que va reconvertir l'estructura de fusta de l'obra de Niels Albers en llits; l'Escola del Mar, que va fer un bon ús de les gandules; i el festival Rizomes, que va rebre l'estructura d'hivernacle d'OJO Estudio. Altres donacions van consistir en armilles i samarretes per a la Xarxa de Dones Cosidores i material, *hardware* i mobiliari d'oficina per a l'organització gestionada per artistes i espai de residències La Escocesa, entre altres iniciatives.

L'objectiu era minimitzar els residus i donar una nova vida als materials utilitzats durant la biennal, garantint que l'impacte positiu de Manifesta 15 continués un cop hagués acabat.

149

«Per a la propera edició de Rizomes 2025, i en col·laboració amb Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, hem decidit reutilitzar algunes peces del mobiliari i de la infraestructura dissenyades originalment per OJO Estudio per a les Tres Xemeneies, una de les seus principals de Manifesta 15 l'any 2024. D'acord amb el nostre compromís de celebrar un festival 100 % sostenible, estem assumint el repte de recuperar i reinterpretar aquestes “restes” com a material de base. L'objectiu és utilitzar aquests recursos per crear totes les estructures necessàries per al pròxim Rizomes 2025 des de zero.»

Rizomes Festival

Programa d'Educació i Mediació

152

«El fet d'assolir aquestes fites des d'una diversitat de mirades i enfocaments artístics i no només academicistes ha afavorit una interpretació més integral, complexa i emotiva per part dels espectadors i/o participants en les diferents accions que s'han dut a terme.»

Sergi Diaz, director del programa per a la millora de la presència de les arts i la cultura a l'educació de la Generalitat de Catalunya

El programa d'Educació i Mediació de Manifesta sorgeix de la recerca endegada juntament amb actors locals, examinant aspectes oblidats de les històries educatives i culturals que ajuden a connectar i interactuar amb les complexitats del context local i a imaginar escenaris futurs alternatius. L'objectiu d'aquesta part específica de Manifesta 15 era abordar les complexitats de l'actual context de múltiples crisis, no a través de la nostàlgia, sinó implicant-se amb genealogies pedagògiques que encara avui continuen sent molt pertinents.

Com es passa de la recerca a la programació

La fase inicial de la recerca de l'equip d'educació té lloc en paral·lel amb la conceptualització del marc de la biennal per part de la directora, l'equip de Manifesta 15 i el treball d'investigació del primer mediador creatiu en el primer període de la recerca prebiennal. Durant aquest procés explorem com els temes de la biennal poden reflectir-se en (micro)històries locals i promoure processos de col·laboració, com ara el compromís amb la descentralització de les infraestructures culturals i la transició ecosocial. La recerca educativa és un procés obert, una aventura, i com a tal no té paràmetres estrictes ni resultats prèviament definits. S'arrela en converses i evoluciona gradualment cap a trobades, accions, publicacions i programes, que van més enllà dels límits institucionals tradicionals. Aquests es poden descriure com a educatius, curatorials, de recerca o artístics, però sempre es desenvolupen a través d'un procés de col·laboració entre l'equip de Manifesta i les comunitats locals i amb la responsabilitat compartida amb totes les parts implicades.

Fora per fer escola és una iniciativa global que encarna el programa educatiu de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. S'origina a partir dels temes i conceptes que van sorgir durant la recerca prebiennal i connecta amb l'ambició de Manifesta d'explorar i investigar relats, històries i genealogies inèdites, com ara l'encàrrec de quatre arxius com a base principal de la quinzena edició. Examinar les repercussions locals d'aquests temes contemporanis ens va portar a un focus d'atenció comú: l'educació. I més concretament a la pregunta: «Com hem estat educats?» En conseqüència, el nostre projecte es va centrar a explorar i reflexionar sobre experiències pedagògiques radicals i progressistes en el context de la transformació socioecològica de la regió, resseguint aquests avenços a Catalunya durant més de

153

cent anys. Aquestes experiències van continuar sent una font d'inspiració per a maneres de viure i estar plegats i plegades, tant històricament com en l'actualitat.

En aquest context o marc conceptual, definit durant el període de recerca prebiennal de l'any 2023, ens interessava incloure en un diàleg crític un seguit d'idees i moviments que s'han anat desenvolupant arreu d'Europa i més enllà. Això va començar amb converses i establint paral·lelismes entre dos casos emblemàtics: l'escola Hertica de Pristina (la ciutat amfitriona de Manifesta 14) i la innovadora Escola del Mar de Barcelona. Ambdues escoles alternatives van ser atacades i incendiades perquè eren símbols de llibertat i progressisme, representant la importància de l'educació com a espai per a la resiliència social i política.

La recerca duta a terme per l'equip de Manifesta 15 als arxius de l'Escola del Mar va treure a la llum una constel·lació molt més complexa d'escoles, moviments, pedagogies i mestres que entenen l'educació com un motor de renovació social. Per tant, ens vam centrar en quatre casos clau des de la dècada del 1910 fins a la del 1970 que connectaven i abordaven les qüestions i els principals temes socioecològics i de descentralització de la biennal: l'Escola de Bosc, l'Escola d'Educació Especial Vil·la Joana, el col·lectiu de professorat Batec i el moviment activista Escoles en Lluita. Com a part de la metodologia de recerca prebiennal de treballar amb col·lectius de recerca artística en comptes de convidar una persona experta en urbanisme perquè elaborés una visió urbana, a iniciativa de la directora de Manifesta, es va decidir recórrer a les pràctiques artístiques com a metodologia per a la recerca en educació.

Aquest procés es va desenvolupar en col·laboració amb diverses parts i agents locals, i va incloure recerca artística, mediació, programació pública, publicacions, marcs metodològics, xarxes professionals i altres eines per generar coneixement i pensament crític. Les pràctiques artístiques i pedagògiques, juntament amb els coneixements comunitaris, van ser igual de fonamentals per al programa. Mestres, artistes i veïnes i veïns van participar en diàlegs que respectaven les pràctiques i els espais de cada individu i enriqueixen els seus propis punt de vista durant el procés.

Quatre artistes i col·lectius locals van ser convidats a explorar arxius (existents) relacionats amb les iniciatives pedagògiques abans esmentades. Aquests artistes i col·lectius van ser seleccionats en funció de les seves pràctiques de col·laboració orientades a la recerca per a un lloc en concret, que s'alineen tant temàticament com política amb les històries tractades. Cada participant va ser lliure d'identificar el seu enfocament i abordar la recerca a la seva manera. El procés va començar amb la identificació i el seguiment dels materials que es conserven dels arxius pedagògics. A continuació, es va examinar com aquests coneixements es podien reactivar i compartir amb diversos col·lectius i comunitats —com ara l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris i l'Escola Parc del Guinardó, entre altres— en diferents casos de l'àrea metropolitana de Barcelona. L'activació de la recerca va portar a l'elaboració d'una sèrie de projectes artístics presentats un any després en el programa principal de la biennal. Aquests projectes relacionats

amb l'educació es van integrar en tot el procés, que va tenir una durada d'un any: recerca, activacions públiques i creació artística.

Aquesta metodologia inicial de *recerca > activació > treball artístic* va servir com a estructura de base que cada artista i col·lectiu va modificar i adaptar segons les seves necessitats a l'hora d'abordar el seu procés de treball. Aquest enfocament va comportar diverses alteracions que van enriquir la nostra comprensió de la pràctica artística com a generadora de pensament i acció col·lectius. Aquest model de comissariat democràtic i descentralitzat col·lectiu va ocupar un lloc central en aquesta edició de Manifesta i també va servir de base per a l'equip artístic que s'ocupava del programa principal de la biennal, i com a tal va demostrar ser un model força poc convencional en el panorama de les biennals internacionals.

El programa educatiu com a espai de producció de coneixement

Aquesta investigació, que abastava treballs realitzats tant abans com durant la biennal, va subratllar el paper fonamental de la imaginació com a eina de recerca. La imaginació millora l'autoconsciència i endega un procés transformador en la persona que fa recerca, reconfigurant el seu punt de vista a mesura que s'implica en el procés. La recerca va fer palesa la inseparabilitat del subjecte i l'objecte d'estudi. Les reflexions i els punts de vista, que havien començat gairebé un any abans de la biennal i han continuat un cop acabada, s'han documentat sistemàticament per fer-ne un ús més ampli. Aquest enfocament específic de Manifesta destaca la metodologia de recerca interna com a espai legítim per a la producció de coneixement, en comptes de funcionar simplement com un component addicional del programa d'exposicions. En fer-ho, introdueix una nova capa de contingut que es tradueix en un diàleg valuós entre el Departament d'Educació i Mediació i la resta del procés de la biennal.

La recerca es va concretar de diverses maneres, sent una de les més visibles per al públic en general una exposició d'arxiu titulada *Fora per fer escola: Pràctiques radicals des de les pedagogies catalanes*. Aquesta exposició es va celebrar a l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili a Barcelona i va aplegar propostes dels col·lectius i artistes implicats en el projecte: Anaïs Florin, Diversorium, Paisanaje i Massa Salvatge amb Lluc Mayol. També incloïa material històric i contemporani procedent d'arxius i reculls de documents tant personals com institucionals. La traducció d'aquesta recerca en propostes expositives va posar en relleu les complexitats inherents a la presentació de processos que encara estan en curs, qüestions les nocions tradicionals del format expositiu, de manera semblant a les altres presentacions d'arxiu de Manifesta 15: *Arxius Negres* i *Escola de passats* a l'edifici Gustavo Gili, i *Memòria del Fum* a les Tres Xemeneies.

Un d'aquests reptes era com integrar arxius històrics sense subratllar-ne la presència. Per emfatitzar la connexió entre la recerca artística i les qüestions contemporànies, es van utilitzar còpies, reimpressions i documents no originals, minimitzant l'aura que tradicionalment s'associa amb el materials històrics. Un altre repte va ser gestionar la interacció entre els projectes i l'espai expositiu, estenent-se més enllà dels límits convencionals de la lògica

expositiva, tant físicament com temporal, amb accions que es duïen a terme abans, durant i després de l'exposició.

La recerca de Diversorium, per exemple, examinava críticament l'accessibilitat i l'habitabilitat dels espais expositius. Malgrat les limitacions de la institució amfitriona, el seu esforç va fomentar un procés d'aprenentatge col·laboratiu. La proposta de Diversorium, desenvolupada juntament amb l'artista resident a Barcelona Ariadna Guiteras, va servir com a punt de trobada i com a lloc per acollir activitats durant tota la biennial. Alhora, la recerca d'Anaïs Florin va transformar el seu espai expositiu en un punt de trobada per a persones relacionades amb el seu estudi de cas, Escoles en Lluita, convertint-lo de manera efectiva en una extensió de la seva pràctica artística.

A l'inici de la recerca educativa, prevèiem l'elaboració d'una publicació específica per representar, documentar i investigar i compartir sistemàticament els nostres coneixements sobre les històries de les escoles sobre les quals fèiem recerca. Tanmateix, en principi no es va plantejar una exposició ni un programa públic. Aquestes iniciatives van sorgir com a part de la decisió d'utilitzar l'antic edifici de l'editorial Gustavo Gili com a centre físic de la biennial, presentant-hi els tres arxius: *Fora per fer escola*, *Arxius Negres* i *Escola de passats*.

Per exemple, en el procés de recerca artística, vam identificar una clara necessitat d'interactuar amb educadors, persones les pràctiques diàries de les quals constituïen el focus d'atenció del nostre estudi. D'acord amb aquesta necessitat, vam iniciar una sèrie de trobades de professorat organitzades en format de debat i taller que van donar lloc a la creació de l'*Oracle pedagògic*, un recurs centrat en el joc per a professors que complementava la publicació *Fora per fer escola*. Aquesta publicació examina la valuosa connexió entre aquestes idees pedagògiques radicals i el seu llegat per a Catalunya, així com la seva preuada i sovint desconeguda difusió i influència arreu del món.

El desenvolupament de la recerca sobre el col·lectiu de professors Batec i l'Escola del Mar ens va portar a endegar dos programes durant el període de la biennial: un grup de treball territorial i una sèrie de tallers en col·laboració amb el Centre de la Platja, un centre municipal centrat en l'educació ambiental i l'alfabetització oceànica. Inspirades pel format de xarxa solidària practicada per Batec, les reunions mensuals del grup de treball territorial van oferir una plataforma perquè els tècnics municipals de cultura, educació i assumptes socials de la regió metropolitana de Barcelona compartissin reptes i reflexions crítiques sobre la participació i la inclusió cultural.

La recerca de Sara Torres-Vega sobre l'Escola del Mar va sorgir com una crítica a la pedagogia centrada en l'ésser humà i ens va portar a abordar idees d'ecosistemes de múltiples espècies en un programa de xerrades i tallers a l'aire lliure, «Què saben de pedagogia les criatures marines?», a la platja del Somorrostro de Barcelona. Aquests tallers, celebrats al Centre de la Platja, van crear espais d'aprenentatge no convencionals a la platja del Somorrostro de Barcelona, recuperant les metodologies innovadores dels primers anys de l'Escola del Mar. Els artistes col·laboradors van desplaçar

les seves pràctiques cap a espais d'aprenentatge social, combinant punts de vista pedagògics i artístics i formant una comunitat d'aprenentatge heterogènia.

El programa públic d'educació i mediació de Manifesta 15 va continuar creixent i transformant-se en resposta als avenços del procés de recerca de la biennial, proporcionant espai per a reflexions col·lectives *in situ*. Aquest enfocament no s'aplica gaire sovint en l'àmbit institucional o d'una biennial degut a una manca general de flexibilitat en el finançament i la planificació de programes. Tanmateix, aquesta participació receptiva va ser cabdal per reflexionar i comprendre el nostre programa de la biennial, especialment un cop aquesta es va inaugurar, no només com a lloc de representació, sinó com a espai de transformació contínua. El programa d'Educació i Mediació de Manifesta 15 va qüestionar els models de programació tradicionals d'espais culturals i museus, que generalment se centren en activitats dirigides a públics específics en funció de l'edat o altres factors socials sota etiquetes com educació, mediació o projectes comunitaris (que normalment els releguen a una importància secundària). En canvi, el programa de Manifesta 15 es basava en una recerca elaborada i en processos de coneixement col·laboratius, posant en relleu la riquesa de papers educatius i exploratoris que aquests espais poden i han de complir i recalcant la noció perdurable d'educació i la seva importància com a lloc vital per a la producció de coneixement.

«Fora per fer Escola» és una iniciativa que ha aconseguit captar l'atenció de la societat actual. Posa en relleu la feina inestimable d'uns professors invisibles que, amb la seva professionalitat i saviesa, van aconseguir crear una societat millor i més justa.

Ens heu ajudat a donar a conèixer els professors de les Terres de Lleida que es van formar a l'Escola Normal de Lleida, el llegat de la qual ara es conserva a l'Arxiu i Gestió de Documents de la Universitat de Lleida. Aquest no és només un patrimoni documental, sinó també un patrimoni immaterial, que, a través del projecte que heu dut a terme, s'està difonent per tota la societat.

Pepita Raventós, responsable de l'Arxiu i la gestió documental de la Universitat de Lleida

Projectes artístics

Paisanaje / Escola de Bosc

Inaugurada l'any 1914 a Barcelona, l'Escola de Bosc va sorgir arran d'una iniciativa municipal inspirada en els moviments educatius republicans. Dirigida per la pedagoga Rosa Sensat, aquesta institució pública catalana laica va prioritzar l'educació a l'aire lliure i el benestar global dels alumnes. El col·lectiu Paisanaje explora l'enfocament únic de l'Escola de Bosc al fet de cuinar i als àpats, que formaven una part integral de la seva agenda educativa i social. La seva recerca se centra en la serra de Collserola, un punt ecosocial de Barcelona que serveix de «pulmó verd» de la regió metropolitana i acull moltes iniciatives agroecològiques d'agricultura i pasturatge. Amb *Agápē*, Paisanaje estén i aplica la seva recerca als menjadors escolars catalans contemporanis, conscienciant els alumnes actuals sobre l'impacte dels diferents hàbits de consum i les cadenes de producció alimentària. Així, els alumnes d'una escola d'ara van recrear una recepta trobada als quaderns centenaris de l'antiga Escola de Bosc. Amb aquest exercici, es va desenvolupar un recurs pedagògic amb què reflexionar sobre les cadenes de valor dins de la indústria alimentària i va servir de programa escolar de la biennal.

Massa Salvatge i Lluç Mayol / Batec

Batec va ser un col·lectiu de mestres actiu a la província de Lleida del 1930 al 1936. El col·lectiu va funcionar com una xarxa de suport descentralitzada de i per a educadors que treballaven a les zones rurals. Dialogant entre ells, els membres de Batec van examinar i experimentar amb el mètode pedagògic Freinet, que subratlla la importància que els alumnes s'expressin lliurement, especialment mitjançant la publicació i distribució de revistes escolars. Massa Salvatge i Lluç Mayol van fer recerca sobre la pràctica editorial del col·lectiu i els seus membres femenins, que van ser perseguides o obligades a exiliar-se durant la Guerra Civil i la dictadura de Franco.

Per fer-ho visible, van dur a terme el projecte col·laboratiu «Batecs d'una premsa menuda», utilitzant una impremta que després van cedir a diverses escoles del Vallès. L'ús d'aquesta nova eina antiga va enfortir els vincles entre tots els alumnes que van participar en el projecte i va crear una xarxa de suport mutu entre el professorat, reforçant la idea de comunitat educativa alhora que es recuperava l'esperit de Batec.

Diversorium / Escola Vil·la Joana

L'Escola Vil·la Joana va ser fundada per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1917. Situada a la serra de Collserola, va ser la primera escola pública de la ciutat concebuda exclusivament per a alumnes sords i cecs.

A partir del programa de recerca conduït per Diversorium, un espai de trobada temporal intersectorial i queer per a tots els cossos creat per Antonio Centeno, María Oliver i Verónica Valentini, es va organitzar el «Club de relectura dels arxius de Vil·la Joana» juntament amb Jaume Ferrete. El club tenia com a objectiu explorar plegats els documents pedagògics i tècnics dels arxius del centre. Un cop duta a terme la seva recerca, Diversorium va convidar l'artista Ariadna Guiteras a crear un espai acollidor i relaxant, inspirat en la recerca de Diversorium sobre la Vil·la Joana. L'espai que va concebre s'inspira en la ciència-ficció feminista, coneguda per l'ús que fa d'elements orgànics, adaptatius i acollidors, i en l'arquitectura singular de l'Escola Vil·la Joana actual.

Anaïs Florin / Escoles en Lluita

Escoles en Lluita va sorgir a Barcelona el 1976-77, durant els primers anys de la transició democràtica després de la dictadura de Franco. Aquest moviment popular, que tenia entre els seus membres educadors, estudiants, activistes polítics, intel·lectuals i artistes, defensava una educació pública d'alta qualitat i lluitava contra l'explotació als barris desfavorits al llarg del riu Besòs.

Per al seu projecte *Recordarem allò que vau aprendre*, l'artista Anaïs Florin va crear un arxiu específic sobre Escoles en Lluita. L'arxiu va aplegar diversos materials, com ara fotografies, retalls de premsa, cartells, revistes i altres documents, molts dels quals inèdits, que va digitalitzar i imprimir. Per elaborar aquest arxiu, l'artista va visitar arxius institucionals i autogestionats de Barcelona i va entrevistar antigues docents, alumnes i personal dels equips directius de les escoles que van participar en el moviment. El projecte va concloure amb la donació d'aquest material a l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris, com una manera de preservar viva i sense que dispersi la memòria col·lectiva d'Escoles en Lluita.

162
Visita mediada a la Casa Gomis
Jornada de formació de l'equip de mediació

Taller familiar a les Tres Xemeneies
Estudiants utilitzant una «premsa menuda», una iniciativa de Massa Salvatge

163

Tallers d'arxius

Les polítiques d'arxiu, cuina i urbanisme a l'àrea metropolitana de Barcelona sembla que no tinguin res a veure, però estaven presents d'una manera o altra en els diversos projectes expositius que va acollir l'edifici de l'antiga editorial Gustavo Gili: *Arxius Negres: Fragments d'una metròpoli anticolonial*, *Escola de Passats. Barcelona i la imaginació política radical* i *Fora per fer escola: Pràctiques radicals des de les pedagogies catalanes*. Aquesta sèrie de tallers tenia com a objectiu establir lligams entre les tres presentacions d'arxius per generar noves narratives que acompanyessin la visita a Manifesta 15 Barcelona Metropolitana.

Exposició

«Fora per fer escola: Pràctiques radicals des de les pedagogies catalanes»

Mitjançant la recerca artística, la mediació, la programació pública i el treball en xarxa professional, l'exposició *Fora per fer escola* va tenir lloc a l'antiga editorial Gustavo Gili. La mostra feia visibles idees i pràctiques que podrien ajudar considerablement a les transformacions pedagògiques i ecosocials necessàries avui en dia. Entre aquestes, podem esmentar la sobirania alimentària, els espais inclusius, la natura com a pedagogia, les xarxes de solidaritat i la memòria col·lectiva de la lluita social a favor de l'educació pública. Els participants en l'exposició van ser Massa Salvatge amb Lluç Mayol, Anaïs Florin, el col·lectiu Paisanaje, i Diversorium en col·laboració amb Ariadna Guiteras.

Programa familiar

«La fàbrica de futurs» i «Contes errants»

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana va oferir un programa familiar tant a la seu itinerant com a les Tres Xemeneies. Dirigit per l'equip de mediació, cada cap de setmana durant el temps de la biennal, les famílies amb criatures a partir de cinc anys van explorar algunes de les propostes que s'hi feien. Es va convidar les famílies a imaginar els futurs que desitgem, amb paisatges i els éssers que hi viuen. Per donar vida a aquests mons, els participants van crear una ciutat i els seus relats per activar aquests mons possibles.

Entre el 8 de setembre i el 24 de novembre, gairebé 900 participants van gaudir del programa familiar.

Programa de mediació de les Focus Weeks

Itineraris Focus Weeks

Els itineraris Focus Week van consistir en una sèrie de rutes que l'equip de mediació va dissenyar específicament per a cada municipi amb l'objectiu d'explorar el programa i les seues de la biennal —tant de Manifesta 15 com de Manifesta 15+— a través d'una narrativa plenament arrelada en la realitat local. Tot passejant per punts d'interès d'un municipi en concret, l'objectiu era obrir un diàleg sobre la relació entre la realitat de cada territori i les propostes artístiques de Manifesta 15.

Més de 200 persones van participar en els itineraris Focus Week tant en català com en anglès.

Taller «Interconnexió: un radioenllaç»

En aquest taller intergeneracional, els participants van explorar el paisatge sonor de la ciutat. Durant cada Focus Week de Manifesta, es va gravar una nova pista d'àudio a la zona i es va afegir a la llista de reproducció. El projecte va involucrar ciutadanes i ciutadans dels onze municipis metropolitans participants, convidant-los a compartir records i coneixements locals amb els visitants del programa de Manifesta. El collage d'àudio es va emetre des de la seu itinerant a través d'un transmissor. El taller va ser dirigit per l'equip de mediació i dissenyat en col·laboració amb Hannah Kemp-Welch, una artista sonora resident a Londres.

Visites mediades

Les visites mediades a càrrec de 12 mediadors van afegir una nova capa de contingut a l'exposició a les Tres Xemeneies, la Casa Gomis, el Monestir de Sant Cugat i l'antiga editorial Gustavo Gili. Més de 12.000 visitants van explorar realitats i històries locals des de punts de vista ecològics, socials i polítics en 166 visites lliures, 268 visites amb reserva prèvia per a grups i 396 visites d'escoles.

Equip de mediació de Manifesta 15

L'equip de mediació de Manifesta 15 el formava un grup de dotze persones amb diferents nacionalitats i bagatges professionals. En interactuar amb més de 12.000 visitants, van rebatre la idea de transferir coneixements o opinions «objectius» de guies més informats a un públic menys informat. Després d'un acord conjunt sobre com havia de ser la mediació a Manifesta 15, l'equip de mediació va dissenyar i dur a terme visites i tallers des de diferents enfocaments crítics, com per exemple el feminisme o l'anticolonialisme, i en diàleg amb els temes de Manifesta 15.

Publicació

Fora per fer escola: Pràctiques radicals des de les pedagogies catalanes

Com a part del programa educatiu, aquesta publicació pretenia reivindicar, contextualitzar i posar en relleu el patrimoni pedagògic progressista de la Catalunya de principis del segle xx. Estructurada en tres parts, la publicació, editada per Renata Cervetto, ofereix una contextualització històrica i teòrica que connecta aquestes pràctiques amb la resta d'Europa i Amèrica Llatina, la recerca artística per part dels artistes i agents culturals implicats a *Fora per fer escola* i un recurs metodològic adaptat per a professors i educadors: l'Oracle pedagògic.

Publicació **Oracle pedagògic**

Aquesta publicació constitueix un recurs pedagògic que forma part del programa *Fora per fer escola*. El va desenvolupar l'equip d'Educació i Mediació de Manifesta 15, Alba Oller —mediadora, professora de Didàctica de l'expressió plàstica a la Universitat d'Alacant i membre del col·lectiu Massa Salvatge— i 73 professors que van participar en les trobades de docents. L'*Oracle pedagògic* vehicula una reflexió col·lectiva sobre les pràctiques docents contemporànies i la responsabilitat política de l'educació, alhora que enforteix les xarxes de suport del professorat.

Seminari **«Ensenyar comunitat, aprendre col·lectiu, ser xarxa»**

Manifesta 15, en col·laboració amb el Museu Picasso, va organitzar un seminari de tres dies al voltant de temes sorgits del programa de recerca *Fora per fer escola*. Davant l'augment de la presència d'ideologies de dreta arreu d'Europa, les crisis ecològiques i sanitàries i la neoliberalització de l'educació, el programa va examinar què es pot aprendre de les idees dels primers moviments educatius sorgits en contextos històrics semblants i què queda avui en dia de la seva agenda política. El programa va incloure xerrades a càrrec de Nora Sternfeld, Pablo Martínez i Carmen Agulló, i converses amb els participants del programa *Fora per fer escola*.

Programa escolar

Manifesta 15 va oferir activitats de mediació gratuïta per a escoles de primària i secundària a les Tres Xemeneies (Sant Adrià del Besòs), Casa Gomis (El Prat de Llobregat), Monestir de Sant Cugat (Sant Cugat del Vallès) i l'antiga editorial Gustavo Gili (Barcelona). Els centres educatius de primària i secundària havien estat contactats a través de diferents programes i grups d'interès com ara la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona i els ajuntaments que van formar part de Manifesta 15.

Gràcies al programa de mediació escolar, Manifesta 15 va arribar a 100 escoles i gairebé 6.000 alumnes.

Trobades de professorat

Inspirat en el col·lectiu Batec, les trobades de professorat van constituir un procés de reflexió i creació conjunta dins de la comunitat docent de la regió metropolitana i es van celebrar en tres ocasions durant el període prebiennal.

73 mestres van participar en les trobades.

Grup de treball territorial

Aquesta iniciativa del Departament d'Educació i Mediació de Manifesta 15 va néixer com una oportunitat per a l'intercanvi professional entre els responsables municipals de cultura, educació i assumptes socials de la regió metropolitana de Barcelona. De conformitat amb la idea de treball articulat entre municipis a escala metropolitana, pretenia promoure la cooperació entre els municipis i les institucions de la regió durant la biennal i forjar un vincle a llarg termini. Alhora, tenint en compte els rols professionals que hi intervenen, es va configurar com un espai d'intercanvi de coneixements i d'autoaprenentatge entre iguals. Les sis sessions que es van dur a terme es van dissenyar a partir dels interessos expressats pels participants.

«Què saben les criatures marines de pedagogia?»

Aquest atractiu i estimulants programa de cinc sessions s'inspirava en els orígens experimentals de l'Escola del Mar. Cada sessió va anar a càrrec d'un expert, que va aportar un punt de vista particular a la intersecció entre educació, ecologia, tecnologia i comunitat al Centre de la Platja. El programa de tallers va consistir en:

Taller d'«hidroescolta» activa, amb Yuri Tuma de l'Institute for Postnatural Studies

Taller «Exhumar un mar. Restes pedagògiques d'una escola bombardejada» de Sara Torres-Vega

Taller «Mapejant a través dels sentits» de Carole Diop

Taller «Forats a la sorra» de TAKK

Taller «La meva mainadera era un ordinador» de Mónica Rikić

Els tallers van comptar amb la participació de 100 persones.

168 Dies previs per a professionals a la Casa Gomis amb la Segona Mediadora Creativa Filipa Oliveira i els participants de Manifesta 15 Embassy of the North Sea Seminari d'Educació a l'edifici de la Gustavo Gili

«Què saben les criatures marines sobre pedagogia?». Una sèrie de tallers dins del Programa Educatiu de Manifesta 15

169

Reptes de la pràctica de la mediació

El programa de mediació de Manifesta s’ha entès històricament com una trobada col·lectiva en què les persones podrien interactuar com a posseïdores d’experiències i coneixements autèntics. Aquesta ambició va radicalment en contra de la idea de simplement transferir coneixements «objectius» per part de guies més informats i, en alguns casos, guies comercials a un públic menys informat. En canvi, a Manifesta pretenem enriquir les narratives de la biennal en diàleg amb els coneixements del públic i crear un diàleg o discurs real. A cada edició, Manifesta examina les pràctiques i les històries existents als àmbits de la mediació cultural, la producció de coneixement i l’educació, en col·laboració amb un equip de mediadors i mediadores, contractades i formades localment.

Barcelona i la seva regió metropolitana constitueix un espai urbà on la pràctica de la mediació a institucions culturals s’ha beneficiat d’una gran diversitat d’agents amb gran experiència i un ampli recorregut en pràctiques i lluites professionals. Quan Manifesta 15 va començar a dissenyar la composició que desitjàvem per al seu equip de mediació, buscàvem un grup divers amb múltiples experiències interdisciplinàries i punts de vista crítics. Per aquest motiu, Manifesta 15 va decidir prioritzar la selecció de persones mediadores amb un variat bagatge de formació professional, acadèmica i cultural en comptes de contractar candidats amb un perfil professional ben consolidat en el camp de la mediació. Contractar l’equip de mediació molt abans de la inauguració de la biennal també va ser fonamental per donar temps a Manifesta 15 perquè pogués crear experiències compartides i un espai mental per a l’aprenentatge mutu.

Això va implicar, a més, identificar un format de contractació amb contractes temporals que fossin justos per a les treballadores i treballadors i sostenibles per a la institució. Tot plegat en un context especialment crític i amb un model alternatiu per als mediadors artístics en museus i altres centres culturals de Catalunya, força diferent del que tenien habitualment les mediadores i mediadors en aquell moment.

El febrer del 2024, 19 mediadors del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía van ser acomiadats després que el museu descobrís que hi havia hagut un error en els nous plecs de condicions per a la renovació del servei de mediació i que la licitació no es podia prorrogar ni reprendre dins del termini d’uns mesos, tot i haver estat un servei estructural del museu des de l’any 2011.¹ Aquest cas demostra el poc avenç que s’ha fet en els models contractuals que afecten els mediadors culturals a museus i centres d’art en el context espanyol des de les vagues de personal de suport i d’educadors del 2017 a la Fundació Miró, el CCCB, el Museu del Disseny, el Monestir de Pedralbes, la Fundació Tàpies, l’Arxiu Històric de Barcelona, el Museu de la Música, la Fabra i Coats i el MACBA, tots ells equipaments que funcionen amb la mateixa empresa externa.

La contractació de personal educatiu i de mediació ha estat històricament una batalla constant a favor de la gestió cultural en el context espanyol, en què la majoria dels equipaments culturals més importants funcionen sota polítiques de contractació pública.² Això fa que la contractació laboral directa sigui impossible —arran de la impossibilitat de crear llocs de treball del sector públic— i comporta la subcontractació o la creació de contractes mercantils. Tenint en compte aquestes circumstàncies, la contractació

directa d’un equip de Manifesta 15 de 12 persones amb contractes a temps parcial de quatre mesos durant el 2024, abans de l’inici de la biennal, va ser una elecció deliberada de Manifesta 15, i excepcional en el context català.³

L’equip de mediació de Manifesta 15 seleccionat comptava amb bagatges i trajectòries professionals⁴ diversos en arts visuals i escèniques, ciències socials i polítiques, educació i literatura, així com experiència en diverses àrees temàtiques d’interès per a Manifesta 15, com ara el feminisme, la perspectiva decolonial, l’urbanisme, l’activisme ecològic i la participació ciutadana. Això és força diferent del perfil que apliquen altres institucions i va comportar que els mediadors i mediadores de Manifesta 15 tinguessin més coneixements, estiguessin més compromesos amb els temes que tracta la biennal i tinguessin material de conversa interessant per iniciar un debat real, segons els resultats de l’enquesta pública.⁵

Al llarg de la formació dels mediadors de Manifesta 15, vam oferir un procés d’aprenentatge col·lectiu en què aquests podien qüestionar i enriquir les idees, les metodologies i els coneixements de les altres persones. L’objectiu principal d’aquest procés era elaborar un enfocament col·lectiu i multidimensional de la mediació, específic per al lloc, aprenent de professionals, artistes i altres membres de l’equip implicats en el desenvolupament de la biennal.

La formació també va abordar temes d’interès específic en el programa de la biennal —com la transició ecològica social, la descentralització de les infraestructures culturals i la recuperació de l’espai públic o models arxivístics alternatius— mitjançant un procés de recerca col·lectiva basat en reunions amb artistes i altres agents, visites a les seus i altres espais destacats, trobades amb membres de l’equip de Manifesta 15, grups de debat, lectures i recerca individual. La idea era crear un procés continu d’aprenentatge que combinés aquestes activitats basades en la recerca amb exercicis pràctics de mediació, tot organitzant el treball en equip. Tanmateix, els imprevistos del dia a dia van fer que no sempre fos possible mantenir aquests espais col·lectius d’aprenentatge continu un cop inaugurada la biennal.

1_ <https://www.elsal-todiarlo.com/laboral/museo-reina-sofia-er-ror-sinservicio-medi-acion-cultural-despi-do-19-trabajadores>

2_ Segons la legislació espanyola, qualsevol persona amb un contracte mercantil ha d’estar donada d’alta com a treballador autònom, amb l’elevat cost que això implica. A més, aquests

contractes no han de superar cert percentatge de pagament, excepte si s’emmarquen dins dels termes de la llei d’excepcionalitat artística —cosa difícil de demostrar per a la majoria de perfils professionals— o es limiten a encàrrecs molt específics que es poden resoldre amb un contracte menor. Això fa que sigui gairebé impossible establitzar projectes i equips.

3_ Durant el període previ a la inauguració, el contracte va ser per un nombre d’hores més reduït i la seva distribució era flexible. Alguns caps de setmana intensius es van destinar a la formació. Això va permetre als membres de l’equip continuar amb les seves respectives ocupacions fins a la biennal, quan el contracte es va ampliar a 28 hores setmanals.

4_ De les 12 persones de l’equip, 5 eren llatinoamericanes, 6 tenien orígens europeus diversos i una era palestí-canadenca. Dues persones eren d’origen català i dues eren valencianes, una de les quals també era guineana.

5_ Vegeu l’enquesta pública, p. 198.

Malgrat aquesta limitació, es va generar un profitós intercanvi de coneixements i estratègies al voltant de la pràctica diària de la mediació, ajustant contínuament els enfocaments individuals. Al mateix temps, l'equip de mediació va poder incorporar progressivament el discurs, la informació i els comentaris dels diferents tipus de públic, la qual cosa es va traduir en un enriquiment significatiu de les narratives de la biennial. L'experiència demostra que en el procés de mediació de grups el mètode d'aprenentatge és recíproc, ja que tant la persona mediadora com el públic s'inspiren mútuament.

Crear un equip de mediació capaç de respondre a les demandes d'una organització de la magnitud i la complexitat de Manifesta 15 no està exempt de tensions. Crear col·lectivament una manera de mediar i un programa que inclogui la recerca, el disseny i la implementació d'activitats hauria necessitat més temps per compartir estratègies i informació, consolidar l'aprenentatge i, alhora, respondre a les necessitats de la biennial pel que fa al nombre de visitants que participen en la mediació. El caràcter temporal d'una biennial de 77 dies va imposar les seves limitacions, sobretot pel que fa al que es pot esperar del seu abast. Tot i que Manifesta 15 va superar els nostres objectius, fent gairebé 900 visites mediades, no hi va haver prou temps per examinar a fons i desenvolupar encara més altres formats de mediació, formats «més lents» que haurien involucrat menys persones, però de manera més impactant. Si ho haguéssim sabut abans, hauríem pogut fer més visites, però a causa de la capacitat limitada, aquesta va ser l'estimació màxima.

Les sessions col·lectives posteriors a la cloenda de la biennial Manifesta 15 van constituir una fase important de la col·laboració amb l'equip de mediació. Aquestes sessions van posar en relleu aspectes concrets, amb discussions sobre el potencial transformador de la mediació, els marcs contractuals, el cansament, les sensibilitats polítiques al voltant de la pràctica de la mediació i altres qüestions més específiques. Creiem que aquestes discussions no només es tindran en compte per a futures edicions de la biennial, sinó que també posaran les experiències de l'equip actual de mediació de Manifesta 15 a disposició de les institucions descentralitzades de l'àrea metropolitana de Barcelona i, per extensió, de molts altres espais socials i culturals de base.

Tallers educatius amb Diversorium

Conclusions

Des del seu inici, el Programa d'Educació i Mediació de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana ha tingut com a objectiu construir aliances i establir precedents significatius dins del panorama professional i cultural de Barcelona. Amb diversos formats, el programa ha creat plataformes de participació, ha posat en marxa recursos educatius, ha explorat arxius desconeguts i ha impulsat diverses pràctiques artístiques, maldant per arribar a tot tipus de públics i connectar-hi. L'abast total del programa d'Educació i Mediació va ser de 16.000 participants, 6.000 dels quals corresponien a visites mediades, 6.000 a visites d'escoles, 1.000 al programa prebiennal de *Fora per fer Escola* i 3.000 a activitats com ara tallers, seminari, xerrades, etc.

Malgrat que els resultats quantitatius tenen un valor inqüestionable i demostrat, és igual d'important reflexionar sobre què perdurará dels processos i de les iniciatives de col·laboració nascudes del programa d'una biennal que va estar oberta al públic durant 77 dies l'any 2024. Per exemple, un llegat interessant és que alguns dels projectes de recerca educativa endegats pels artistes i col·lectius participants continuaran més enllà de la biennal. Així, *Agápē* es durà a terme a l'espai de Paisanaje de Madrid, el CAR (Centro de Acercamiento a lo Rural), on ja s'està col·laborant amb dues escoles locals. A Catalunya, el recurs educatiu desenvolupat per a aquest projecte es distribuirà a les escoles de l'àrea de Collserola a través de la cooperativa Fundesplai i a les escoles de Barcelona a través de la xarxa Escoles + Sostenibles.

Així mateix, el projecte d'Anaïs Florin, *Recordarem allò que vau aprendre*, té garantit que es conservarà el seu valuós arxiu històric pedagògic en ser cedit a l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris. Aquesta cessió fa que el material sigui àmpliament accessible per primera vegada, servint tant a la comunitat local com als investigadors interessats en la història de la zona. Aquesta iniciativa comparteix el compromís més extens de Manifesta 15 de preservar i difondre arxius de recerca, com ara *Arxius Negres* i *Escola de passats*, així com explorar possibles usos futurs d'espais com l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili. A més, la instal·lació creada especialment per a la façana de l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris durant els últims dies de la biennal no es desmuntarà i serà un llegat per a l'espai i la seva comunitat que perdurará en el temps.

Els coixins de l'espai incluiu de Diversorium, que formen part de l'obra d'Ariadna Guiteras, han trobat nous llocs d'acollida en exposicions i espais públics, al Museu d'Art Modern de Tarragona i a clubs d'Amsterdam, on formen part de «BODY – queer parties for all bodies».

Fora per fer escola: Pràctiques radicals des de les pedagogies catalanes ha obert un dinàmic canal de recerca sobre les pedagogies catalanes. Aquesta iniciativa ha tingut un fort ressò dins de les comunitats professionals, fent que s'examini més la seva influència en els models educatius contemporanis. D'altra banda, ha fomentat col·laboracions interdisciplinàries amb artistes i altres parts interessades, alhora que ha aprofundit en els contextos històrics, socials i culturals que han donat forma a aquestes pràctiques. Com a prova

d'aquest impacte, el Museu Picasso de Barcelona va aprofitar la nostra col·laboració en el seminari d'educació de Manifesta 15 «Ensenyar comunitat, aprendre col·lectiu, ser xarxa» per enfortir els vincles amb educadors del territori català. Aquesta col·laboració tan celebrada es va traduir en l'establiment de grups de treball permanents per a docents i en la creació d'un nou cicle de seminaris que se celebrarà al Museu Picasso.

Creiem que mantenir l'activació del grup de treball territorial és cabdal per aprofitar l'impuls de la biennal.

Tot i que persisteixen les connexions informals entre les persones participants, cal comptar amb suport institucional per mantenir els esforços coordinats de la xarxa. Al llarg del 2024, aquest grup català endegat per Manifesta 15 ha propiciat col·laboracions i projectes intermunicipals, establint un valuós precedent per enfortir les connexions educatives territorials. Garantir la longevitat de la xarxa oferiria una plataforma que perdurés al llarg dels anys per compartir recursos, idees i metodologies entre els diversos agents i espais culturals de la zona, una iniciativa molt necessària que Manifesta 15 va posar en relleu.

Finalment, el model de mediació implementat per l'equip de mediació que es va crear i que va treballar dins de la biennal durant 77 dies l'any 2024 va destacar constantment com un dels llegats més transformadors de Manifesta. L'equip de mediació té un punt de vista únic, de múltiples dimensions i obert sobre el concepte de la biennal, format pel seu compromís crític amb els artistes i els comissaris que hi van participar, l'equip local, les parts interessades i els visitants. No hi ha dubte que les experiències i pràctiques posades en marxa per l'equip de mediació de Manifesta 15, i de fet per tot l'equip d'educació i mediació, influiran i enriquiran els seus futurs esforços professionals, portant endavant el compromís del programa amb autoreflexió, col·laboració i agència compartida.

Dades econòmiques

178

Dades econòmiques i aspectes organitzatius

El pressupost total de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana va ascendir a 9.2 milions d'euros, incloent-hi 865.219 euros obtinguts en vendes, 475.149 euros en beques i 7.941.513 euros de finançadors públics. Els principals finançadors van ser l'Ajuntament de Barcelona (5,2 milions d'euros) com a coiniciador, la Diputació de Barcelona (1,2 milions d'euros), la Generalitat de Catalunya (1 milions d'euros) i el Ministeri Espanyol de Cultura (500.000 euros). A més a més, la Generalitat de Catalunya va invertir 1.900.000 € directament en la transformació i adaptació de les Tres Xemeneies.

La despesa final prevista del projecte en el primer quart del 2025 va de 8.891.101 euros, amb ingressos de 9.290.282 euros, generant un balanç positiu brut de 390.780 euros gràcies a l'èxit en la captació de fons i els alts ingressos per entrades.

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana es va establir en una fundació independent el 2022, supervisada per un patronat format per un total de nou membres, tant locals com internacionals. El maig del 2024, el 90 % dels membres catalans del Patronat van ser substituïts arran de les eleccions municipals. Aquest canvi va tenir un impacte en el calendari ajustat abans de la inauguració de la biennal. A més, durant el mateix any hi va haver també canvis en la Generalitat, el Govern d'Espanya i el Parlament Europeu.

La Fundació va donar feina a temps complet a cinquanta persones a Barcelona, totes les quals viuen a Catalunya, que van treballar en el programa una mitjana de setze mesos fins al final de Manifesta 15. La Fundació també va donar feina a quaranta-vuit persones de suport per treballar en sis seus diferents i va comptar amb la participació de cinquanta voluntaris durant diferents períodes de la biennal.

La Fundació Manifesta 15 Barcelona Metropolitana conclourà la seva activitat el juny de 2025 i es dissoldrà abans del final del 2025.

179

Captació de fons i finançament

Per a cada edició de Manifesta, el Departament de Desenvolupament cerca finançament per als projectes dels participants, els elements del programa i el conjunt de la biennal. L'objectiu inicial per al patrocini i les subvencions per a Manifesta 15 Barcelona Metropolitana era d'1 milió d'euros. L'equip de desenvolupament va haver d'encarar un gran repte a l'hora d'aconseguir patrocinadors degut a la forta competència per part d'altres esdeveniments que se celebraven a Barcelona aquell mateix any, especialment la Copa d'Amèrica. L'equip va obtenir finalment 475.149 euros en beques, concentrant-se en el finançament dels programes artístics i educatius de la biennal Manifesta 15, el seus principals àmbits d'especialització. Aquesta aportació econòmica va ser molt més baixa que en anteriors edicions de Manifesta i per primera vegada la biennal no va comptar amb cap patrocini comercial.

El Departament de Desenvolupament, amb l'ajuda dels equips de gestió i de producció, va posar-se en contacte amb moltes empreses i organitzacions de finançament i beques i finalment va aconseguir captar quinze entitats que van aportar fons als projectes artístics del programa, alguns dels quals col·laboren amb Manifesta Internacional des de fa molt de temps. Una selecció d'entitats que van col·laborar en aquesta edició es detallen a continuació:

AMMODO va aportar una generosa aportació de 100.000 euros i, amb el suport del Patronat d'International Foundation Manifesta d'Amsterdam, va aportar 50.000 euros addicionals per a la participació de Carlos Bunga, Maja Escher, Lara Schnitger, Binta Diaw, Kiluanji Kia Henda, Katja Novitskova, Bea Bonafini, Chiara Camoni, Marcos Kueh, Marie-Claire Messouma Manlanbien, Martin Toluku, Claudia Pagès, Carolina Caycedo i Lola Lasurt.

La Fundación Daniel y Nina Carasso va finançar amb 50.000 euros l'obra de nova creació de la participant Binta Diaw, el projecte Memòria del Fum. Conflictes ecosocials en zones de sacrifici i el Programa d'Educació i Mediació de Manifesta 15 creat específicament per al Centre de la Platja i titulat «Què saben de pedagogia les criatures marines?».

La Direcció General de les Arts del Ministeri de Cultura de Portugal va aportar 45.521 euros l'obra dels següents participants portuguesos: Carlos Bunga, Hugo Canoilas, Diana Policarpo i Maja Escher.

La Fundació Calouste Gulbenkian va aportar 15.000 euros la participació portuguesa de Carlos Bunga, Maja Escher, Hugo Canoilas i Diana Policarpo.

El Dutch Mondriaan Fund va aportar 40.000 euros per a la participació holandesa a la biennial, com també ho va fer l'Ambaixada del Regne dels Països Baixos a Espanya amb 15.000 euros, incloent-hi projectes d'Embassy of the North Sea, Niels Albers, Diana Scherer, Lara Schnitger, Tanja Smeets i Elmo Vermijs.

La Fondazione In Between Art Film italiana va aportar 31.943,79 euros els projectes de MASBEDO i de Jonathas de Andrade.

Phileas – The Austrian Office for Contemporary Art va aportar el projecte de radio SLUMBER amb 10.000 euros.

El Ministeri de les Arts, la Cultura, el Servei Civil i l'Esport d'Àustria (BMKÖS) va aportar 10.000 euros la participació de Hui Ye, com a membre del col·lectiu Radio SLUMBER. La participació austríaca també va ser subvencionada pel Fòrum Cultural Austríac de Madrid, el qual, amb 1.000 euros, va possibilitar la participació d'Anca Benera & Arnold Estefan.

Pro Helvetia - Fondation suisse pour la culture va aportar 13.587 euros la participació de Julian Charrière.

ifa – Institut für Auslandsbeziehungen va aportar 10.000 euros els projectes d'Asad Raza i Clara Sukyoung Yo, membre del col·lectiu radio SLUMBER.

Trampoline Association va concedir 4.958,68 euros a artistes i col·lectius francesos com ara Ugo Schiavi, Félix Blume, Claire Fontaine i Marie Claire Messouma Manlanbien.

L'Ajuntament de Ripollet va concedir 15.000 euros l'obra de Nora Ancarola.

El Ministeri de Cultura de Rin del Nord-Westfàlia, com a entitat que finança Manifesta 16 a la regió del Ruhr, va aportar 20.000 euros per a una recepció de benvinguda per a quatre-centes persones al Palau Reial de Pedralbes a Barcelona, un espai cedit per la Generalitat de Catalunya.

L'Enquesta pública de Manifesta 15 va ser finançada per la Fundació "la Caixa" amb 40,000 euros. L'avaluació independent de l'impacte general de Manifesta la va dur a terme la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) juntament amb GESOP, Gabinet d'Estudis Socials i Opinió Pública, S.L, amb el suport de la Fundació "la Caixa". Aquesta avaluació es basa en anàlisis quantitatives (1.905 enquestats públics) i qualitatives a partir d'enquestes públiques, grups de discussió i entrevistes.

Acción Cultural Española (AC/E) va aportar 4.000 euros per l'assistència d'una delegació ucraïnesa als dies previs per a professionals de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana (del 5 al 7 de setembre del 2024). La seva assistència va impulsar el diàleg i el compromís compartit de promoure l'intercanvi i la innovació culturals.

L'equip del Departament de Desenvolupament també va establir onze acords locals sobre productes i serveis per un valor estimat de 160.000 euros, que van donar suport a aspectes logístics com begudes i menjar, mobiliari, mobilitat, restauració, seus, comunicació i màrqueting. Els acords de col·laboració es van establir amb les següents institucions i empreses: Front Marítim, The Social Hub, Diplocat, Urbidermis, Moritz, Auara, Vilajuïga, Suntory Beverage, Syra Coffee, Dos Déus Vermouth, Moventis, A Bike Rental, Cooltra, Simon i Freixenet.

El consorci públic-privat Catalonia International va aportar 40.000 euros per finançar dos viatges de la premsa internacional a Barcelona: el «Reconnaissance Press Trip» i el «Press Trip for Preview Days», el primer del quals va acollir vint periodistes i el segon quaranta-cinc. L'aportació va cobrir bitllets d'avió, allotjament i altres despeses in situ durant la seva estada.

Sistema d'entrades

Manifesta 15 va decidir establir un preu d'entrada de 15 euros per poder accedir a les tres seus principals i que els visitants podien utilitzar durant tot el temps que durés la biennial tantes vegades com volguessin. L'estratègia darrere d'aquest sistema d'entrades bastant complex era fer que el preu fos accessible a diferents grups objectius (amb descomptes i entrades gratuïtes per a estudiants, pensionistes, etc.) i també donar valor al programa, gestionar els aforaments en certes seus (com ara la Casa Gomis) i poder recollir dades dels perfils dels visitants. Gràcies als guanys per la venda d'entrades, la Fundació va poder tenir un benefici comercial considerable de 862.250 euros.

Els ingressos també es van obtenir amb les Experiències Manifesta, que permetien a les empreses oferir als seus clients, empleats i socis una experiència feta a mida. En total es van vendre 221 experiències per un valor de 8.537,88 euros i paquets d'entrades per un valor de 3.816 euros.

La Fundació va rebre durant el darrer trimestre del 2025 una resolució afirmativa d'Hisenda i la confirmació de la decisió que les vendes d'entrades estarien exemptes d'IVA i que es recuperaria l'IVA en concepte d'ingressos de marxandatge i patrocini.

Màrqueting, comunicació, publicacions i desenvolupament de públics

182

«Manifesta 15 té fonaments sòlids. Ho va demostrar durant els mesos en què va tenir lloc a la nostra ciutat i els seus voltants. Heu posat sobre la taula debats necessaris que, estic segur, marcaran la manera com la societat haurà d'afrontar qüestions com la sostenibilitat, la memòria, els deutes amb el colonialisme o la cura de les persones vulnerables. Aquest és, en essència, el paper de la cultura i l'art: qüestionar l'statu quo i plantejar-nos si podem fer-ho millor.»

Sergi Vicente, exdirector de BTV

Estratègia

L'objectiu principal del Departament de Màrqueting i Comunicació de Manifesta 15 era connectar fonamentalment amb un públic ampli i variat de la regió metropolitana, garantint que les veïnes i els veïns de Barcelona i els seus voltants sortissin dels seus municipis per (re)descobrir la zona i la seva riquesa cultural. L'estratègia elaborada es va crear tenint presents els residents de la ciutat i de la seva àrea d'influència per aconseguir que visitessin espais i equipaments molt desconeguts vinculats al patrimoni arquitectònic, religiós i industrial de Catalunya. Es va endegar una estratègia per posar en relleu, entre els públics de Barcelona i la seva regió metropolitana, com la descentralització de la cultura és possible a Catalunya i com aquesta pot ser una incubadora per a la transformació socioecològica, sense atreure més visitants internacionals o turistes a Barcelona, una qüestió ja problemàtica a causa de la massificació turística. Per a aquells visitants internacionals atrets per Manifesta 15, el nostre objectiu era explicar la història d'una Barcelona metropolitana alternativa, que transcendeix els seus límits naturals per demostrar un dinamisme, una història i una realitat diferents dels de la turística Rambla. Aquests objectius es van complir amb escriure mitjançant accions de màrqueting, l'activació del conjunt de l'entorn mediàtic, una estratègia de comunicació trilingüe amb una pàgina web, xarxes socials i campanyes digitals i físiques arreu de les dotze ciutats amfitriones, l'activació d'esdeveniments per a un públic ampli i una especial atenció a les publicacions, que promouien, contextualitzaven i visualitzaven la recerca i el programa de Manifesta 15. L'equip de Manifesta 15 creu que els objectius principals d'aquest estratègia es van implementar amb èxit mitjançant la participació del públic de la zona, una impressionant cobertura de la premsa local, comarcal i internacional, una implicació creixent i continuada amb els canals de comunicació digitals i un nivell de satisfacció excepcionalment alt dels visitants pel que fa a tots els aspectes del programa.

183

Públics

Per construir els públics de Manifesta 15 abans que s'inaugurés la biennial, era fonamental establir un gran nombre de col·laboracions locals i accions de màrqueting creuat per consolidar-ne la base. Al llarg del 2023 i el primer trimestre del 2024 es van organitzar esdeveniments conjuntament amb el 48h Open House Barcelona, el Loop Festival, l'Asian Film Festival Barcelona o La Mercè. Es van mantenir una sèrie de converses sobre el sector creatiu amb un dels col·laboradors del programa de Manifesta 15, The Social Hub Barcelona, implicant un públic format per creatius i empresaris. Durant la biennial, als espais més destacats i espectaculars —com l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili, la Casa Gomis i les Tres Xemeineies— a banda del programa artístic i educatiu públic, el Departament de Màrqueting va organitzar activitats juntament amb importants associacions culturals locals. Es va celebrar una espectacular vetllada de música clàssica amb el nom d'Arc d'Iris a l'últim pis de la sala de turbines de les Tres Xemeineies en col·laboració amb La Fura dels Baus, el compositor Marc Migó i l'Orquestra

Arc d'Iris de La Fura dels Baus i el compositor Marc Migó
amb l'Orquestra del Reial Cercle Artístic de Barcelona

186

Acte de cloenda de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana

del Reial Cercle Artístic de Barcelona que va atreure un nombrós públic d'aficionats a la música clàssica i al teatre. Durant la setmana de cloenda es va organitzar una activitat de franc a les Tres Xemeneies en col·laboració amb l'agència Lexa Services i quatre col·lectius de música queer (LATINEO M8NSE, MARICXS, Me Siento Extraña i MUSA), la qual va aplegar un públic de més de dos mil joves aficionats a la música electrònica i a la dansa i de la comunitat queer. El Departament de Màrqueting també va convidar un gran ventall de creadors locals de contingut amb destacades comunitats online per a dos esdeveniments especials, *The Inside Look*, a la Casa Gomis i a les Tres Xemeneies, que van atreure més de vint creadors digitals en els seus canals i que van compartir les seves visites amb els membres de la seva comunitat. El departament també va fer activacions fora de les seues de Manifesta 15 com per exemple l'organització dels Racons Manifesta 15 a algunes biblioteques de Barcelona, que van presentar una selecció de llibres relacionats amb el contingut de Manifesta 15 i les publicacions de la biennal. Algunes biblioteques també van acollir activitats de participants de Manifesta 15, com ara un taller i una sessió de ganxet a la Biblioteca i Espai Cultural Font de la Mina i una activació a càrrec de Rosa Tharrats i Gabriel Ventura a la biblioteca de Santa Coloma de Gramenet. Mitjançant la nostra col·laboració amb Biblioteques de Barcelona, se'ns va incloure dues vegades al seu butlletí, enviat a més de 528.940 persones a Barcelona per convidar tots aquells i aquelles que tenen el carnet de biblioteca a gaudir del descompte especial de Manifesta i, a més, es va muntar un concurs per aconseguir entrades gratuïtes. Manifesta 15 també va treballar amb Apropa Cultura, una iniciativa social que ofereix un gran ventall d'espectacles i activitats culturals a preus assequibles per a persones amb discapacitat o en risc d'exclusió social. Durant la biennal, Manifesta 15 va acollir 99 grups amb un total de 1.201 persones de diferents grups socials vulnerables.

El Departament de Publicacions també va participar en la fira de llibres d'art Arts Libris i va organitzar una presentació de llibres i un vermut a la tarda al MACBA, on es van donar a conèixer totes les quatre publicacions de Manifesta 15. Aquests actes i activacions organitzats pel Departament de Màrqueting i Comunicació, sense parlar de la inauguració oficial, que va aplegar 2.500 persones a les Tres Xemeneies, van atreure un gran nombre de públics diferents, des d'aficionats a la música a entusiastes de la cultura. Aquests esdeveniments van augmentar la visibilitat de la marca, la qual cosa va representar un gran èxit per a Manifesta com a marca que un ampli públic de Catalunya desconeixia.

Identitat visual de Manifesta 15

Com a cada edició de Manifesta, es va convidar un estudi de disseny local perquè en creés la identitat visual. Aquesta va ser dissenyada per un estudi amb seu a Barcelona, Domestic Data Streamers, i va utilitzar com a punt de partida elements de navegació vinculats al mapa del territori. Des d'un complex disseny inicial i la selecció de sorprenents espais icònics, els principals elements de disseny es van adaptar per ser utilitzats a les quatre seues principals. Sobretot, va quedar clar que l'eina de comunicació

187

més destacada del departament eren les espectaculars Tres Xemeneies. Situades a Sant Adrià de Besòs, no hi havia dubte que aquestes xemeneies, que mai abans no havien estat obertes al públic, despertarien la curiositat i l'entusiasme de totes les persones de Barcelona i els municipis del seu voltant, com un punt de referència constant per a tothom, tot i que abans era impossible entrar-hi. Aquestes seus principals com la Casa Gomis al Delta del Llobregat i el monestir de Sant Cugat es van emparellar tot seguit amb el seu «color de clúster» com a codi per a la seva localització geogràfica. La identitat visual era inconfusiblement fàcil de reconèixer, atrevida i accessible perquè tothom la fes seva ja que apareixia arreu dels dotze municipis, i tant com permetia el pressupost en aquesta escala de grans dimensions de la regió metropolitana.

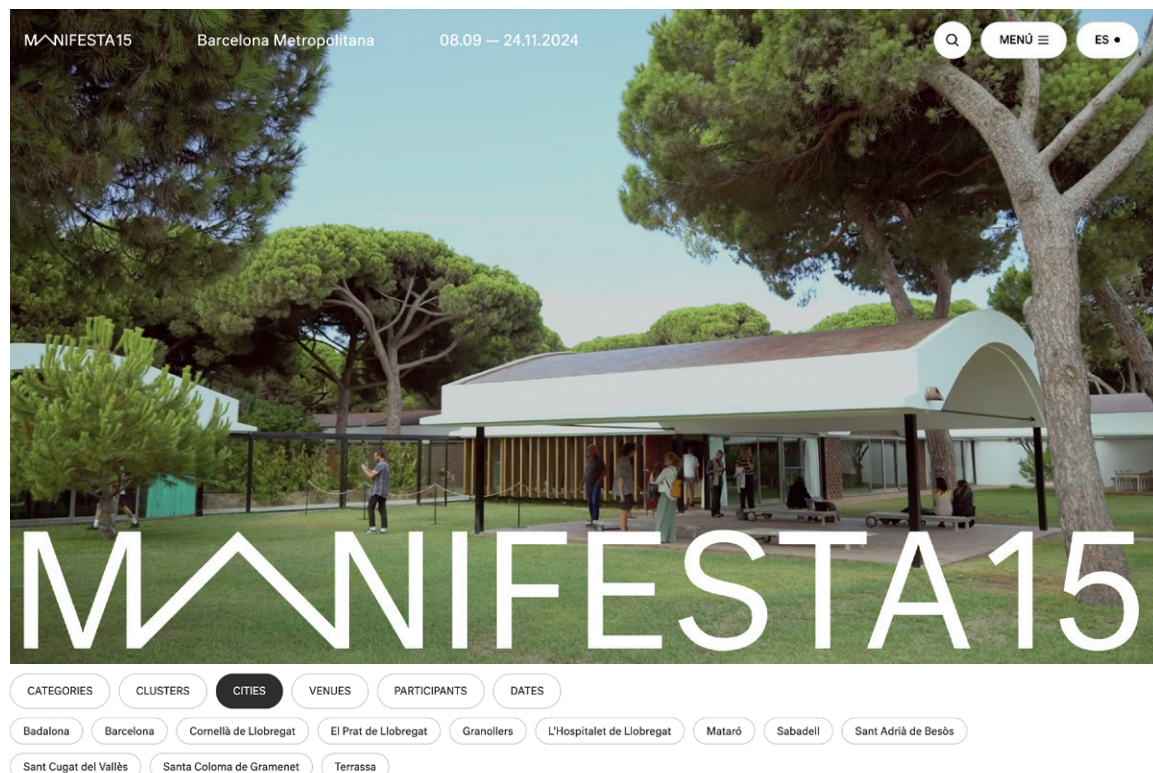
Campanyes, cartells i senyalització

Es van emprendre campanyes digitals i impreses a l'exterior de Manifesta 15 arreu de Barcelona i la seva regió metropolitana que es van poder veure a tots els dotze municipis: Badalona, Barcelona, Cornellà de Llobregat, El Prat de Llobregat, Granollers, L'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Sabadell, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Sant Cugat del Vallès i Terrassa. El departament va col·laborar amb els departaments de comunicació de tots els municipis metropolitans per garantir tants espais com fos possible en els millors llocs de cadascun d'ells. Un llarg procés de negociació entre Manifesta 15 i els municipis es va traduir en una visibilitat a gran escala. Es van col·locar rètols a cada municipi per ajudar el públic a orientar-se des de l'estació central de bus/tramvia o tren i crear un recorregut distintiu. Finalment, els serveis de transport públic, com la forma aconsellada per moure's, van tenir un gran paper en la promoció i visibilitat de Manifesta 15. Una col·laboració fructuosa amb la companyia Renfe i el batejat com a Tren de la Cultura van ampliar enormement l'abast de Manifesta 15, amb reposacaps amb el logotip, concursos d'entrades, activacions a les xarxes socials i visibilitat digital a bord arreu de la regió metropolitana durant tres mesos. D'altra banda, es van establir col·laboracions amb altres empreses de transport públic, incloent-hi la retolació de tot un tramvia que va de Barcelona a Sant Adrià, un tren de Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya de Barcelona a Sant Cugat i més enllà, i a la part del darrera d'un bon nombre d'autobusos de la companyia Moventis amb destí a Mataró. El suport i la dedicació d'aquests socis va fer que Manifesta 15 arribés a tota la regió metropolitana amb un pressupost limitat de 50.000 euros. Aquesta campanya de desenvolupament de marca d'enorme èxit de Manifesta 15 a través de l'associació amb el transport públic va ser cabdal per visualitzar la presència de Manifesta 15 a la regió metropolitana durant dotze setmanes l'any 2024.

Tram de Barcelona amb la imatge de Manifesta 15
Banderoles promocionals de Manifesta 15

Lloc web de Manifesta 15: <http://www.manifesta15.org>
Roda de premsa d'obertura de Manifesta 15

Pàgina web i xarxes socials

L'any 2023 es va llançar una pàgina web específica per acollir la complexa estructura i el treball de la 15a edició, amb un mapa i més de 560 activitats. La pàgina web de Manifesta 15 —manifesta15.org— va rebre més de 373.724 visites el 2024, amb 47.739 visites la setmana de la inauguració i 24.942 visites setmanals durant la biennial, fent palesa una implicació constant amb la biennial i el seu programa. Les plataformes de xarxes socials, especialment Instagram, van ser fonamentals per difondre els missatges clau i el programa de Manifesta 15. Com en cada edició de la biennial, el departament va haver de construir un seguiment local, tot retenint les comunitats formades en les edicions anteriors. La implicació de les xarxes socials de Manifesta va créixer substancialment durant el període previ i durant la biennial, amb un augment de 36.200 seguidors del compte d'Instagram de Manifesta 15 l'any 2024 fins arribar a 91.352, dels quals un 65,7 % eren dones i un 17,7 % residents a Barcelona. Atès l'entorn de màrqueting digital en constant creixement i el seu potencial, Manifesta 15 va implementar una gran campanya digital amb una agència de màrqueting local, Nordia, que va arribar a 1.393.034 persones del territori i va generar 6.419.703 impressions.

Premsa

Les bases de l'estratègia de premsa de Manifesta 15 ja estaven fixades l'any 2022, perquè destacats periodistes catalans i espanyols van ser convidats a Manifesta 14 Prishtina per familiaritzar-se amb el caràcter de la biennial nòmada, la seva metodologia i la seva gestió. Aquesta xarxa va créixer substancialment tan bon punt es va establir un equip a Barcelona a principis del 2023. Els nombrosos canvis en el govern provincial, autonòmic i nacional van obstaculitzar significativament la implicació de Manifesta 15 amb els periodistes de forma física, perquè no es van permetre conferències de premsa al llarg del 2023 a causa de les eleccions. Tanmateix, l'equip va poder construir la xarxa de premsa arreu de Catalunya i crear un gran sentit d'anticipació per a la biennial. El febrer de 2024, Manifesta 15 va organitzar una prebiennial o viatge de reconeixement per a un grup de destacats mitjans internacionals per mostrar-los parts del territori i presentar-los els actors principals, fent que poguessin tenir una visió del que s'estava duent a terme a les diferents seus. Periodistes locals també es van afegir a una part d'aquest itinerari de premsa, ja que vam obrir les Tres Xemeneies i els vam oferir una visita exclusiva. Totes les cadenes de televisió, i especialment betevé i 3Cat, es van mostrar disposades a col·laborar amb Manifesta 15 i oferir notícies per a les seves audiències. El programa Metropolis de RTVE, seguidor lleial de Manifesta, també va emetre un documental sobre l'edició. Malgrat els obstacles, es van publicar més de 1.049 articles sobre Manifesta 15 a la premsa local, nacional i internacional des de l'any 2020, dedicats sobretot a la transició socioecològica i al tema de la descentralització de les infraestructures culturals, que era la qüestió principal de la cobertura de la premsa local al llarg de la biennial. Durant la biennial, es van publicar 284 articles i ressenyes a la premsa internacional, 357 articles a la premsa catalana i 214 articles a la premsa espanyola. Es van produir cinc

Recull de citacions de premsa

«En un món on, es diu, el futur ha estat cancel·lat, l'art ens mou a pensar allò impensable, a imaginar un món millor més enllà de les trompetes de l'apocalipsi, a negociar un futur ecosocial més enllà d'un model de ciutat lligat a la cultura fòssil. Aquesta és la lliçó de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, i cal aprofitar-la!»

Jordi Martí, secretari d'estat de la Cultura, Govern d'Espanya. Article de La Vanguardia

«Aquelles persones que tinguin prou curiositat per embarcar-se en una aventura semblant, encara que només visitin uns quants llocs, podran fer una ullada reveladora al que hi ha darrere de la façana turística de Barcelona. L'àrea metropolitana ofereix moltes idees per reflexionar sobre problemes i qüestions de desenvolupament urbà i regional que també figuren a l'agenda d'altres llocs.»

Diane Artus, BauNetz

«La voluntat d'aquesta edició de dirigir la nostra mirada cap a les perifèries és, per sort, no exhaustiva; la biennal no tracta de demanar a tothom que vagi a tot arreu. Més aviat, en integrar-se dins d'infraestructures socials i ecològiques locals atomitzades, el projecte activa l'art com a factor de mediació per permetre tant el compromís crític com, esperem-ho, un canvi continuat.»

Louisa Elderton, Artnet

«En la seva 15a edició, Manifesta a la regió metropolitana de Barcelona aconsegueix abordar temes ecològics i socials urgents en més que només els textos de paret.»

Són les mateixes obres artístiques les que busquen respostes i, en combinació amb la història local, es converteixen en una biennal que val la pena visitar.

La Manifesta d'enguany és moltes de les coses que ha promès tantes vegades: una visió del desenvolupament urbà, una plataforma de discurs social urgent i, sobretot, una exposició que pot encarar tot això a través de l'art.»

Maximilian Lehner, Parnass

«Substituir l'skyline de Barcelona, amb la Sagrada Família i la Torre de Jean Nouvel, pel de tres xemeneies monumentals, d'una memòria industrial fascinant, convertint una antiga central elèctrica en un espai cultural, és una visió, una ambició, que s'emmiralla directament en la Tate Modern de Londres amb la seva Sala de les Turbines o el MAAT de Lisboa.»

Francesca Pini, Corriere della Sera

«Les tres seus principals —cadascuna un espai llegendari que fins ara era pràcticament inaccessible als visitants o als residents— defineixen una idea central que crea un relat potent i satisfactori. Dos rius, el Llobregat i el Besòs, actuen com a enormes parèntesis geogràfics que delimiten les grans contradiccions i disparitats de la ciutat, posant de manifest les tensions i contradiccions socials i econòmiques que, literalment, van construir la mateixa Barcelona que avui coneixem.»

Javier Montes, Artforum

«Manifesta és abans que res un mètode: a partir del diàleg inicial, es teixeix tota una xarxa de trobades i intercanvis amb les comunitats locals per revisar el passat, identificar necessitats i qüestionar les dinàmiques culturals i urbanístiques d'una ciutat. Un cop establerta aquesta exploració de la problemàtica d'un territori, l'estructura orquestra una ruta d'art a mida, auscultant l'esperit i les possibilitats del lloc a través de la poesia d'obres contemporànies.»

Emmanuelle Jardonnnet, Le Monde

documentals sobre Manifesta 15 (un alemany, un francès, un espanyol i dos catalans). Manifesta 15 va organitzar tres conferències de premsa i dos viatges de premsa per a 140 periodistes. 254 periodistes i 1.402 professionals van assistir els dies previs a la inauguració.

Publicacions

Les publicacions són un mitjà clau per documentar adequadament i representar el context, la recerca i el programa final de cada edició de Manifesta. Manifesta 15 va publicar quatre llibres en tres idiomes separats, anglès, català i castellà, amb un total de dotze volums diferents, dissenyats per Spread. Les publicacions estaven a la venda a la majoria de les seus de Manifesta 15, en destacades llibreries arreu de la regió metropolitana i en importants botigues de museus com per exemple el MACBA i el CCCB. Les publicacions formen part del llegat tangible de Manifesta 15 i constitueixen una eina fonamental per explicar el paper de Manifesta 15 al territori. Les publicacions editades per a la 15a edició van ser:

Fora per fer escola. Pràctiques radicals de les pedagogies catalanes, que inclou un Oracle Pedagògic elaborat especialment en forma de manual per a professorat i docents locals. Aquesta publicació es va editar juntament amb el Departament d'Educació i Mediació de Manifesta 15 i amb una tirada de 1.500 exemplars.

Barcelona, més enllà de les muralles presentava el decisiu procés prebiennal i els projectes posats en marxa arreu de la regió metropolitana per deu col·lectius seleccionats i que va portar a la conceptualització del marc d'aquest edició. Aquesta publicació va també tenir una tirada de 1.500 exemplars.

El catàleg principal de Manifesta 15, que incloïa totes les obres dels 92 participants i es va publicar un mes i mig després de la inauguració a mitjans d'octubre de 2024. Aquesta publicació és de gran valor per a professionals i aquells visitants que desitgen tenir un record visible de les exposicions i de les presentacions. Aquesta publicació va tenir una tirada de 2.000 exemplars.

Per al públic en general, Manifesta 15 va elaborar una publicació especial en tres idiomes, *Manifesta 15 Barcelona Metropolitana 2024*. *Guia*, que especificava les diferents seus, com arribar-hi, el municipi, com desplaçar-se, els serveis d'allotjament i de lleure, on menjar i què fer a cada municipi. Aquesta guia popular va tenir una tirada de 3.000 exemplars.

A banda de les publicacions per a la biennal, l'any 2025 es presentarà una publicació addicional titulada *Arxius negres: fragments d'una metròpoli anticolonial*. Aquesta s'està elaborant en col·laboració amb la curadora i escriptora Tania Safura Adam i vol ser un testimoni dels materials i objectes exposats a la mostra *Arxius Negres* durant Manifesta 15, a l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili. Serà la primera publicació en castellà, català i anglès per explorar els relats oblidats i obviats dels membres de les comunitats de la diàspora negra de la regió metropolitana. Un text de Kathleen Ferrier, cap de la Comissió UNESCO alemanya, i un altre de la directora de Manifesta 15 Hedwig Fijen presentaran com aquesta recerca es posiciona dins del debat internacional.

Publicació
Fora per fer escola

Pedagogical Oracle
toolkit

Publicació Recerca prebiennal

Publicació Manifesta 15

Publicació Manifesta 15
Arxius negres

Guía Manifesta 15

196 Representants institucionals que van participar en la roda de premsa d'obertura de Manifesta 15
L'exalcaldessa Ada Colau escrivint el text per a la instal·lació del participant de Manifesta 15 Larry Achiampong

197 L'alcalde de Barcelona, Jaume Collboni, i la directora de Manifesta, Hedwig Fijen, durant la roda de premsa d'obertura de Manifesta 15
Ernest Urtasun, el ministre de Cultura del Govern d'Espanya, durant l'obertura de Manifesta 15

Enquesta pública

198

L'avaluació de l'impacte o enquesta pública de Manifesta 15 és una iniciativa de recerca centrada a avaluar els impactes econòmics, socials i culturals de la Biennial de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. Valora la recepció i l'impacte de la Biennial, la seva rellevància i influència en les diverses parts interessades, incloent-hi el públic, artistes i les comunitats locals tenint en compte criteris qualitatius i quantitatius. La recerca és una anàlisi independent conduïda per la Universitat Oberta de Catalunya, a partir de dades recollides per GESOP i finançada per Fundació "laCaixa".

Els objectius de la recerca inclouen:

- Avaluar l'impacte social, cultural i econòmic de l'esdeveniment.
- Amplificar el potencial i la diversitat cultural de Barcelona, tal com la ciutat de Barcelona va escriure en la seva proposta de candidatura.
- Observar com Manifesta 15 ha portat la descentralització el paisatge regional cultural estipulada en la proposta de candidatura.
- Entendre el perfil de visitant i la seva percepció de la Biennial, avaluant l'efectivitat de les estratègies de comunicació i de màrqueting.

L'enquesta pública de Manifesta 15 reflecteix la part quantitativa de l'anàlisi i es basa en 1.901 entrevistes fetes entre octubre i novembre de 2024 entre els visitants de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana.

Principals conclusions de l'enquesta pública

- Alta assistència: del 8 de setembre al 24 de novembre de 2024, la biennial va atraure 291.336 visites.
- De mitja, cada visitant va visitar tres seus, que vol dir que cada visitant va viatjar des de la seva ciutat metropolitana a com a mínim dues altres ciutats, demostrant que Manifesta 15 va animar els habitants locals a explorar la regió metropolitana i participar en la descentralització de les activitats culturals.
- Els visitants provenien principalment de la regió metropolitana de Barcelona (85,4 %), amb un 4,8 % de la resta d'Espanya i un 9,8 % de visitants internacionals, principalment d'Alemanya (18,3 %), Itàlia (17,6 %) i els Països Baixos (15,0 %). Això vol dir que el 90,2 % eren visitants regionals i nacionals i 9,8 % eren internacionals, subratllant que Manifesta 15 va aconseguir un dels seus principals objectius que era arribar al públic local.

Perfil del visitant i percepcions

- L'enquesta va mostrar que el 56,3 % dels visitants eren dones, el 41,7 % eren homes i l'1,1 % es van identificar com a no binaris. El 73,8 % eren treballadors, el 18 % estaven jubilats i el 3,1 % eren estudiants.
- El 69 % dels visitants no eren professionals de la cultura, no estaven vinculats a l'àmbit artístic, cultural o creatiu, el que significa que Manifesta va aconseguir arribar principalment a públic no professional.
- El 92,7% dels visitants mai no havia sentit parlar de Manifesta abans o no havia assistit mai a una edició de Manifesta. Això demostra que Manifesta 15 va crear una nova base de públic.

199

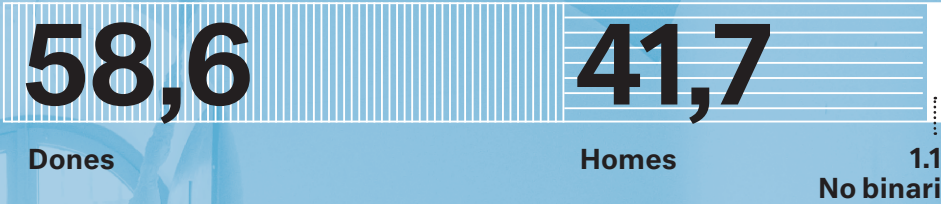
- Els visitants es van mostrar d'acord en què les seus de Manifesta 15 tenen un alt valor simbòlic (4,61 sobre 5) i que Manifesta 15 destaca la urgència de la descentralització cultural a la Regió Metropolitana (4,21 de 5).
- El 91,2 % dels visitants estaven molt o força satisfets amb la seva experiència a Manifesta 15. Els aspectes amb les puntuacions de satisfacció més altes van ser el personal de suport a les seus (4,38 sobre 5), la comoditat general dels recintes (4,24 sobre 5) i el preu de l'entrada (4,23 sobre 5).
- Entre els residents de la Regió Metropolitana de Barcelona, el 68,9 % va declarar que el seu interès per l'art, la cultura i la història de la seva regió va augmentar després de visitar Manifesta 15. A més, el 60 % creia que el llegat que Manifesta 15 ha deixat a la regió és una major consciència de la necessitat de descentralització cultural, el 55 % va identificar un augment del suport al sector cultural i el 50 % va destacar la conscienciació sobre la cohesió social i la transició ecològica.

Impacte econòmic i retorn de la inversió

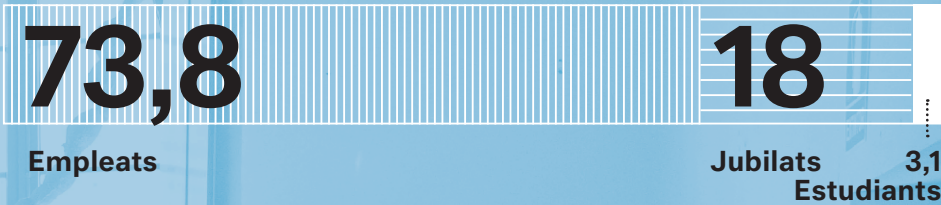
- L'impacte econòmic total estimat a la regió metropolitana de Barcelona com a conseqüència de Manifesta 15 és de 12.625.851 €. Això inclou l'efecte directe de 6.567.912 €, atribuït a les pròpies despeses de la Biennal a Catalunya, i un efecte indirecte de 6.057.939 €, generats a través de la despesa de visitants de fora de la Regió Metropolitana de Barcelona que van venir específicament per a Manifesta 15.
- El retorn de la inversió de Manifesta 15 és 1,8 vegades la inversió de l'Administració Pública a través de la despesa dels visitants a la regió metropolitana de Barcelona, ja que el 92,2 % eren visitants locals i regionals.

Perfil dels visitants i percepcions

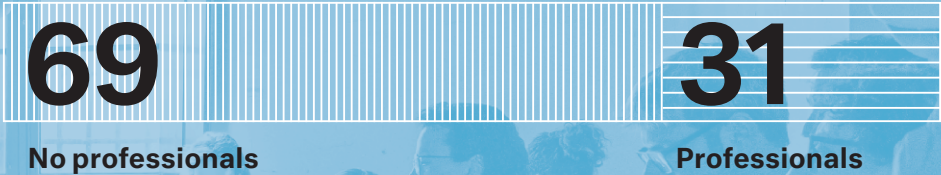
Gènere (%)

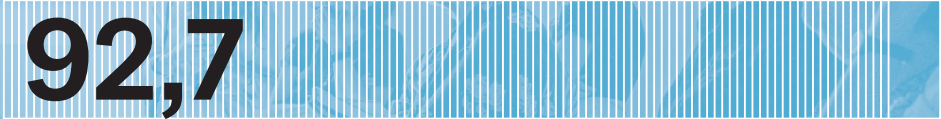
Ocupació (%)

Ocupació (%)

Nou públic (%)

Satisfacció de l'experiència (sobre 5)

Impacte econòmic

ROI

El llegat de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana

204

«Ha estat un plaer donar suport i contribuir a l'èxit de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. L'experiència de treballar conjuntament en aquest ambiciós projecte ha estat extremadament gratificant. L'èxit de Manifesta 15 és un testimoni de la feina dura i la dedicació de totes les persones implicades, i estem agraïdes per haver tingut l'oportunitat de formar-ne part.»

Arantxa Ribot, pedagoga i doctora en Educació

Debat de cloenda: «Imaginant el futur: i ara què?»

El 23 de novembre va tenir lloc a la seu de la biennial, l'antic edifici de l'editorial Gustavo Gili, el debat de cloenda de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. El debat, que tradicionalment marca el final de la biennial, va aplegar un grup divers de professionals, entre els quals hi havia experts locals en cultura i arquitectura, polítics, parts interessades i líders d'opinió, per parlar del llegat i del futur de tres dels espais més destacats que havien estat escollits per a l'esdeveniment: les Tres Xemeneies a Sant Adrià de Besòs, la Casa Gomis al Prat de Llobregat i l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili a Barcelona.

Aquests espais, cadascun dels quals amb la seva història i conjunt de reptes únics, van ser fonamentals per a l'èxit de Manifesta 15. Tanmateix, malgrat el seu gran potencial com a equipaments culturals, tots s'enfronten a futurs incerts. Les intervencions van ressaltar la importància de conservar-los com a centres d'activitat cultural i de resistència social. Es va concloure que el seu futur s'ha de configurar mitjançant un procés participatiu, garantint que continuïn sent accessibles al públic en general i servint com a símbols de la transició ecosocial, tal com van fer durant la biennial.

Les conclusions clau que es van extreure de les tres sessions són les següents:

Sessió sobre la Casa Gomis - La Ricarda al Prat de Llobregat

Moderador: **Miquel Molina**, director adjunt de *La Vanguardia*

- La casa com a símbol de resistència contra el turisme de masses representat per l'aeroport.
- Protecció, conservació i manteniment de la casa en el seu lloc original.
- Garantir un control sostenible.
- Accessibilitat en tot moment.
- Un focus d'activitat cultural, ecològica i política, així com de resistència i un laboratori en els àmbits de l'arquitectura, l'ecologia, la cultura i l'activisme.

205

Sessió a l'antiga seu de l'editorial Gustavo Gili a Barcelona

Moderador: **Daniel Granados**, delegat de drets culturals a l'Ajuntament de Barcelona

- Convertir-se en un nou equipament obert a tothom que abordi reptes concrets: la desigualtat i la diversitat a tots nivells (cultural, econòmic, social) i l'emergència climàtica.
- Establir models alternatius d'institució que promoguin noves formes de governança, fent-los més oberts i transparents, repensant el paper de l'administració pública i la seva relació amb la ciutadania.
- Crear un nou equipament cultural i curatorial amb una programació experimental i transdisciplinària.
- Continuar l'experiència dels arxius programats per Manifesta 15, concebuts no només com a dipòsits de materials, sinó com arxius vinculats a la participació i la recerca.

Sessió sobre les Tres Xemeneies a Sant Adrià de Besòs

Moderadora: **Carme Ribas**, exgerent del Consorci del Besòs

- Mantenir l'accessibilitat de les Tres Xemeneies com es va demostrar durant Manifesta 15 i incorporar un enfocament participatiu ascendent al desenvolupament de la programació i els seus continguts.
- Integrar l'arxiu *Memòria del fum* de forma permanent en qualsevol programa, ampliant-lo i generant un programa d'estudi sobre la memòria que no sigui una exposició/espai/programa estàtica sinó dinàmica.
- Valorar la història i el llegat sociocultural del lloc, especialment per a les comunitats locals.
- Utilitzar el lloc com un exemple continuat de l'emergència social i climàtica.
- Garantir l'accés públic mitjançant convocatòries obertes i crear un laboratori per a l'experimentació artística.
- Col·laborar estretament amb altres equipaments culturals de la ciutat i de l'àrea metropolitana, aprofitant les oportunitats que ofereix la propera celebració de Barcelona 2026, Capital Mundial de l'Arquitectura.

Des de la cloenda de la biennial, diversos esdeveniments han posat en relleu el llegat transformador de Manifesta 15 com a catalitzadora del canvi social i ecològic.

Adquisició de la Casa Gomis

El gener de 2025, menys de dos mesos després que tanqués Manifesta 15, el Ministeri de Cultura d'Espanya va adquirir la Casa Gomis per 7,2 milions d'euros, assegurant la seva conservació com a centre cultural. La Casa Gomis va ser seleccionada per a la biennial per destacar la imminent amenaça del seu enderrocament arran de la proposta d'ampliació de l'aeroport del Prat i per posar en relleu la necessitat de protegir de la usurpació industrial el medi natural que l'envolta, la qual cosa es va aconseguir gràcies a la seva compra. El mes de maig, el Ministeri de Cultura d'Espanya va anunciar la cessió de la gestió de la Casa Gomis al MNAC.

Entrega de l'arxiu, a càrrec d'Anaïs Florin

El 12 de desembre de 2024, va tenir lloc l'entrega oficial de l'arxiu d'Escoles en Lluita a l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris. Aquest projecte, desenvolupat l'any 2023 per la participant Anaïs Florin com a part de l'exposició *Fora per fer escola*, destaca un moviment que va sorgir a Barcelona entre el 1976 i el 1977 durant la transició democràtica per lluitar a favor d'un ensenyament públic de qualitat als barris més desafavorits al llarg del riu Besòs. L'arxiu, amb fotografies, retalls de premsa, cartells i documents inèdits, serà de lliure accés.

Arxius negres: de l'exposició a la publicació

La presentació dels *Arxius negres* encarregats per Manifesta 15 ha portat a la primera publicació d'aquest extens fons documental, que ara es distribueix globalment. Ha provocat un debat crític sobre quines històries de la diàspora africana s'expliquen i s'arxiven i quins museus de Catalunya ho fan.

Sant Adrià va tornar a obrir la platja del Litoral a les Tres Xemeneies

L'Ajuntament de Sant Adrià ha rebut l'autorització per part de l'Agència de Residus de Catalunya (ARC) per tornar a obrir la platja un cop finalitzats els treballs de recuperació mediambiental.

El Museu del Flamenco Pop

Després de presentar-se per primer cop durant Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, el Museu del Flamenco Pop, comissariat per Cathy Claret, viatja a diferents espais, com ara la presó de Castelló de la Plana, i s'estan mantenint converses per fer-ne el primer Museu del Flamenco Pop d'Europa.

Llegat immaterial de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana

Manifesta 15 va promoure una Barcelona cultural alternativa, centrant-se fora de les principals institucions culturals i museus. Va deixar palès un gran interès a ampliar l'atenció al patrimoni regional, animant la ciutadania de Barcelona a implicar-se més amb el seu territori.

Manifesta 15 va demostrar que les exposicions arxivístiques com a part de la recerca prebiennial poden ser un bon instrument amb les quals analitzar críticament punts de vista alternatius i que no han estat mai explicats.

La xarxa creada per Manifesta 15 entre els diferents municipis ha plantat la llavor per a possibles col·laboracions futures entre ells.

Manifesta 15 va obrir el debat sobre la descentralització de les infraestructures culturals i la implementació d'alguns dels temes i alhora va fer una crida a l'acció plantejada a la conferència de premsa inaugural del 5 de setembre del 2024.

El 39 % dels artistes participants eren catalans i van tenir l'oportunitat de presentar la seva obra davant d'un públic internacional de professionals.

Desenvolupament de talent: Manifesta 15 també tenia per objectiu enfortir l'ecosistema cultural implicant gent jove en entorns educatius formals i informals, com ara els onze mediadors, i donant als joves professionals i becariis oportunitats en tots els aspectes de l'organització i programes de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana.

«Imaginant el futur: i ara què?», debat celebrat durant el cap de setmana de cloenda de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana per discutir el futur de les seus principals.

210

Durant Manifesta 15, la llibreria local Finestres va obrir una botiga temporal a l'antiga editorial Gustavo Gili

El traspàs oficial de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana a Manifesta 16 Ruhr 2026 va tenir lloc a l'antiga editorial Gustavo Gili durant el cap de setmana de cloenda. Pau González de la Diputació de Barcelona, juntament amb Eva Sòria i Maria Elena Amat de l'Ajuntament de Barcelona, van presentar formalment el traspàs al Dr. Frank Dudda, president del Patronat de Manifesta 16, en presència de la directora de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, Hedwig Fijen.

211

Organització

212

Cada edició de Manifesta es desenvolupa en col·laboració amb els impulsors locals de la ciutat amfitriona i és implementada per la International Foundation Manifesta, l'organisme permanent de l'organització amb seu a Amsterdam. Aquesta fundació reuneix un equip de productors culturals amb experiència que han treballat en diverses ciutats amfitriones europees.

Per a cada nova edició, Manifesta estableix una entitat legal independent que és totalment autònoma i legalment responsable de portar a terme aquella edició específica. En el cas de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, es va crear una fundació sense ànim de lucre amb una representació equitativa tant de l'Ajuntament de Barcelona com de la seu central de Manifesta a Amsterdam.

Cada edició es duu a terme amb un equip de fins a cinquanta treballadors a temps complet, format tant per professionals internacionals com per experts locals —el 90 % dels quals en aquesta edició són d'origen català. L'organització opera des de les seves oficines permanents a Amsterdam, així com des d'una seu temporal establerta durant dos anys a Barcelona, allotjada a l'antiga Editorial Gustavo Gili.

L'equip permanent de Manifesta proporciona l'estructura bàsica per a la governança, la gestió, l'execució i l'organització de la Biennal Nòmada Europea. Al mateix temps, la Fundació Manifesta 15 és responsable de l'execució correcta del programa i de la gestió del pressupost.

Per a cada edició de Manifesta, l'equip permanent s'encarrega de conceptualitzar el marc de la biennal, seleccionar les persones mediadores creatives i implementar la producció, la comunicació i els models de negoci específics per a cada lloc, en col·laboració amb una àmplia gamma d'agents locals i regionals, així com amb els socis de la Ciutat Amfitriona. L'equip de Manifesta treballa sobre el terreny a la Ciutat Amfitriona durant períodes prolongats per fomentar la sinergia entre l'experiència internacional i l'expertesa local. Aquest enfocament assegura que el coneixement no només es comparteixi, sinó que també s'arrela, deixant un llegat durador dins l'equip i establint bones pràctiques a la Ciutat Amfitriona.

Hedwig Fijen és la directora fundadora de Manifesta i la directora de Manifesta 15 Barcelona Metropolitana. Fijen és responsable de tots els aspectes de l'organització de Manifesta, incloent-hi la selecció de les Ciutats Amfitriones per a la biennal, el contingut temàtic i la selecció curatorial. La direcció artística final, la visió urbana i el desenvolupament del concepte de la mediació creativa són responsabilitat seva.

213

Equip

PATRONAT MANIFESTA 15
BARCELONA METROPOLITANA

Hedwig Fijen
Presidenta

Eva Sòria Puig
Vicepresidenta

Xavier Marcé Carol
Oriol Martí Sambola
Jaume Muñoz Jofre
Sara Jaurrieta Guarner
Hendrikje Crebolder
Kathleen Ferrier
Niels de Ru
Membres

PATRONAT MANIFESTA 15
BARCELONA (DES DE DESEMBRE
2022 FINS A MAIG 2024)

Jordi Martí Grau
Vicepresident

Joan Subirats Humet
Josep Bohigas Arnau
Marta Clari Padrós
Membres

EQUIP ARTÍSTIC

Hedwig Fijen
Directora

Sergio Pardo López
Primer Mediator Creatiu

Filipa Oliveira
Segona Medidora Creativa

Òscar Abril Ascaso
Representant artístic de Sabadell

Ariadna Amat García
Representant artística de Badalona

Penélope Cañizares Bellido
Representant artística de Cornellà de Llobregat

Cristina Castells Tort
Representant artistica de El Prat de Llobregat

Andreu Dengra Carayol
Representant artístic de Sant Cugat del Vallès

Joan González Cano
Representant artístic de Santa Coloma de Gramenet

David Linares Ramos
Representant artístic de Sant Adrià de Besòs

Anna Mas Danés
Representant artística de Granollers

Mireia Mascarell Llosa
Representant artística de L'Hospitalet de Llobregat

Raquel Morcillo García
Representant artística de Granollers

Gisel Noè
Representant artística de Mataró

Imma Vilches García
Representant artística de Terrassa

Tania Safura Adam
Germán Labrador Méndez
Coordinadors de la presentació dels Arxius per a Manifesta 15

DIRECCIÓ

Hedwig Fijen
Directora de Manifesta 15

Gemma Segarra Domingo
Coordinadora general de Manifesta 15

Ronny Lao Koren
Assistent executiva de la directora, Amsterdam

Sara Azurza Eskisabel
Assistent executiva de la directora, Barcelona

DEPARTAMENT DE NEGOCI

Caroline Stanners
Directora de negoci

Paul Domela
Director de negoci (fins a juny 2023)

André Vidigal Almas
Coordinador de negoci (fins a desembre 2023)

Marieke van Hal
Directora de subvencions

Dayana Orozco Quiroz
Coordinadora de desenvolupament

Paula Balado Pérez
Assistent de desenvolupament

Arianna Ghelardoni Tremoleda
Responsable d'hospitalitat

Walter Lovera Fernández
Coordinador financer

Ivana Pereyra
Assistent d'administració

Marina Frean i Marsà
Assistent d'administració

Sandra Segura Silis
Coordinadora d'operacions

Xavier Duch Torne
Coordinador de ticketing

Alba Aguilera Comas
Coordinadora de personal de suport

Carmen Molares Alegre
Assistent de personal de suport

Kateryna Snizhko
Coordinadora de programa de Manifesta 17

Joshua Dudda
Assistent de negoci de Manifesta 16

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ I MEDIACIÓ

Yana Klichuk
Directora d'Educació i Mediació

Elena Blesa Cábez
Coordinadora de Mediació

Jordi Ferreira Ouro
Coordinador d'Educació

Francisca Casas-Cordero Ibáñez
Assistent de Mediació

Iris Verge Ferrer
Assistent d'Educació

Laura José Iserte
Coordinadora metropolitana

Roser Colomar Palazón
Coordinadora metropolitana

David Bustos Martínez
Assistent de reserves

Elena Bosch
Charlie Corbella Raggio
Mar de Alvaro
Alba Gandía
Ana Belén López
Becàries d'Educació

Irina Arsova
Luca Calderó
Dana Dhailieh
Ria Dueñas Ramirez
Deborah Ekoka
Juan David Galindo
Néstor García Díaz
Jana Nestler
Diana Rangel Lampe
María José Escudero Sandoval
Andrea Velásquez Butrón
Fabiana Vinagre
Mediadors

Kim Lempelius
Coordinadora d'Educació de Manifesta 16 Ruhr Area

DEPARTAMENT DE MÀRQUETING, COMUNICACIÓ, PUBLICACIONS I DESENVOLUPAMENT D'AUDIÈNCIES

Emilia van Lynden
Directora de Màrqueting, Comunicació, Desenvolupament de negoci

Belén Giménez García
Coordinadora de Comunicació

Diana Jové Borràs
Coordinadora de Màrqueting i Premsa

Roos van der Markt
Coordinadora de Comunicació i Màrqueting

Laura la Lueta Romero
Coordinadora de Desenvolupament d'audiències i Servei al visitant

Anna Tetas Palau
Coordinadora de Publicacions

Dessislava Pirinchieva
Coordinadora d'Esdeveniments

Rubin Popova
Assistent de Comunicació

Claudia Noble Mor
Assistent de Comunicació

Marta Bugés Aragonés
Editora Web

Sergio Rodríguez Beltrán
Assistent de Premsa

Alex Fisher
Assistent editorial

Erika Sarrias Sorní
Dissenyadora gràfica

Icíar López Baraza
Assistent de Disseny gràfic

Clara Matas Vidal
Productora d'Esdeveniments

Sean Sborlino
Assistent de Mobilitat

Barley Weatherall
Becària de Premsa

Bogdana Skorik
Becària de Comunicació

Kathrin Luz
Premsa internacional (Alemanya)

Pickles PR
Enrichetta Cardinale
Premsa internacional (Anglaterra/Holanda)

Nadia Fatnassi
Premsa internacional (França)

DEPARTAMENT DE PRODUCCIÓ

Tatiana Tarragó van Wijk
Directora de Producció i Programació

Núria Marquès Marroquín
Coordinadora de Producció

Fernando Paniagua de Paz
Coordinador de Comunitats

Daniel Crespo Sala
Coordinador de Mobilitat i Logística

Cristina Hernández Codina
Coordinadora de Producció júnior

Paola López Pedroza
Productora

Javi Morera Mingueza
Productor

Georgina Surià Gudel
Productora

Celina Poloni
Productora

Bernat Bastardas Llabot
Assistent de Producció

Carmen Chacón Hermoso
Assistent de Producció

Thamyres Matarozzi
Becària de Producció

Joan Galí Sanarau
Art Handler i Coordinador de Manteniment

Cayetano Truyols
Maintenance Assistant

Helena Martínez Aragon
Assistent de Manteniment

Pablo Apellániz Catalán
Assistent de Manteniment

Ibai Jaimez Tejada
Assistent de Manteniment

PATRONAT INTERNATIONAL
FOUNDATION MANIFESTA
Lilian Gonçalves-Ho Kang You
Presidenta

Alexander Rinnooy Kan
(President, fins setembre 2023)

Hendrikje Crebolder
Rob Defares
Joumana El Zein Khoury
Kathleen Gertrud Ferrier
Sofía Hernández Chong Cuy
Iris Kensmil
Niels de Ru
Membres

Manifesta 15 Barcelona Metropolitana
Partners i patrocinadors

ENTITATS INICIADORES

ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES COL-LABORADORES

AJUNTAMENTS COL-LABORADORS

PARTNERS PRINCIPALS

PARTNERS ASSOCIATS

PARTNER DE LA SEU

SEUS COL-LABORADORES

PARTNERS

COL-LABORADORS

PARTNERS DE MOBILITAT

MITJANS COL-LABORADORS I PARTNERS DE COMUNICACIÓ

COL-LABORADORS D'EDUCACIÓ

COL-LABORADORS DE PRODUCCIÓ

PARTNERS D'HOSPITALITAT

Crèdits

PUBLICACIÓ

Aquest llibre està publicat per i per a Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, la Biennal Nòmada Europea 08.09 – 24.11.2024

Publicat per **Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, Barcelona**

Iniciat per **Hedwig Fijen**

Coordinat per **Emilia van Lynden, Anna Tetas Palau**

Traducció **Pere Bramon**
Disseny gràfic **spread, Tomoko Sakamoto + David Lorente**

Tipografia **Neutral Literata**

Impressió i enquadernació **Impressus**

Primera edició: juny de 2025

Tots els drets reservats

© de l'edició, Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, 2025
© dels textos, Manifesta 15 Barcelona Metropolitana, 2025
© de les imatges, els seus autors

ISBN: 978-84-09-72855-8
DL: B 10691-2025

Crèdits fotogràfics

- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Helena Roig**, 2024: Imatge de la coberta, p. 28, 30, 34, 52, 60, 68-76, 107 (inf.), 10 (sup.), 124-140, 159, 162, 168 (inf.), 169-170, 184-197, 208-216
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Arnau Rovira**, 2024: p. 2
- © **Ajuntament de Barcelona**: p. 4, 14, 17
- © **Josep Miquel Marcos**: p. 6
- © **GDSB + MARVEL @FilippoBolognese**: p. 27
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Inti Gajardo**, 2023: p. 32, 49 (sup.)
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Pietro Bertora**, 2023: p. 44
- © **William Henrion**: p. 48 (sup.)
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Laia Ràfols**, 2024: p. 48 (inf.)
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Xarxa de Dones Cosidores**: p. 49 (inf.)
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Eva Carasol**, 2023: p. 56
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Lluís Tudela**, 2024: p. 64, 84-90, 119 (inf.), 146-150, 168 (sup.), 201-202
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Cecília Coca**, 2024: p. 92
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Ivan Erofeev**, 2024: p. 94-106, 107 (sup.), 118 (inf.)
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Francisca Casas-Cordero**, 2024: p. 120, 162 (inf.), 175
- © Manifesta 15 Barcelona Metropolitana / **Rosa Borrell**, 2024: p. 163 (sup.)
- © **Massa Salvatge**: p. 163 (inf.)
- © **Camilla Glorioso**: p. 222

Celebrant el 30è aniversari de Manifesta al pavelló de Catalunya a Venècia durant la 60a edició de la Biennal d'Art de Venècia el 2024

Manifesta, la Biennal Nòmada Europea, canvia d'ubicació cada dos anys. La quinzena edició va ser la més gran de la història de la biennal i va tenir lloc a Barcelona i onze ciutats de la regió metropolitana del 8 de setembre al 24 de novembre de 2024.

Aquest informe final té com a objectiu analitzar i avaluar com es va gestar Manifesta 15 Barcelona Metropolitana i com es va formar col·lectivament el seu marc contextual i històric. Interconnecta i documenta l'ampli ventall de projectes i el seu impacte, tot relacionant-los amb les valoracions crítiques del públic recollides a través de l'enquesta ciutadana. En aquest estudi, reflexionem sobre com la cultura catalitza el canvi positiu, construint relats que ens inspiren i ens guien cap a allò que ens és desconegut.

MANIFESTA

